

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**MEHMET VECİHÎ'NİN HİKÂYELERİNİN TEMATİK
AÇIDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Büşra KABAK

İstanbul, 2025

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**MEHMET VECİHÎ'NİN HİKÂYELERİNİN TEMATİK
AÇIDAN İNCELENMESİ**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Büşra KABAK

Öğrenci No
2220060006

ORCID ID
0009-0002-4987-8730

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ayşen USLU

İstanbul, 2025

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Mehmet Vecihî’nin Hikâyelerinin Tematik Açıdan İncelenmesi**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgilerimi akademik etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 16.09.2025

Büşra KABAK

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

16/09/2025

Enstitümüz *Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı *Türk Dili ve Edebiyatı* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 2220060006 numaralı **Büşra KABAK**'ın "*İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**Mehmet Vecihî' nin Hikâyelerinin Tematik Açıdan İncelenmesi**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 27/05/2025 tarih ve 2025/23 sayılı toplantısında seçilen ve On-Line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince Zoom programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OYBİRLİĞİ**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ay*** Us***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Al*** ŞE***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Er*** AY***
(Milli Savunma Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Büşra KABAK
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Ayşen USLU
Derecesi ve Tarihi : Yüksek Lisans (Tezli), 2025
Alanı : Türk Dili ve Edebiyatı
Anahtar Kelimeler : Mehmet Vecihî, Hikâye, Ara Nesil

ÖZ

MEHMET VECİHÎ’NİN HİKÂYELERİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Bu tez çalışmasında, Mehmet Vecihî’ye ait dokuz hikâye tematik açıdan incelenmiştir. Yazarın hikâyeleri tematik yönleriyle ilk kez bu çalışmada analiz edilmiştir.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Mehmet Vecihî’nin Hayatı ve Eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde *Hakîkât*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbül*, *Pervîz*, *Hasbihâl*, *Vuslat*, *Sâkıb*, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyeler temaları esas alınarak tahlil edilmiştir.

Araştırmada, hikâyelerin Osmanlı Türkçesi ilk baskılarına Millî Kütüphane, İBB Atatürk Kitaplığı ve The Online Books Page veritabanı üzerinden ulaşılmış; alıntılar, eserlerin orijinal imlâ ve noktalama özellikleri korunarak yapılmıştır.

Name and Surname : B   ra KABAK
Supervisor : Assist. Prof. Dr. Ay  en USLU
Degree and Date : Master's (Thesis), 2025
Major : Turkish Language and Literature
Keywords : Mehmet Vecihî, Story, Intermediary Generation

ABSTRACT

A THEMATIC ANALYSIS OF MEHMET VECÎHÎ'S SHORT STORIES

In this thesis, nine short stories by Mehmet Vecihî have been examined from a thematic perspective. The stories of the author have been analyzed thematically for the first time in this study.

The thesis consists of two chapters. In the first chapter, Mehmet Vecihî's Life and Works are discussed. In the second chapter, the short stories *Hakikât*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbül*, *Pervîz*, *Hasbihâl*, *Vuslat*, *S  k  b*, and *Netice Y  hut Bir Yetimin Serg  ze  ti* are analyzed based on their themes.

In the study, the first editions of the stories in Ottoman Turkish were accessed through the databases of the National Library of Turkey, the   BB Atatürk Library, and The Online Books Page; the quotations were made by preserving the original spelling and punctuation features of the works.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR iii

SÖZLÜK..... iv

GİRİŞ1

1. MEHMET VECİHÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1.Hayatı 4

1.2.Eserleri 9

2. MEHMET VECİHÎ'NİN HİKÂYELERİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

2.1.Hakîkât..... 13

2.1.1.Özet 13

2.1.2.Aile 14

2.1.3.Yoksulluk 20

2.1.4.Eğitim 24

2.1.5.Ölüm..... 28

2.2. Teessür 30

2.2.1.Özet 30

2.2.2.Aile 31

2.2.3.Ölüm..... 36

2.3.Heyhât 38

2.3.1.Özet 38

2.3.2.Aşk 39

2.3.3.Evlilik 44

2.3.4.Ölüm..... 48

2.4. Tekâbü'l 50

2.4.1.Özet 50

2.4.2.Nankörlük..... 51

2.4.3.Sefalet..... 56

2.5.Pervîz.....	59
2.5.1.Özet	59
2.5.2.Aile	60
2.5.3.Evlilik.....	64
2.6. Vuslat.....	68
2.6.1.Özet	68
2.6.2.Aile	69
2.6.3.Evlilik.....	73
2.7.Hasbihâl	77
2.7.1.Özet	77
2.7.2.Kimsesizlik.....	78
2.7.3.Ölüm.....	86
2.8.Sâkıb.....	89
2.8.1.Özet	89
2.8.2.Aile	90
2.8.3.Yoksulluk	94
2.8.4.Kötü Alışkanlıklar	98
2.8.5.Ölüm.....	104
2.9.Netice Yahût Bir Yetimin Sergüzeşti	106
2.9.1.Özet	106
2.9.2.Aile	107
2.9.3.Yoksulluk	111
2.9.4.Kötü Alışkanlıklar	116
2.9.5.Aldatma	121
2.9.6.Ölüm.....	128
SONUÇ	132
KAYNAKÇA.....	140

KISALTMALAR

- a.g.e.** : adı geçen eser
a.g.m : adı geçen makale
a.g.t. : adı geçen tez
s. : sayfa

SÖZLÜK

Ara Nesil: Ara nesil, Türk Edebiyatı'nda Tanzimat sonrası ikinci kuşak olan, Recaizade Mahmud Ekrem, Muallim Naci ve Abdülhak Hâmid'le Servet-i Fünûn edebiyatı arasında yer alan yazarlara verilen addır.

Kıssa-Dan Hisse : Hikâyeden alınan ahlaki ders.

Tematik Analiz: Kalıpları veya temaları belirleyip analiz etmeyi içeren yaygın bir nitel araştırma yöntemidir.

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında, Mehmet Vecihî'ye ait dokuz hikâye tematik açıdan incelenmiştir. Çalışmanın amacı, daha önce yalnızca fiktif yapı bakımından ele alınmış olan *Hakîkât*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbül*, *Pervîz*, *Hasbihâl*, *Vuslat*, *Sâkıb* ve *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyeleri tematik yönleriyle ele almaktır. Bu yönüyle çalışma, Mehmet Vecihî'nin hikâyeleri üzerine yapılan ilk tematik inceleme niteliğini taşımaktadır.

Mehmet Vecihî, edebî hayatına 1894 yılında *İkdam* gazetesinde tefrika edilen romanlarıyla başlamıştır. Asıl mesleği askerlik olan Vecihî, eserlerinde Namık Kemal'in etkisiyle romantik bir dil kullanmış ve Tanzimat dönemi hikâyelerinin, okuyucuya ahlaki dersler vermeyi amaçlayan, tesadüflere dayalı kurgusunu devam ettirmiştir. Kısa ömrüne birçok eser sığdıran yazar, 1904 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.

Yazarın hikâyeleri, 1898-1899 yılları arasında yayımlanmıştır. “Hikâye-i Müntehabe Mecmuası” başlığı altında beş hikâye (*Hakîkât*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbül*, *Pervîz*) 1314/1898 yılında *İkdam* Matbaası'nda basılmıştır. “Vuslat” adlı hikâye 1315/1899'da Asır Matbaası'nda yayımlanırken, “Hasbihâl” 1315/1899'da Asaduryan Şirket-i Mürettibeye Matbaası'nda basılmıştır. “Sâkıb” ve “Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti” adlı hikâyeler de 1315/1899 yılında Asır Matbaası tarafından neşredilmiştir.

Tespit ettiğimiz kadarıyla, Mehmet Vecihî'nin hikâyeleri üzerine gerçekleştirilen ilk akademik çalışma, Mehmet Önal'ın “Vecihî Bey'in Hikâyelerinde Fiktif Yapı” başlıklı yüksek lisans tezidir. Söz konusu tezde, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*'nda yer alan *Hakîkât*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbül*, *Pervîz* ile birlikte *Hasbihâl*, *Vuslat* ve *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyeler, fiktif yapı açısından incelenmiş; ancak *Sâkıb* adlı hikâyeye yer verilmediği tespit edilmiştir. Özden Savaş'ın 2024 yılında yayımladığı “Mehmet Vecihî'nin Milli Romanı Sâkıb'ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili” adlı makalesi, *Sâkıb* adlı hikâyenin hem günümüz Türkçesine Latin harfleriyle aktarımını hem de yapısal olarak incelenmesini içeren ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

Vecihî'nin romanları hakkında yapılmış tezler ve makaleler bulunmaktadır. Romanları üzerine yapılan çalışmalarda, Güzide Çiftçi'nin "Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri" başlıklı yüksek lisans tezi, yazarın romanlarının incelenmesi bakımından önemli bir çalışmadır. Çiftçi, söz konusu tezinde Mehmet Vecihî'nin *Mihridil*, *Mehcûre*, *Hikmet*, *Feryâd*, *Harabe* adlı romanlarını; temalar ve anlatım özellikleri açısından incelemiştir. Önder Özmen'in "Mehmet Vecihi'nin Sevdâ-yı Masumane Eserinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi, eseri günümüz Türkçesine aktararak yapı ve tema açısından incelemiştir. Çalışma, Türk edebiyatında mektup tekniğinin önemini ortaya koyması bakımından önemlidir. Mehmet Vecihî'nin *Feryad* adlı romanı üzerine yapılan çalışmalar arasında, İbrahim Çetiner'in "Mehmet Vecihi'nin Feryad Adlı Romanının İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi ile Sedanur Aysel'in "Mehmet Vecihi'nin Feryad İsimli Eseri (İnceleme-Metin)" başlıklı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Her iki çalışma da aynı eseri yapısal ve tematik açıdan incelemiştir. Çetin Arslan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Türk Romanında Çok Eşlilik ve Aldatma" başlıklı doktora tezinde, Osmanlı döneminde aile kurumuyla ilişkili olarak yazılmış eserleri çok eşlilik ve aldatma temalarını esas alarak incelemiştir. Bu doğrultuda çalışmada, Mehmet Vecihî'nin *Mihridil*, *Mehcure*, *Mesude*, *Halime*, *Feryat* ve *Hikmet yahut Mehçûre'nin Kısım-ı Sânisî* adlı romanları ele alınmış; bu romanlarda yazarın, mutlulukla başlayan evliliklerin ikinci eş nedeniyle yıkılışını ve sadakatsizlik sonucu kadınların yaşadığı acıları konu edindiği tespit edilmiştir. Çetin Arslan ve İhsan Sani tarafından ele alınan "Mehmet Vecihî Efendi'nin Romanlarında Çok Eşlilik" başlıklı makalede, Vecihî'nin *Mihridil*, *Mehcure*, *Mesude* ile *Halime* ve *Feryat* adlı romanlarında çok eşlilik teması incelenmiş; yazarın romanlarında ihanet ile aldatma unsurlarına odaklandığını ortaya konmuştur. Selami Çakmakçı'nın "Mehmet Vecihî'nin *Halime* Adlı Uzun Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makalesi, romanın yapısal unsurlarını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada, eserde aile ve çok eşlilik sorunlarının işlendiği tespit edilmiştir.

Bu tez çalışması, Mehmet Vecihî'nin hikâyelerini tematik açıdan inceleyerek alanla ilgili sonraki araştırmalara kaynaklık etmeyi amaçlamaktadır. Tez, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, "Mehmet Vecihî'nin Hayatı ve Eserleri" başlığını taşımakta, yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi sunmaktadır. İkinci bölüm ise

“Mehmet Vecihî’nin Hikâyelerinin Tematik Açıdan İncelenmesi”dir. İkinci bölümde, *Hakîkât* hikâyesi aile, yoksulluk, eğitim, ölüm; *Teessür* hikâyesi aile, ölüm; *Heyhât* hikâyesi aşk, evlilik, ölüm; *Tekâbül* hikâyesi nankörlük, sefalet; *Pervîz* hikâyesi aile, evlilik; *Vuslat* hikâyesi aile, evlilik; *Hasbihâl* hikâyesi, kimsesizlik, ölüm; *Sâkıb* hikâyesi aile, yoksulluk, kötü alışkanlıklar, ölüm; *Netice Yâhud Bir Yetimin Sergüzeşti* hikâyesi aile, yoksulluk, kötü alışkanlıklar, aldatma, ölüm temaları açısından incelenmiştir.

Hikâyelerin Arap harfli ilk baskılarına The Online Books Page veritabanı aracılığıyla ve Milli Kütüphane dijital koleksiyonlarından temin edilmiştir. Hikâyelerde yapılan alıntılarda hikâyelerin orijinal imlâsına ve noktalama işaretlerine sadık kalınmıştır.

Yazarın hayatı ve eserleri hakkında; İbrahim Alaettin Gövsa’nın “Meşhur Adamlar: Hayatları - Eserleri”, İbnülemin Mahmud Kemal İnal’ın “Son Asır Türk Şairleri”, Cevdet Kudret’in “Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman” adlı eserler, Mehmet Önal’ın “Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı” başlıklı yüksek lisans tezi, Güzide Çiftçi’nin “Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri” başlıklı yüksek lisans tezi, İnci Enginün’ün “Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)”, Murat Yalçın editörlüğünde hazırlanan “Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi”, Ali İhsan Kolcu’nun “Ara Nesil Edebiyatı Tarihi” adlı eserler ve “Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü”nde Necati Tonga’nın yazdığı Vecihî maddesinden yararlanılmıştır.

Mehmet Vecihî’nin hikâyelerini tematik açıdan incelediğimiz çalışmada, The Online Books Page veritabanı aracılığıyla *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*’nda yer alan *Hakîkât*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbül*, *Pervîz*, *Netice Yâhud Bir Yetimin Sergüzeşti*, *Sâkıb* adlı hikâyelere, Millî Kütüphane arşivinden *Vuslat* ve *Hasbihâl* adlı hikâyelere ulaşılmıştır. Tüm hikâyelerin incelemesi, hikâyelerin ilk baskıları esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

1. MEHMET VECİHÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde Mehmet Vecihî'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır.

1.1. Hayatı

Mehmet Vecihî¹, 1869 (H.1286) yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Aziz Bey, oğlunun doğumuna atfen kaleme aldığı ve ebced hesabıyla 1286 tarihini veren:

“Oğlumun târihini yazdım Azîz

Meh gibi doğdu Vecihî âleme”

Mısrasıyla bu olayı tarih düşerek kayda geçmiştir.² Vecihî'nin dedesi, çeşitli valilik görevlerinde bulunmuş olan Vecihî Paşa; babası ise Şura-yı Devlet üyelerinden Aziz Bey'dir.³ Fiziksel görünüşü itibarıyla kısa boylu, esmer ve zayıf yapılı olan yazar, ruhsal açıdan hassas bir yapıya sahip, nazik, iyi kalpli bir kişiliğe sahiptir.⁴

Yazar, eğitim hayatına ilkokuldan sonra Askerî İdadi'de devam etmiş, 1891 yılında Mühendishane Mektebi'nden mezun olmuştur. Bu mezuniyetle birlikte istihkâm subayı rütbesini kazanmış; önce mülazım-ı evvel, ardından ise yüzbaşı rütbesine yükselmiştir. Ayrıca Serasker Dairesi ve Nafia Fen Heyeti gibi kurumlarda da görev yapmıştır.⁵

Vecihî, mâbeyn şifre kâtibi Asım Bey'in kızı Zeyni Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten Sadri adında bir erkek çocuğu ve Mazlume adında bir kız çocuğu dünyaya

¹ Mehmet Vecihî'nin hayatı hakkında; Mehmet Önal'ın *Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fikrî Yapı* adlı Yüksek Lisans Tezi, Murat Yalçın'ın editörlüğünde hazırlanan *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ali İhsan Kolcu'nun *Ara Nesil Edebiyatı Tarihi*, Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, Güzide Çiftçi'nin *Mehmet Vecihî Efendi Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri* adlı Yüksek Lisans Tezi, Necati Tonga'nın *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ndeki, 'Vecihî' maddesi kaynak olarak kullanılmıştır.

² M.Önal, 'Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı', Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.2.

³ N. Tonga, 'Vecihî', *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Vecihî>, E.T: 3 Mart 2025.

⁴ M.Önal, 'Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı', Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.3.

⁵ A. İ. Kolcu, *Ara Nesil Edebiyatı Tarihi*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2018, s.710.

gelmiştir. Sadri Bey'in, gümrük memurluğu görevini icra ettiği bilinmektedir. Yazarın kız kardeşi Neyyir Hanım ise yazar Necip Asım Bey'in eşidir.⁶

Mehmet Vecihî yalnızca askerî ve edebî kimliğiyle değil, çok yönlü sanatsal ilgileriyle dikkat çeken bir şahsiyet olmuştur. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Vecihî'nin yazı, şiir, musiki ve resim sanatlarıyla yakından ilgilendiğini, rika yazısı yazdığını, özellikle tambur olmak üzere ud, keman çaldığını belirtmektedir. Bütün bu yönleriyle Vecihî, farklı sanat dallarındaki meziyetleri bir arada taşımasıyla öne çıkmaktadır.⁷

Vecihî, yazarlık kariyerine 1894'ten itibaren *İkdam* gazetesinde⁸ başlamış; bu gazetede yayımlanan tefrika romanları halk tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Özellikle ilgi gören romanı *Mehcure*'dir; Vecihî bu eser sayesinde tanınmıştır.⁹ *Mehcure*, 19. yüzyıl sonlarındaki İstanbul ve Osmanlı hayatını yansıtan önemli bir eser olarak dikkat çekmektedir. Yazar, *Mehcure*'nin gördüğü büyük ilgi üzerine, bu romanın devamı niteliğinde 1898'de Hikmet adlı eserini kaleme almıştır.¹⁰ Bu romanla birlikte Mehmet Vecihî, aynı zamanda *Mehcure* müellifi olarak da tanınmıştır. Yazarın, yukarıda bahsedilen romanlarının yanı sıra çok sayıda hikâyesi ve romanı da bulunmaktadır. Bunlar arasında *Çoban Kızı* (1898) adlı romanı, dağlar ve ormanlar arasında bir genç kızın acılarını işler. *Müjgân* (1898), zorluklarla geçen bir kadının yaşamını ele alır. *Mesude* (1898) *Müjgân*'ın devamı olarak kabul edilir. Vecihî'nin deyimiyle “milli bir hikâye” olan *Sâil* (1898) bütün mutluluklara layık olan bir gencin hikâyesini anlatır. Bu eserler sanatçının, yaşadığı dönemin popüler edebiyatının en fazla gözyaşı döktüren yazarlarından biri olarak kayda geçmesini sağlamıştır.¹¹

⁶ A. İ. Kolcu, *Ara Nesil Edebiyatı Tarihi*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2018, s.710.

⁷ Ö. Özmen, ‘Mehmet Vecihî'nin Sevda-yı Masumane Eserinin İncelenmesi’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul, 2021, s.3.

⁸ *İkdam* gazetesi, 1894'te yayın hayatına başlamış ve Türk basın tarihinin en önemli gazetelerinden biri olmuştur. Gazete, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde yayın hayatını sürdürmüştür. (Ç. Benhür ve M. Ardic, ‘İkdam Gazetesi’ *Atatürk Ansiklopedisi*., <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ikdam-gazetesi/?pdf=3588>, E.T: 4 Mart 2025.).

⁹ M. Yalçın (Ed.), ‘Vecihî,’ *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (Cilt 2)*, YKY, İstanbul, 2003, s.1063.

¹⁰ N. Tonga, ‘Vecihî’, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Vecihî>, E.T: 3 Mart 2025.

¹¹ N. Tonga. ‘Vecihî’, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Vecihî>, E.T: 3 Mart 2025.

Mehmet Vecihî'nin eserleri, *Âsâr-ı Vecihî* adıyla 3 cilt halinde 1896 ve 1897 yıllarında yayımlanmıştır. Birinci ciltte *Mâlik, Sâil, Şekib Bey*,¹² *Nerime, Mihri-Dil*; İkinci ciltte *Mehcure, Hikmet, Müjgan*; Üçüncü ciltte ise *Mes'ude, Çoban Kızı, Halime, Harabe* adlı eserler yer almaktadır.¹³

Sanatçının eserlerini yazdığı dönem, Ara Nesil¹⁴ dönemi olarak kabul edilmektedir. Ara Nesil dönemi sanatçıları, Tanzimat sonrası ve Servet-i Fünûn edebiyatı arasında yer almış ve bu iki dönem için köprü vazifesi görmüştür. Bu sanatçılar, kendinden önceki devrin tartışmaları içinde yer almakla birlikte Servet-i Fünûn neslini etkilemiştir.¹⁵ Mehmet Vecihî de Ara Nesil sanatçıları arasında yer almakta olup, eserlerini 1311/1895 yılında yazmaya başlamış, 1316/1900 yılında tamamlamıştır. Böylelikle yazar, kısa bir zaman diliminde, yirmi beş eser kaleme alarak, dönemin edebî hayatına önemli katkılarda bulunmuştur.¹⁶ Eserlerini kaleme aldığı dönemde, çağdaşlarının çoğunun tercih ettiği Servet-i Fünûn dergisine

¹² Mehmet Vecihî'nin *Şekib Bey* adlı eseri hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Eserle ilgili olarak, Sıddıka Dilek Yalçın'ın '*XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman*' adlı doktora tezinde kısa bir paragrafta değinmiştir. (S.D. Yalçın, '*XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman*', *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1998, s.507.)

¹³ S.D. Yalçın, '*XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman*', Doktora Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1998, s.507.

¹⁴ "Tanzimat sonrası dönemden itibaren edebiyat hayatımızda tebarüz eden farklılaşma zaman içinde kendi edebî zevklerine uygun bir okuyucu zümresi oluşturur. Onların arasından, bu sanatkârlardan edindikleriyle edebî uyanışlarını gerçekleştiren ve ilk faaliyetlerini Ekrem, Muallim Naci gibi dönemin meşhur yazarlarının etrafında yapan genç şairler, yazarlar ortaya çıkar. 1860 sonrası doğmuş bu sanatçılar, zamanla kendilerine münhasır bir sanat anlayışına, zevkine ve duyusuna sahip olarak uzun müddet edebiyat hayatımızda eserleriyle varlıklarını devam ettirir. Bugün biz, edebiyat tarihimiz açısından ikinci derecede önemli olan yazarların oluşturduğu bu dönemi Ara Nesil olarak adlandırmaktayız. Edebiyat tarihinde bu döneme ilk defa dikkati çeken ve onu adlandıran isim Mehmet Kaplan olmuştur. Onun, "*Küçük ve günlük hassasiyetler devri*" olarak tabir ettiği bu dönem hakkında, sonraları daha başka incelemeler de yapılmış; bu devreye ait edebî faaliyetlerin edebiyat tarihimizdeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunların sonuçları üzerine ortak bir değerlendirme yapacak olursak varılan sonuç şu olur ki Ara Nesil, Tanzimat sonrası edebiyat devresi ile Servet-i Fünûn edebiyatı arasında yer almış ve bu ikisi arasında köprü vazifesi görmüş bir edebiyat dönemidir. Bu dönem sanatçıları/yazarları, kendilerinden önceki devrin tartışmaları, yenilikleri içinde yetişmiş ve edebiyatımızda kalıcı tesirleri olan Servet-i Fünûn nesli üzerinde bariz bir etki yapmıştır. Dönem üzerindeki incelemesinde Necat Birinci, Ara Nesil mensuplarının, 1860 sonrası açılmış okullarda düzenli ve disiplinli bir eğitim imkânı bulduklarını, bu sayede, kendilerini geliştirip buralarda öğrendikleri yabancı dille de örnek aldıkları Batı edebiyatını, özellikle Fransız edebiyatını kaynaklarından okuyarak edebî bilgi ve görgülerini geliştirdiklerini söyler. Sanatçıların tercüme yoluyla pek çok eser kazandırmanın yanında, Batıdan öğrendiklerini eserlerine tatbiki giriştiklerini belirtir." (F. Karagülle, '*Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva*', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s.4,5).

¹⁵ F. Karagülle, '*Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva*', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s.5.

¹⁶ Ö. Özmen, '*Mehmet Vecihî'nin Sevdâ-yı Masumane Eserinin İncelenmesi*', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul, 2021, s.4.

başvurmak yerine büyük bir kısmını İkdam gazetesinde tefrika etmeyi seçmiştir.¹⁷ Vecihî, aynı zamanda realizm akımının 19. yüzyılın son çeyreğinde yerleşmeye başlamasıyla birlikte eserler vermiş olsa da romantizmin izlerinden tam anlamıyla sıyrılamamış, romantizm akımını Servet-i Fünûn döneminde de sürdürmüştür.¹⁸

Üslup bakımından Namık Kemal tarzında teşbih ve istiareler kullanan yazar, hayal gücü ve heyecanı güçlü bir muharrir ve münşidir.¹⁹ Türk Edebiyatı tarihçisi, Mustafa Nihat Özön Vecihî'nin, Namık Kemal'in doğrudan taklitçisi olduğunu belirterek, hikâye hakkında en basit bir fikirden bile yoksun olduğunu, eserlerinin şekil ve yapısından bunu anlayabileceğimizi ifade eder. Cevdet Kudret ise Mehmet Vecihî'nin tek hatasının, realizm akımının başladığı dönemde Namık Kemal'in izlediği yolu sürdürmeye çalışmasında bulmaktadır. Hatta, Mehmet Vecihî'nin hikâye anlatımında konu dışı bilgilerle olayın gidişatını gereksiz yere durdurmadan, sonuca doğru daha düzgün bir şekilde ilerlemesini Ahmet Mithat'a kıyasla daha başarılı bulduğunu belirtir.²⁰ Buna ek olarak Cevdet Kudret, Vecihî'nin kendi devrinde dahi edebiyatımızın önde gelen romancılarından Hüseyin Rahmi Gürpınar üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır.²¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın en ünlü romanlarından *Tesadüf* adlı romanı, konu bakımından Mehmet Vecihî'nin yazmış olduğu *Mehcure* romanına benzemektedir.²² *Tesadüf* adlı romanında Mail, Mehmet Vecihî'nin *Mehcure* adlı romanındaki Mükerrerem'dir. Mükerrerem, karısını ihmal eder ve karısı, bunun sonucunda hasta olup vefat eder. Mükerrerem karısının cenazesinde Rana ile evlenir ve vefat eden karısına yaptığı kötülükleri Rana'da bulup cezasını çeker.²³

Vecihî, yalnızca kendi döneminde değil, kendisinden sonraki yazarlar üzerinde de dikkate değer bir etki bırakmıştır. Edebiyatımızın güçlü romancılarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, özellikle psikolojik roman türünden etkilendiği

¹⁷ S. Aysel, 'Mehmet Vecihî'nin Feryad İsimli Eseri (İnceleme ve Metin)', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul, 2025, s.3.

¹⁸ M.Önal, 'Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı', Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.3.

¹⁹ İ. A. Gövsa, 'Vecihî', *Meşhur Adamlar: Hayatları -Eserleri (Cilt 4)*, Sedat Simavi, İstanbul, 1933, s.1553.

²⁰ G. Çiftçi, 'Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri', Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.73-74.

²¹ C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, s.282.

²² C. Kudret, *a.g.e.*, s.282.

²³ İ. Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s.324.

bilinmektedir. “Bu türde en etkilendiği yazar da Vecihi Bey'dir. Hayatındaki bitmez tükenmez acılarını bir roman halinde anlatma fikrini de ondan almıştır.”²⁴

Halit Ziya Uşaklıgil ise *Kırk Yıl* adlı hatıra kitabında, Mehmet Vecihî'nin tefrika olarak yayımladığı eserlerinde eski tarz hikâye anlayışını sürdürürken dili düzgün bir üslupla kaleme alarak, sıkça işlenen konularda dahi halkın ilgisini çektiğini belirtmektedir.²⁵ Bu yönüyle yazarın, özellikle halktan kişilerin ve çocukların ağzından yapılan anlatımlarda, konuşma dilini ve deyimlerin söyleyiş biçimlerini başarılı bir şekilde yer verdiği görülmüştür.²⁶ “Vecihi'nin öykülerinin konu ve teması romanlarından çok da farklı değildir. Çoğunda bir "kıssadan hisse" mantığı egemendir. Eğlenceli hayat tabloları resmedilmez; aksine eğlenceye aşırı düşkünlüğün yol açtığı sıkıntılar işlenir. Çok az sayıdaki şiiriyle Vecihî bir şair olarak iz bırakmamıştır. Elimizdeki şiirleri dönemin "zanaatkârlık"tan öteye geçemeyen manzumeleridir.”²⁷

Yazarın edebî kimliğini etkileyen bazı kişisel zaafları da kaynaklarda dile getirilmiştir. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Mehmet Vecihî'nin içkiye çok düşkün olduğunu ve bu düşkünlüğünün onun edebî yönünü olumsuz etkilediğini şu satırlarla ifade etmiştir: “Otuz beş yaşında hayattan çekilmesine -beşeriyetin başına dehşetli belâ olan- iştret, sebep olmuştur, denilebilir. Emsali erbabı kalem gibi ekseren hali mestîde bulunmasaydı, hayatı imtidad etseydi, istidadı nispetinde kıymetli eserler ortaya koymaya muvaffak olurdu.”²⁸ Buna ilave olarak, İbrahim Alaettin Gövsa'nın Meşhur Adamlar adlı eserinin Vecihî bölümünde, Mehmet Vecihî'nin bazı kitapçılar tarafından bir şişe rakı ve birkaç para karşılığında hikâyeler ve romanlar yazmaya zorlandığı belirtilir.²⁹ Bu ifadeler, yazarın yaşam biçimi ve eserlerini yazma sürecine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

²⁴E. Akçay, ‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında Kişiler ve Karakterizasyon’, Yüksek Lisans Tezi, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Manisa, 2012, s.279.

²⁵ İ. Çetiner, ‘Mehmet Vecihi’nin Feryat Adlı Romanın İncelenmesi’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2024, s.9.

²⁶ C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, s.280.

²⁷ A. İ. Kolcu, *Ara Nesil Edebiyatı Tarihi*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2018, s.714.

²⁸ İ.M.K. İnal, ‘Vecihî’, *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970 s.1922.

²⁹ İ. A. Gövsa, ‘Vecihî’, *Meşhur Adamlar: Hayatları -Eserleri (Cilt 4)*, Sedat Simavi, İstanbul, 1933, s.98.

Mehmet Vecihî henüz 35 yaşındayken 1904'te geçirdiği bir kalp krizi sonucu hayata veda etmiştir. Öldüğünde kolağası rütbesindedir.³⁰ Yazar, Rumeli Hisarı Mezarlığı'nda defnedilmiştir.³¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, Vecihî'nin ölümü hakkında Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bir yazısında Vecihî'nin meyhane dönüşünde arabasından ölü olarak indirildiğini belirtmiştir.³² Genç yaşta hayata veda etmesine rağmen edebiyat sahasındaki üretkenliği nedeniyle edebî açıdan incelenmesi gereken önemli yazarlardan biri olmuştur.

1.2. Eserleri

Mehmet Vecihî'nin aşağıdaki listede yazan eserleri, Atatürk Kitaplığı arşivi, Milli Kütüphane dijital koleksiyonu, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü 'Vecihî'³³ maddesi, The Online Books Page veri tabanı,³⁴ İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* kitabı³⁵ Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı kitabı,³⁶ kaynaklarının yanı sıra, Mehmet Vecihî hakkında yapılmış tez ve makalelerden araştırılarak ve taranarak bir araya getirilmiştir. Mehmet Vecihî'nin bu kaynaklardan ve araştırmalardan tespit edilen çalışmaları, türlerine göre gruplandırılarak kronolojik sıra ile gösterilmiştir. Eserler türlerine göre sınıflandırılırken, çalışmanın temel aldığı kaynaklarda yer alan sıralamalar korunmuş, diğer kaynaklar taranarak ulaşılan yeni eserler de listeye eklenmiştir.

³⁰ M.Yalçın (Ed.), 'Vecihî', *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (Cilt 2)*, YKY, İstanbul, 2003, s.1063.

³¹ İ.M.K. İnal, 'Vecihî', *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s.1921.

³² H. Gürpınar, 'Muharrirler Nasıl Öler?', *Cumhuriyet*, 7 Birincikânun 1939,s.5. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1939/12/7/5> E.T: 10 Mart 2025.

³³ N. Tonga, 'Vecihî', *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Vecihî> E.T: 3 Mart 2025.

³⁴ The Online Books Page, 'Mehmet Vecihî', <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Mehmet%20Vecihî%2C%201869%2D1904> E.T: 21 Mart 2025.

³⁵ İ.M.K. İnal, 'Vecihî', *Son Asır Türk Şairleri*, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970 s.1923,1924.

³⁶ C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, s.278-279.

Roman:³⁷

1. Mihridil, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1311/1895.³⁸
2. Mehcûre, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1311/1895.
3. Hikmet yahut Mehcûre'nin Kısım-ı Sânisî İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898.
4. Hurrem Bey, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1314/1898.
5. Sâil, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1314/1898.
6. Malik, Mahmut Bey Matbaası, 1314/1898.
7. Mes'ude, İkdâm Matbaası, İstanbul 1314/1898.
8. Müjgan, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898.
9. Çoban Kızı, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898.
10. Nerime, Rauf Bey Kütüphanesi/ İstanbul, 1314/1898.³⁹
11. Nedamet, Saadet Matbaası, İstanbul, 1314/1898.
12. Hasta, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
13. Feryad, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1315/1899.⁴⁰
14. Harabe, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
15. Âkif, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1315/ 1899.

³⁷ Bu başlık altındaki 1,4,5,6,13,14. eserler Atatürk Kitaplığından, kataloglar bölümü taranarak bulunmuştur. 2,3,7,8,9,10,11,12,15. eserler, Cevdet Kudret'in, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman adlı kitabının Mehmet Vecihî'ye ait olan eserler bölümünden ve Necati Tonga'nın Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'ndeki 'Vecihî' maddesinden alınmıştır

³⁸ Güzide Çiftçi'nin "Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri" adlı yüksek lisans tezi çalışmasında, Mehmet Vecihî'nin eserler bölümünde Mihri-dil adlı romanı bulunmamaktadır. (G. Çiftçi, Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.5)

³⁹ Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı eserinde, Mehmet Vecihî'nin eserleri bölümünde yer alan *Nerime* adlı romanın yayımlandığı tarihe dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin yayımlanma tarihi ve matbaası, Necati Tonga'nın *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde yer alan 'Vecihî' maddesinden alınmıştır (N. Tonga. 'Vecihî', *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Vecihî>, E.T: 21 Mart 2025.)

⁴⁰ İbrahim Çetiner, Mehmet Vecihî'nin 'Feryad' adlı romanını tema ve yapı özellikleri bakımından inceleyerek bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. (İ. Çetiner, 'Mehmet Vecihî'nin Feryat Adlı Romanının İncelenmesi (İnceleme ve Çevrimyazı)' Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2024.)

Hikâye⁴¹

1. Hikâye-i Müntahabe Mecmuası, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898.
(5 hikâyeden müteşekkildir.)
2. Sâkıb,⁴² Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
3. Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
4. Vuslat, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
5. Hasbihâl, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1315/1899.
6. Sevdâ-yı Mâsumâne, Tâhir Bey Matbaası, İstanbul, 1316/ 1900.⁴³

Uzun Hikâye⁴⁴

1. Halime, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898.

⁴¹ Bu başlık altında, Mehmet Vecihî'ye ait 1, 2, ve 3. eserler, The Online Books Page veritabanında bulunan baskıları esas alınarak listelenmiştir. 'Sâkıb' adlı eserin yayınevi bilgisi, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* 'Vecihî' maddesinden elde edilmiştir. 4, 5. eserler Milli Kütüphane kataloğundan taranarak bulunmuş ve listeye eklenmiştir. 6. eser Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı kitabından 'Vecihî' bölümünün eserler kısmından alınmıştır. Bu kitapta, 'Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti', 'Vuslat', 'Hasbihâl', 'Sâkıb', 'Sevda-yı Masumane' adlı hikâyelerin roman kategorisinde ele alındığı görülmektedir. Ancak eserlerin incelenmesi sonucunda, bunların hikâye türünde yazıldığı tespit edilmiştir. (C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, s.279.)

⁴² *Sâkıb* adlı eserin kapağında: 'Maârif nezâret celîlesinin ruhsatıyla (hamiyyet) tefrika edildikten sonra tab' olunmuştur' bilgisi yer almaktadır Eserin yayınevi bilgisi, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ndeki 'Vecihî' maddesinden alınmıştır.

⁴³ Cevdet Kudret, 'Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman' adlı kitabında 'Sevda-yı Masumane' adlı eseri roman kategorisinde ele almıştır. Önder Özmen, 'Sevda-yı Masumane' adlı eseriyle yüksek lisans çalışması yapmış ve eserin mektup tarzında yazılmış bir hikâye olduğundan bahsetmiştir. (Ö. Önder, 'Sevda-yı Masumane Eserinin İncelenmesi', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, 2021, s.5)

⁴⁴ Bu başlık altındaki eserde, Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı kitabından ve *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ndeki Necati Tonga tarafından yazılan 'Vecihî' maddesinden faydalanılmıştır.

Tarihi Kitaplar:⁴⁵

1.Mufasssal Tarihi-i İslam, Asurduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1316/1900.⁴⁶

2.Musavver Tarih-i Harb, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315/ 1899.⁴⁷

Manzum Piyes:

1. Endülüs, basılmamış.

⁴⁵ İbrahim Alâettin Gövsa, *Meşhur Adamlar: Hayatları - Eserleri* adlı kitabının “Vecihî” bölümünde, yazarın tarih kitaplarına da değinmektedir. Gövsa, Mehmet Vecihî’nin romanlarının yanı sıra *Taselya Tarihi ve Harbi* ile *Tarihi İslâm* adlı iki eserinin daha bulunduğunu, her iki eserin de yayımlandığını, ancak ikinci eserin 250. sayfadan sonra Mehmet Halit Bey tarafından tamamlandığını belirtmektedir. (İ. A. Gövsa, ‘Vecihî’ *Meşhur Adamlar: Hayatları – Eserleri* (Cilt 4), Sedat Simavi, İstanbul, 1933, s.1554.)

⁴⁶ Mehmet Vecihî’nin ‘Mufasssal Tarih-i İslam’ kitabının kapağında nâşiri Hüseyin Ulvi olarak gösterilmiştir. (Vecihî, *Mufasssal Tarih-i İslam*, Asurduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1316/1900.)

⁴⁷ Mehmet Vecihî’nin ‘Musavver Tarih-i Harb’ adlı kitabının kapağında nâşirleri: Ahmet Cevdet ve Hüseyin Ferid, muharrirleri Vecihî ve rüfekasıdır bilgisi yer alır. (Vecihî, *Musavver Tarih-i Harb*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315/ 1899.)

2. MEHMET VECİHÎ'NİN HİKÂYELERİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde, Mehmet Vecihî'nin Hikâye-i Müntehabe Mecmuası 'nda yer alan “Hakîkât”, “Teessür”, “Heyhât”, “Tekabül” ve “Pervîz” ile bu mecmua dışında yer alan “Hasbihâl”, “Vuslat”, “Sâkıb” ve “Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti” adlı hikâyeleri tematik açıdan incelenmiştir.

2.1. Hakîkât

Bu bölümde, ‘Hakîkât’ adlı hikâye; aile, yoksulluk, eğitim ve ölüm temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.1.1. Özet

Hakîkât adlı hikâyenin başkahramanı, Ahmet'tir. Ahmet, dünyaya gelmeden önce babasını kaybettiği için onu hiç görmeden büyür. Annesiyle birlikte yaşayan Ahmet, üç buçuk-dört yaşlarına geldiğinde annesini de kaybeder. Annesinin ölümünden sonra yalnız kalır ve geçimini sokaklarda kitap satarak elde eder. Gün içinde kitaplarını satabilirse, para karşılığında kendisine kalacak yer bulur. Fakat kitaplar satılmazsa, elinde sadece karnını doyurabilecek kadar parası bulunur; bu sebepten kaldırımlarda yatar ya da kahvehane köşelerinde kendine kalacak yer bulur.

Ahmet, sokaklarda kitap satarken anne özlemini derinden hisseder ve annesini hep hayalinde canlandırır. Hayal kurduğu zamanlarda arkadaşları, Ahmet'in uyuduğunu düşünür. Kitaplarını, Galata Köprüsü ve Yeni Cami civarında, vapurdan inen ve binen insanların kalabalığını takip ederek satmaya çalışır. Onun için kitaplar yalnızca geçim kaynağı değildir, onları okumayı da çok sever. Fakat çalışmak zorunda olduğu için kitap okumaya fazla zamanı kalmaz.

Ahmet'in kitaba daldığı günlerden birinde bir müşteri, Ahmet'e alaycı bir tavırla, “Çocuk ne dalıyorsun, âlim mi olacaksın?” der. Bu söz, Ahmet'in kalbine dokunur. Bu olaydan sonra Ahmet, dört yıl ortalıkta görülmez. Ahmet'in ortadan

Dört yılın sonunda Ahmet, bir vapur yolculuğu sırasında kendisine sokakta kitap okumasıyla alakalı incitici söz söyleyen müşteriyle karşılaşır. Müşteri, Ahmet'i

takım elbiseli görünce, tanımakta zorluk çeker. Onunla konuşarak liseye kayıt yaptırdığını öğrenir. Bu olaydan sonra Ahmet ve müşteri her gün vapurda karşılaşır selamlaşır.

On beş senenin sonunda müşteri, Ahmet'in zekâsı ve çalışkanlığı sayesinde hayatının nasıl değiştiğini görür. Bir zamanlar küçümsediği çocuk, şimdi başarısıyla karşısındadır. Ahmet'ten yirmi sene öncesinde söylediği sözler için utanarak özür diler. Ahmet, bu özür karşısında müşteriye affetse de insanlık değerlerinin böyle bir davranışı affetmeyeceğini, başarının sadece mevkiyle değil, çaba ve zekayla kazanıldığını söyleyerek müşteriye hayatının dersini verir.

2.1.2. Aile

Hakîkât adlı hikâye, Mehmet Vecihî'nin 'Hikâye-i Müntehabe Mecmuası' adlı eserinin ilk hikâyesidir. Başkahramanı Ahmet, kimsesiz bir çocuktur ve hayatını sokaklarda kitap satarak geçirir. Olaylara ve karakterlere dışarıdan bakan, her şeyi bilen ve gören bir anlatıcı olan tanrısal bakış açısı kullanılır. "Teknik zayıflık bakımından 'Hakîkât' te, olaylar örgüsü ön planda işlenememiş bunun yerine, yazar-anlatıcının açıklamaları ikâme edilmiştir. Açıklamalar, olaydan daha önde bir mevki işgal edince, tabii olarak, hikâyenin yazarını genellemelere ve bir ahlâk dersi vermeye götürmüştür."⁴⁸

Hikâyenin giriş kısmında başkahraman Ahmet tanıtılır. Ahmet'in hayatındaki zorluklar, 'seyl-i hurûşân-ı meşîyyetin' tamlamasıyla, bir selin karşı konulamaz akışına benzetilir. Bu tamlamayla, Ahmet'in insan iradesinin yön veremediği kader karşısında, hayatın zorluklarına karşı nasıl direndiği anlatılır. Ahmet'in sekiz yıllık hayatının, kaldırımlar üzerinde geçtiği belirtilerek, bir eve ve aileye sahip olmadığı vurgulanır. Hikâyede Ahmet'in hayat yolculuğu aktarılırken, yazar sıkça Arapça ve Farsça kelimelere yer verir; bu durum, hikâyenin şiirsel bir üslupla kaleme alındığını gösterir.

"Seyl-i hurûşân-ı meşîyyetin en müdhiş, en cesîm dalgaları arasında yuvarlana yuvarlana mesâfe-i hayâtîyyesini kat've ta'kibe çalışırdı. Ömrünün daha sekiz hande-

⁴⁸ M.Önal, 'Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı', Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s. 30.

i bahârına tesâdüf etmiş, daha sekiz kışın, yerleri, inleten, gönülleri ağlatan leyâl-i mahşer- nümûnunda, kaldırımlar üzerinde tâbe sabâh na'ra-ı dehşet- nâk-i rûzgâra dem-sâz olmuştu.”⁴⁹

Hikâyede Ahmet, kötü talihli bir çocuk olarak tasvir edilir ve bu durum “tâli-i nâ-sâzı” tamlamasıyla ifade edilir. Mehmet Vecihî’nin hikâyeleri incelendiğinde kader ve talih gibi kavramları sıkça kullanıldığı görülür. Yazar, karakterlerin yaşadığı sefalet ve çaresizliği kadere bağlar. Bu doğrultuda, Ahmet’in hayatındaki kısa süreli mutluluklar, talihsiz kaderi nedeniyle kalıcı olamaz. Anlatıcı, bu geçici mutluluk anlarını sabahın ilk ışıklarına benzeterek, mutluluğun kısa sürede sona erdiğini ve Ahmet’in her defasında yeniden olumsuzluklarla karşılaştığını ifade eder.

“Fakat beşâşat-ı mes’ûdâne ile güzerân etmiş bir fecr-i rebî’i kadar bile imtidâdı his olunmayacak olan o müddet-i kalîle zarfında, tâli-i nâ-sâzı, çehre-i nisâbına dâima bir tûfân-ı felâket tevcih etmiş, onun dağlar gibi devrilen şelâlelerinden pek çok sille-i sitem, yemişti.”⁵⁰

Ahmet’in ailesizliği özellikle akşam saatlerinde daha belirgin hâle gelir. Ahmet, vapurların hareket saatinin yaklaşmasıyla birlikte Galata-İstanbul yönünden köprüye doğru ilerleyen kalabalıkları izlerken, insanların evlerine döndüklerini gözlemler. Anlatıcı, bu gözlemler aracılığıyla onun ‘eve sahip olma’ fikrini kavramaya başladığını belirtir. Ancak bu kavrayış, yalnızca işittiği kelimeler ve dış dünyadan edindiği izlenimlerle anlam kazanan, kendisinin deneyimlemediği soyut bir mekânla sınırlıdır. Bu durum, onun aileden ve güvenli bir yaşam alanından yoksun oluşunu gösteren önemli bir ayrıntı olarak öne çıkar. Aile temasının temel unsuru olan ‘yuva’ ise Ahmet’in hayatında başkalarının yaşamından izlediği bir tahayyülden ibarettir. Dolayısıyla hikâyede, bir çocuğun kimsesizliği ve evsizliği aracılığıyla aile kavramının yokluğuna dikkat çekilir; bu eksiklik, söz konusu bölümde belirgin biçimde vurgulanır.

“Akşamları, ale'l-ekser köprü üzerinde bulunurdu. Vapurların vakt-i hareket-i yaklaştığı zaman Galata-İstanbul tarafından hüçûm eden izdihâm içlerinde hâlen kendine benzeteceklerine pek nâdir tesadüf ettiği irili ufaklı insanlar hep onun önünden

⁴⁹ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.1.

⁵⁰ Vecihî, a.g.e., s.1.

geçerlerdi. Herkesin evine gittiğini, herkesin gidecek bir evi olduğunu -ev- namını işite işite önünden geçtiği âmâkini göre göre öğrenmişti”⁵¹

Hikâyede kullanılan Arapça ve Farsça tamlamalar Ara Nesil döneminin özelliklerini taşır. “Ara Nesil Dönemi hikâyelerinde kullanılan Arapça, Farsça kelimelerin fazlalığı ve sanatsal bir dil kullanma çabası da dikkat çeken bir durumdur. Tanzimat’ın 1. döneminde sanatın toplum için olduğu görüşünden hareketle dilin sadeleşme çabaları yeterince gelişim gösterememiştir. Bu nedenle Tanzimat’ın II. döneminden itibaren dilde sadeleşme düşüncesi terk edilerek Arapça, Farsça terkiplerin çokça yer aldığı ağır dilin kullanılmaya devam edildiği görülür. Bu durumun Ara Nesil dönemi hikâyelerine de tesir ettiğini gözlemlemek mümkündür.”⁵² Yazarın, *Hakikât* adlı hikâyesinde kullandığı ağır ve sanatlı dil, yalnızca dönemin estetik anlayışını yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda Ahmet’in yaşadığı yalnızlığı ve ailesizliği trajik bir biçimde ifade eder.

Ahmet, babasını doğmadan önce kaybettiği için onu hiç tanımamıştır. Annesini ise üç buçuk-dört yaşlarındayken kaybetmiştir. Onun kalabalıklar arasında annesini ve babasını arayan çocukları gözlemlemesi, aileye dair eksikliğini fark etmesini sağlar. Özellikle babasına ilişkin zihninde yalnızca “te’sîr-i iştiyâk” yoluyla oluşmuş soyut bir imgenin yer alması, hiçbir zaman gerçek bir babayla ilişki kuramadığını ortaya koyar. Bu hayalî baba, özlemle şekillenen bir yokluğun ürünüdür. Babanın yalnızca zihinsel bir temsilden ibaret olması, aileye yönelik tüm beklenti ve duygularının da soyut bir zeminde gelişmesine neden olur. Ahmet’in küçük yaşta kaybettiği annesine dair hatıraları ise ölüm ve yokluk üzerinden şekillenir. Ahmet, annesinin hayalini geceleri yıldızsız ve karanlık bir gökyüzünde, mezarı andıran bir boşlukta görür.

“Önünden geçen izdiham içinde anasını, babasını çağıran çocuklar, çocuklarını arayan analar, babalar görürdü. Kendi te’sîr-i iştiyâk ile fikrinde tasvîr ettiği hayâl-i mevhûmdan başka baba görmemiş idi. Henüz, üç buçuk-dört yaşında iken gömdüğü vâlidesinin hayâl-i meytini, gece kaldırımlarda yattığı zaman nûr-ı nigâhına nokta-i in’ itâf olan semâ-yı muzlimde, o makber-i hîçde görürdü.”⁵³

⁵¹ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.4,5.

⁵² N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.354.

⁵³ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.5,6.

Ahmet'in annesinin yokluğu, iç dünyasında hayal ve anılar aracılığıyla varlığını sürdürür, fakat bu varlık, bir yandan koruyucu ve şefkatli, diğer yandan ulaşılmaz bir haldedir. Hikâyede “ağuş-ı şefkat” (şefkatli kucak) ve “yavrum, evlâdım” gibi ifadeler, anne-çocuk bağına işaret eder. Ahmet'in annesi öldükten sonra yüzüne kapanan “şefkat kucağı”, hayatında gerçek bir temasın ya da güvenin artık var olamayacağını gösterir. Bu sebepten, anne sevgisi onun için yalnızca geçmişe ait bir anı ya da hayalden ibarettir. Hikâyede yer alan; “Dâimâ kulağından kesilmeyen ses” ve “hâlâ fezâ-yı tasavvurunda tanîn-endâz olan sadâ-yı mâzîsinden aksederdi” cümleleri, bir çocuk için ailenin, özellikle anne sesinin, koruyucu ve teskin edici bir varlık olarak önemini ortaya koyar. Bu ses, Ahmet'in bilinçaltında sürekli yankılanmakta, onu yaşam boyu etkilemektedir.

“Rûy-i tâlî” gibi o âgûş-ı şefkat de yüzüne kapanmıştı. O vakitten beri dâimâ kulağından kesilmeyen bir ses, dâima “yavrum, evlâdım!” derdi. Fakat o hitâb, o hayâl-i gâibin, hâlâ fezâ-yı tasavvurunda tanîn- endâz olan sadâ-yı mâzîsinden aksederdi.”⁵⁴

Ahmet'in sürekli olarak hayal kurması, hayatındaki anne eksikliğini doldurma çabasını gösterir. Ahmet, hayallerle birlikte geçmişe sığınır ve gerçek yaşamdan kopar. Böyle durumlarda arkadaşları Ahmet'in uyuduğunu düşünür.

“O zaman o kadar düşünür, dalandı ki, ba'zen yanından geçen arkadaşlarının:

-Ahmet yine uyuyor musun?...

Yollu îkazlarına ihtiyaç gösterirdi.”⁵⁵

Ahmet'in ailesiz olmasından kaynaklanan kimsesizliği, hikâye boyunca hissedilir. Kimsesizlik yalnızlığı getirir. Özellikle akşamları, her yerin tenhalaşmasıyla, Ahmet'in yalnızlığı daha da derinleşir çünkü ortalıkta kimse kalmaz. Yalnızlık duygusu Ahmet'i düşünmeye yöneltir. Ahmet'in düşünceleri hikâyede, mekân unsuru üzerinden ele alınır.

Ara Nesil Dönemi hikâyelerinin çoğunluğu İstanbul'da geçer. Bu mekânlar, karakterlerin içinde yaşadığı fakat herhangi bir anlam yüklenmeyen yerlerdir.

⁵⁴ Vecihî, ‘Hakikât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.6.

⁵⁵ Vecihî, a.g.e., s.6.

Yazarlar, İstanbul'un semtlerini, sokaklarını hikâyelerinde kullanırken, bu mekânlara aşına oldukları için rahat bir şekilde hareket ederler.⁵⁶ Anlatıcı, Ahmet'in düşüncelerini İstanbul'un tarihi mekânları üzerinden verir. Ahmet, Yeni Cami minarelerinden yankılanan ezan sesine karşı, İstanbul'un Haliç ve Boğaz denizlerinin üzerinde dalgalanan karanlığına bakar. Gönlü hüznle dolarken, zaman zaman arzularından vazgeçerek köprünün parmaklıklarına yaslanır ve düşüncelere dalar.

“Yeni Câmî minârelerinde akseden ezânı-ı sadâ-yı hazîninin, İstanbul'la Haliç ve Boğaz denizleri üzerinde dalgalandırdığı zulmete bakardı. Gönlü, müheyyiç bir teessür içinde kalırdı, bazen meşîyyetine bir aralık hitam vererek, köprünün parmaklığına dayanır, etrafa bakar, düşünürdü.”⁵⁷

Ahmet, düşüncelere dalarken herkesin gittiğini fark eder. Ortalıkta yalnızca köprü memurları ile sandallarını ve teknelerini süren birkaç kişi kalır. Herkesin evine gittiğini gören Ahmet, karanlıkta tek başına kalır. Sessizlik içinde duyduğu tek şey rüzgârın uğultusudur. Bazen gökyüzüne, bazen de yere bakar; nereye gideceğini, nerede yatacağını düşünür. Anlatıcı, onun kimsesizliğini bir gurbetzedenin yalnızlığına benzeterek ifade eder.

“Herkes gitmiş, ortada köprü memurlarından, denizin sâye-gâh-ı zalâm olan sath-ı siyâhı üzerinde sandallarını, kayıklarını, mavnalarını sevk ve tahrik edenlerden başka kimse yok. Herkes evine gitmiş. Onlar da yerlerine gidiyorlar. O zulmet-i hîcî içinde hazîn hazîn ba'zı sadâlar velvele- endâz olurdu. Rüzgâr kulağına bir şeyler söylerdi. Bazı semâya, bazı zemîne bakardı. Yine düşünürdü. Gurbet-zede gecesi gibi başına çöken o târikin altında, gurbette karanlıkta kalmış gibi düşünür, yalnız nereye gideceğini, nerde yatacağını düşünürdü.”⁵⁸

Ahmet, gün boyu yaşadığı sıkıntıların izlerini taşıyarak geceleri gözyaşlarıyla uykuya dalar. Uyku, onun için yalnızca bir dinlenme biçimi değil; aynı zamanda ailesizliğin yarattığı boşluğu bastırmaya çalıştığı bir kaçış alanıdır. Rüyalarında annesine kavuşması, aileye duyduğu özlemin en belirgin göstergesidir. Gerçek hayatta ulaşamadığı annesi, yalnızca düşlerinde varlık kazanır. Kabuslarında ise olumlu biçimde konumlanan tek figür annesidir.

⁵⁶ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.253.

⁵⁷ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898., s.7.

⁵⁸ Vecihî, a.g.e., s.7,8.

“Saatlerce leylin sahîfe-i siyâh-ı adem-nümûnuna eşk-i âblar döktükten, hevâyı safâ- yâb-ı hamûşânesini, aks-i enîn-i tenhâyisi ile titrettikten sonra uyku galebe ederdi. Gözleri, bir sevk-i tabî’î ile kapanırdı. Hayâl-hâne-i efkârını yevmü’l- kıyâmın sûruş-ı garâbet- nümâsından bir eser hâline koyan sademât-ı hayat, gözü kapanır kapanmaz rüyasında tecelli ederdi. Oradaki meşhûdâtı da meşhûdât-ı rûz- merreden başka bir şey değildi. Fakat rüyâlarında validesine daha başka mülâki olurdu.”⁵⁹

Ahmet, babasını hiç görmediği için düşlerinde babasına görmez. Annesiyle üç buçuk-dört yaşlarına kadar birlikte yatmış olması, onu rüyalarında görmesinin temel nedenlerinden biridir.

“Üç buçuk dört yaşına kadar fakr ü fâka içinde geçen hayâtında onu pek çok görmüştü. Her gün kucağında yatmıştı. Bin parça bir örtü, bin yamalı bir entâri ile setrolunan cism-i bî-tâbı, târ-ı mâr giysileri içinde hüzünlerden terekküb etmiş gibi kendisine atfettiği nigâh-ı nem-nâk-i şefkat henüz hatırında mürtesim idi.”⁶⁰

Anlatıcı, Ahmet’in annesine kavuşma isteğini ve ona duyduğu bağlılığı vurgularken anlatımını, duygusal ve etkileyici ifadelerle güçlendirir. Ahmet, annesinin yokluğuna artık dayanamaz hale gelerek bir an önce ona kavuşmayı ümit eder. Bu nedenle annesini beyaz kefenler içinde görse dahi tanıyabileceğini düşünerek kucağına sarılmak ister.

“Şimdi vâlikesini rüyâda beyaz kefenler için de görse tanımakta müşkilât çekmezdi. O kefenler içinde yine agûşuna atılmaya çalışırdı.”⁶¹

Hakikât adlı hikâye, toplumun görünmeyen yüzü olan sokak çocuklarının ailesiz olmasından kaynaklanan sorunlarını Ahmet üzerinden etkileyici bir anlatımla ele alır. Hikâyenin başkahramanı Ahmet’in annesinin hayatında tek olumlu unsur olarak ele alınması, onun sevgisizliğe karşı geliştirdiği dayanağının tek temsilidir. Ahmet’in ailesizliğinden doğan yalnızlık duygusu, dönemin edebî anlayışına uygun olarak fazlasıyla Arapça ve Farsça tamlamalarla desteklenerek anlatımda duygusal bir yoğunluk sağlanmıştır.

⁵⁹ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.10.

⁶⁰ Vecihî, a.g.e., s.10.

⁶¹ Vecihî, a.g.e., s.10.

2.1.3. Yoksulluk

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı Devleti çöküş sürecine denk gelir. Batılı Devletler, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını hızlandırmak için yayılan milliyetçilik akımının etkisini kullanarak toplumları kışkırtır. II. Abdülhamid ise bu ayaklanmaları önlemek için denetim uygular. Bu sebepten dolayı kitaplarda, dergilerde siyasal konulara yer verilmez. Bu nedenle şair ve yazarlar toplumsal meseleleri işleyemez. Bu durum, Ara Nesil dönemi sanatçılarının eserlerinde de görülür.⁶²

“Ara Nesil dönemi hikâyelerinin kaleme alındığı zamanlarda Osmanlı Devleti hem içeriden hem dışarıdan pek çok tehditle karşı karşıya olup, yıkılmanın ayak sesleri yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Böyle bir dönemde toplumdaki yoksulluğun artması da şaşırtıcı değildir. Hikâyelerdeki yoksulluk temasının büyük ölçüde ülkenin içinde bulunduğu durumdan kaynaklandığı söylenebilir.”⁶³ Buna bağlı olarak Mehmet Vecihî'nin Ara Nesil yazarlardan biri olması hikâyelerinde sık sık yoksulluk temasına geniş yer vermesine sebep olmuştur.

Hakikât adlı hikâyede yoksulluk teması, Ahmet üzerinden okuyucuya aktarılır. Ahmet'in hayırsever birisi tarafından verilen kıyafetleri üzerine ya dar ya da bol gelir. Kendisine ait bir kıyafeti olmadığı için kıyafetler vücuduna tam oturmaz. Pantolonu binlerce yamadan oluşur ancak dizlerine kadar örter.

“Mutlak birinin eser-i lütfu olan setresi ya dar, ya bol gelir, binlerce yamadan vücûd bulan pantolon, ancak dizlerine kadar setreder, şuûn-ı hayâtın en tâb-fersâ bir bâr-ı felâket ile ezdiği cism-i bî- tuvânı pek câlib-i rikkat, pek girye- fezâ bir hâli tasvir eylerdi.”⁶⁴

Hikâyedeki yoksulluk, “büyük kentin kendi küçük yaşama telaşı içinde koştururan”, kimsesiz ve yoksul bir çocuğun yansıması olarak değerlendirilebilir.⁶⁵ Hikâyede Ahmet'in yoksulluğu hem fiziksel görünümü hem de davranışları üzerinden tasvir edilir. Yazın güneşe, kışın ise yağmura karşı başını korumak için kullandığı püskülsüz fesi, çaresizliğin ve maddi imkânsızlıkların basit bir göstergesidir. Ahmet'in

⁶² N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.14.

⁶³ N.M. Baytimur, a.g.t., s.101.

⁶⁴ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.4.

⁶⁵ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.104.

uzun süredir kestirilmeyen, düzensiz ve dağınık saçları, bakımsızlıkla birlikte içinde bulunduğu zorlu yaşam koşullarını yansıtır. Dükkân köşelerine ve duvar kenarlarına yaslanarak çevresini izleyen umutsuz bakışları, hayat karşısındaki tükenmişliğinin sonucudur. Bu bakışlara sinen “nevmîdî” (ümitsizliği), yalnızca maddi değil, aynı zamanda ruhsal yoksunluğun ifadesidir. Hikâyede yoksulluğun bir çocuğun dünyasını nasıl etkilediği anlatılır.

“Yazın te’sîr-i harârete, kışın kara yağmura karşı şemsiye ittihaz ettiği püskülsüz fesini bazen arkaya doğru eğdi. Te’min-i nafakadan artırıp da ayda yılda bir kere olsun kestiremediği perîşan saçları, iki taraftan gerdanına kadar sîmâ-yı hazînine dökülür, bir dükkân peykesine, bir duvara dayanarak siyah gözlerinin nigâh-ı nevmîdisini bir noktaya atfeder, o zaman pîş-gâh-ı temâşâsından geçenlere karşı kim bilir ne düşünür?”⁶⁶

Ahmet’in yatacak bir evi olmadığı gibi yiyecek ekmeği bulması da çok zordur. Soğuktan korunmak için sığınacak bir yer arar. Kahvehanede, sedir üstünde yatmak bile onun için bir şanstır.

“Pây-ı duhûlüne, sakıfsız bir kâşanesi hükmünde bulunan koca memleketten başka bir ev kapısı açılmamış, câmi avlularından sokak kaldırımlarından başka bisât-ı istirahat yüzü görmemişti. Bürûdet-i havâ pek canını yakıp da yiyeceği ekmeğin parasını vererek yâhut her katresi cevher-i câna bedel bir âb-ı rûy-ı imtinân dökerek, bazen kahvelere kabûl olunmak, peyke üzerlerinde yatmak, indinde, müsâade-i tâli telakki olunurdu.”⁶⁷

Ahmet, elindeki kitaplara müşteri çekebilmek için gelip geçenlere kalplerine etki edecek şekilde hüznle bakar. Fakat kendisine bakacak şefkatli gözleri pek nadir bulur. Onun kitapları da sermayesi kadar azdır.

“Hayfâ ki, kendi hâline teveccüh edecek nazar-ı şefkate pek nâdir manzûr olurdu. Ara sıra sermâyesi de nümâsı kadar kalîl olan kitaplarına kimsenin tevcîh-i rağbet etmediğini görürdü. Bazen hazîn helecanlı bir sadâ ile:

-Hikâyeler... Yeni kitaplar... derdi.”⁶⁸

⁶⁶ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.4.

⁶⁷ Vecihî, a.g.e., s.5.

⁶⁸ Vecihî, a.g.e., s.6,7.

Anlatıcı, Ahmet'in geçim kaygısının hayatının en önemli meselesi olduğunu okuyucuya aktarır. Günlük kazancını kitap satarak elde eden Ahmet, yalnızca o günü kurtarabildiği ölçüde hayatını sürdürür. O gün kitaplarını satabilirse, gidecek bir yer düşünmez çünkü para karşılığında kahvehanelerde yatabilir. Kahvelere sığındığında, Ahmet için kalacak yer arama telaşı bitmiş olur. Eğer kitaplarını satamazsa, yalnızca ekmek alacak kadar parası bulunur; bu sefer de nerede kalacağını düşünür. Böylelikle, Ahmet'in ihtiyaçlarını karşılayabilmek için her gününü kaygıyla geçirdiği anlaşılır. Ailesi olmadığından temel ihtiyaçlarını kendisi karşılamak zorunda kalan Ahmet, bu konuda zorlanır. Karın doyurmak, yatakta uyumak gibi sıradan görünen olaylar Ahmet için lükstür.

“Eğer o gün kitapların hepsini satabildiyse, o vakit gidecek yer düşünmez, yalnız ertesi gün nereden sermâye tedârik edebileceğini düşünür satamadıysa elinde ancak ekmek alacak para bulunur, yatacağı yeri düşünürdü.”⁶⁹

Ahmet, beş altı senedir kaldırımlarda yatmasına rağmen bu duruma alışamaz. Sokaklarda uzun süre yaşamış olsa da çocuk bedeni ve ruhu hassastır. Nitekim Ahmet, sokağın sunduğu zorluklara alışamamıştır. Hikâyede, Ahmet'in yoksulluğu “Fakr büyük bir belâ, sefaletten büyük derd-i ser, ya'ni fakr ü fâka içinde izzet-i nefis o küçücük vücûdda da hüküm fermâ idi.” cümlesiyle dile getirilir. Bu cümleyle fakirliğin büyük bir bela, sefaletin ise ağır bir dert olduğu vurgulanır. Ahmet, tüm bu yoksulluk içerisinde izzet-i nefsinin korumaktadır. Burada izzet-i nefis tamlaması aracılığıyla, Ahmet'in fakirliğe rağmen onurunu kaybetmediği ve kişilik değerlerinden ödün vermediği ifade edilir.

“Beş altı seneden beri hâb-gâh-ı dâimîsi olan kaldırımlara, avlulara bir türlü alışamamıştı. Fakr büyük bir belâ, sefâletten büyük derd-i ser, ya'ni fakr ü fâka içinde izzet-i nefis o küçücük vücûdda da hüküm fermâ idi.”⁷⁰

Ahmet'in sokaklarda başıboş dolaşması, nereye gittiğini bilmemesi ve sonunda bir ‘mezbele-i sefâlet’te yatması, yoksulluğun sürüklediği hayatı yansıtır. Kahveler ve sokaklar onun için bir barınak değil, geçici duraklardır. Özellikle

⁶⁹ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898,s.8.

⁷⁰ Vecihî, a.g.e., s.8.

mezbele-i sefâlet ifadesi, Ahmet'in toplumun en alt katmanına itilmiş hâlini, yoksulluğun onu görünmez ve değersiz bir hayata mahkûm ettiğini gösterir.

“Sokaklar, tek tük gelip geçenlere memur, kahveler küşâde bulunduğu müddetçe dolaşır, ba'de gider, nereye gider? Onu kendi de bilmez, lâ'alâe't- ta'yîn gider, bir köşede, bir mezbele-i sefâlette yatar. ”⁷¹

Anlatıcı, çocuğun sokak koşullarında karşılaştığı zorlukları ve yaşadığı korkuları da gözler önüne serer. Ahmet, para karşılığında kalacak bir yer bulamayınca sokakta yatmak zorunda kalır. Çocuk yaşta olmanın getirdiği savunmasızlıkla, geceleri karanlıkta korku içinde bekler. Bu korkudan korunmak için hırkasını başına kadar çeker, adeta bir mezara sığınır gibi karanlık köşelere gizlenir.

“Şûriş-gâh-ı hayâtı olan âleminde ondan başka bir âlem görmediği için ona pek me'luf olması lâzım gelirdi. Fakat çocuğu korkardı. Setresinin eteğini başına çeker, hayâtın germ ü sendinde mezara saklanır gibi gecenin hücum-ı zulmetinden daha muzlim yerlere başını sokardı.”⁷²

Ahmet, yalnızca açlığını bastıracak bir şeyler bulabilmek amacıyla sabahtan akşama kadar durmaksızın dolaşır. Kazandığı parayla aldığı yiyecekler ise yalnızca bedenini geçici olarak doyurabilir.

“Gündüz akşama kadar yalnız şiddet-i cû-unu teskîn edecek kadar bir nevâle tedârîki için tayyetiği neticesiz mesâfeler, ta'kîb eylediği semeresiz ümîdler, âciz vücudunu fikri kadar yorardı.”⁷³

Ahmet için yoksulluk, daha doğmadan önce var olan durumdur. Annesinin kıyafetlerine ilişkin tasvirler, ailenin içinde bulunduğu yoksulluğun bir yansımasıdır. Annesinin bin parça örtü ve yamayla kapanan darmadağın kıyafetleri, adeta güçsüz bedeniyle birleşen hüznlerden oluşmuş gibi tasvir edilir. Bununla birlikte hikâyede, annesinin Ahmet'e yönelttiği “nemli şefkatli bakışları” öne çıkarılmıştır. Dolayısıyla anne, fakirlikten yıpranmış bir kadın olmasına rağmen, Ahmet için merhamet ve sevgi dolu bir sığınak olarak sunulmuştur.

⁷¹ Vecihî, 'Hakîkât', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.9.

⁷² Vecihî, a.g.e., s.9.

⁷³ Vecihî, a.g.e., s. 9,10.

“Üç buçuk dört yaşına kadar fakr ü fâka içinde geçen hayâtında onu pek çok görmüştü. Her gün kucağında yatmıştı. Bin parça bir örtü, bin yamalı bir entârî ile setr olunan cism-i bî-tâbı, târ-ı mâr giysileri içinde hüzünlerden terekküb etmiş gibi kendisine atfettiği nigâh-ı nem-nâk-i şefkat henüz hatırında mürtesim idi”⁷⁴

Mehmet Vecihî’nin *Hakîkât* adlı hikâyesinde yoksulluk teması, bir çocuk üzerinden işlemiş olması dikkat çekicidir. Yazar, küçük bir çocuk vasıtasıyla yoksulluğu daha acı ve trajik şekilde anlatır.

2.1.4. Eğitim

“Ara Nesil yazarları çoğunlukla Tanzimat sonrası yaygınlaşan kurumsal eğitimin önemi üzerinde dururlarken kimi eserlerde, buralardaki yaşantıya ait yapılan tasvirler/değerlendirmeler zengin bir malzeme mahiyetini taşır.”⁷⁵ Mehmet Vecihî’nin hikâyeleri incelendiğinde öne çıkan temalardan biri de eğitimidir. *Hakîkât* adlı hikâyede eğitim konusu, Ahmet karakteri aracılığıyla ele alınır. Hikâyenin giriş kısmında Ahmet’in çok zeki bir çocuk olduğu belirtilir.

“Zekî idi. Başkalarında gördüğü âsûdegî hâle hasûdâne değil fakat mütehayyirrâne in’itâf eden nigâhında bir alâmet-i tedkîk, girye-i nevmîdiyi âdet-i dâime edinmiş olan gözlerinde bir nişâne-i zekâ vardı.”⁷⁶

Anlatıcı, Ahmet’in kitaplara ve okumaya duyduğu ilgiyi vurgulayarak, yoksulluk içindeki bir çocuğun eğitime olan arzusunu ön plana çıkarır. Kitaplar, Ahmet için yalnızca okuma aracı değil, aynı zamanda geçim kaynağıdır. Buna rağmen onun gözünde son derece kıymetlidir; yalnız satmak için değil, okuyabilmek amacıyla da onları elinde tutar. Ahmet’in öğrenme isteği güçlü olsa da içinde bulunduğu yoksulluk, eğitim hayallerinin önünde büyük bir engel oluşturur. Ne bir okula devam edebilme imkânı ne de barınabileceği güvenli bir yeri vardır.

“Kitaplar, bin belâ ile bulabildiği nân- pâre-i maîşetin sermâyesi olduğu için indinde pek kıymet-dâr idi. Yalnız ondan değil, onları okumaya da pek hevesi vardı.

⁷⁴ Vecihî, ‘*Hakîkât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.10.

⁷⁵ F. Karagülle, ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2004, s.115.

⁷⁶ Vecihî, ‘*Hakîkât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.4.

Ne fâide ki, kaderinden gündüz okuyacak bir mektep değil, gece yatacak bir zîr ü zemîn kadar bile mazhar-ı müsâ'ade değildi.”⁷⁷

Ahmet her gün yeni aldığı kitapları, karıştırır. Okumaya istekli olduğu kadar meraklıdır. İnsanların bu kitaplarda neler bulduğunu sorgular; sorgularken onların okurken neler hissettiklerini de merak eder

“Her gün yeni aldığı kitapları açar, bakar, karıştırır. Beyaz bir sahife-i mahdûde üzerine dizilmiş siyah birtakım satırlar... Hayrette kalır. Acep insan bunları nasıl okur? Bunlar insana nasıl merâm-ı ifâde ederler?”⁷⁸

Ahmet'in kitaplara daldığı bir günde, yanına iki müşteri gelir. Ahmet, kitaplara o kadar dalmıştır ki, gelen müşterileri fark etmez. İçlerinden biri, çocuğun bu dalgınlığına mana veremez, alaycı bir tavırla sanki âlim mi olacaksın, diyerek Ahmet'in okuduğu kitabın fiyatını merak eder. Ahmet ise bu sözler karşısında, âlim olmak istediğini fakat çaresini bulamadığını belirtir.

“Çocuk ne dalıyorsun? Âlim mi olacaksın? O kitap kaç para?” dedi. Fiyatını anlatmak için söylediği söze:

“’-Âlim olmak istiyorum ama... Çaresini bulamıyorum.”

Kinayesini ilâve etti.”⁷⁹

Anlatıcı, toplumun, özellikle üst sınıfa mensup kişilerin, yoksul çocuklara karşı önyargılı, küçümseyici ve umursamaz bakışını müşterinin tavrıyla gözler önüne serer. Müşteri, küçük bir çocuğun içinde bulunduğu yoksulluğu görmesine rağmen ona umut vermek ya da cesaretlendirmek yerine, alaycı bir tavırla yalnızca “ekmek parası” bulmaya odaklanmasını öğütler. Onun gözünde Ahmet'in âlim olması imkânsızdır; olsa olsa esnaf olması mümkündür.

“Ağzından çıkan lakırtıda mazmun, mânâ aramak mutâdı olmayan ve sözü muhakemât-ı fikriyyeye tatbîk etmeden yalnız söz olsun diye söyleyen müşteri ise cebinden çıkardığı parayı verirken:

⁷⁷ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s. 11.

⁷⁸ Vecihî, a.g.e., s.11.

⁷⁹ Vecihî, a.g.e., s.12.

-Hadi hadi, sen ekmek parası bul da sonra âlim olmaya kalkış... Olsan olsan yine bir esnâf olursun. Cevâbını verdi ki, bu cevâb bî-çâre çocuğun fikrinde pek acı bir teessür tevîd etti.”⁸⁰

Bu bölümden itibaren hikâyede olaylar hızlı bir şekilde çözüme ulaşır. Ahmet, kitap sattığı yere bir daha uğramaz ve ortadan kaybolur. Bu süre zarfında nerede olduğu bilinmez. Arkadaşları onu merak etseler de dört yıl boyunca kendisinden haber alamazlar. Ahmet, bir yaz günü akşam vapurunda, ona daha önce esnaflıktan başka bir meslek yakıştırmayan müşteri tarafından fark edilir. Müşteri, onu tanımakta güçlük çeker. Ahmet’in üzerindeki şık takım elbise ve yeni ayakkabılar, onun artık yüksek okul hazırlık sınıfında okuyan bir öğrenciye dönüştüğünü ima etmektedir.

“Birbirlerine ne olduğunu nereye gittiğini suâl eden arkadaşları arasında dört sene görünmedi. Dördüncü senenin evâhiri idi. Yine bir yaz günü akşam vapurunda, bî-keslere, bîvâyelere esnaflıktan ziyâdesini çok gören müşteri-i ma’hûd, Ahmet’e tesâdüf etti. Fakat aceb o mu?... Arkasına gâyet güzel bir takım elbise giymiş, fesi kunduraları yeni, hattâ esvâbında Metâtib-i âliyye’den birinin sınıf-ı i’dâdisinde bulunduğu delâlet edecek emâreler de var.”⁸¹

Bu durumda müşteri, merakını gizleyemez ve Ahmet’in yanına giderek sokaklarda kitap satan çocuğun kendisi olup olmadığını sorar. Ahmet, o çocuğun kendisi olduğunu belirterek hayatındaki değişimi anlatır. Onu küçümseyen müşterinin aksine, bir yardımseverin desteği sayesinde Ahmet’in yaşamı bambaşka bir yöne evrilmiştir. Hikâyenin bu bölümünde vurgulanan temel düşünce, bir çocuğun hayatına uzanan yardımsever bir elin, onun kaderini köklü ve olumlu şekilde değiştirebileceğidir.

“-Evet. Kitap aldığınız ben idim... Sizin gibi kitap alanlardan biri daha beni merak içinde gördü. Aldı evine götürdü, mektebe yazdırdı. Okuttu. İbtidâiden şehâdet-nâmemi aldım. Şimdi mektebin idâdisine kayıt olundum. Haftada bir yine o zâtın yanına gidiyorum.”⁸²

⁸⁰ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.12.

⁸¹ Vecihî, a.g.e., s. 12,13.

⁸² Vecihî, a.g.e., s.13.

Müşteri, Ahmet'in söyledikleri karşısında yalnızca kısa bir cevap verir; söyleyecek bir söz bulamaz.

“Allah feyzini müzdâd etsin.”den başka söz bulamadı.”⁸³

O günden sonra sık sık vapur yolculuğu yapan Ahmet ve müşteri, sürekli karşılaşmaya başlar. On beş yılın sonunda müşteri, Ahmet'i artık kendi gibi pek çok kişinin bile ulaşamayacağı bir konumda bulur. Ahmet, eğitimi tamamladıktan sonra her akşam evine dönerken vapurda müşteriyle karşılaşır ve aralarındaki görüşmeler düzenli hâle gelir.

“O vakitten sonra vapurda filân birbirlerini gördükçe âşinâlık ederlerdi. Bu zat onbeş sene sonra Ahmed'i kendi gibi pek çok asilleri dest-i talebi erişemeyecek bir mevki'-i te'âlîde buldu. Hattâ artık mektep gaîlesi bitip her akşam eve gittiğinden dâimâ görüşürlerdi.”⁸⁴

Müşteri, Ahmet'in okulunu bitirdiğini ve yüksek bir mevkiye ulaştığını görünce, yıllar önce söylemiş olduğu incitici sözleri unutmamış olacak ki bir akşam, utanarak, yirmi yıl önce sarf ettiği ifadeler için af diler. Eskiden Ahmet'i küçümseyen bu kişi, yıllar sonra onun elde ettiği başarıyı kabul etmek zorunda kalır. Anlatıcı, eğitimin ve azmin bir insanın kaderini değiştirebileceğini gösterirken, aynı zamanda geçmişte yapılan haksızlıklar ile önyargılı davranışların ileride pişmanlıkla hatırlanacağı mesajını verir.

“Yirmi sene evvel ettiği bir küstahlığın hâtırası henüz fikrinden çıkmamış olmalıdır ki, bir akşam şerm ü hicâb ile: Birâder. Size bundan yirmi sene evvel söylediğim bir söz hâlâ beni düşündürüyor. Fakat o vakit ben de genç idim. Tabî'î ma'zûr görürsün değil mi? Dedi.”⁸⁵

Zekâsı sayesinde kıskanılacak bir mevki kazanan Ahmet, müşterinin ona karşı söylemiş olduğu sözleri mazur görse de hayatın kanunlarının mazur görmeyeceğini dile getirir. Anlatıcı, bu noktada bir çocuğun geleceğini yalnızca ailesinin statüsüne göre değerlendirme düşüncesini eleştirir. Hikâyede, “Sa'y ü zekâ her şeyin tesirine mütekefildir.” ifadesiyle, başarının temelinde çalışmak ve akıl yürütme gücünün

⁸³ Vecihî, 'Hakikât', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.13.

⁸⁴ Vecihî, a.g.e., s. 13,14.

⁸⁵ Vecihî, a.g.e., s.14.

yattığı belirtilir. Eğitim teması açısından bu kısım, insanın doğuştan sahip olduğu imkânlar kadar kendi gayreti ve zekâsıyla da hayatını şekillendirebileceğidir. Anlatıcı, Ahmet’le birlikte eğitimin ve çabanın önyargıları aşabileceğini, başarı ve saygınlığın yalnızca kökenle değil, kişinin kendi emeğiyle kazanılacağını ortaya koyar.

“-Bir çocuğun mâdâmü’l- hayat göreceği müsâ’adât-ı zamâneyi pederinin, validesinin mevki’ü haysiyyeti ile ölçmek o kadar yanlış bir fikir ki, efkâr-ı beşerin veremden mühlik bir cerihasıdır diyebilirim. Sa’y ü zekâ her şeyin te’sîrine mütekefildir. Buna o zaman inanmazdın. Fakat şimdi beni gör de inan.”⁸⁶

Bu mesaj aynı zamanda hikâyenin yazılış amacını da okuyucuya vurgular. Ahmet’in müşteriye verdiği cevap üzerinden temel düşüncenin iletilmesi, Ahmet Mithat Efendi’den beri süregelen anlatım anlayışıyla ilişkilendirilebilir. “Tanzimat sonrasının nice yazarı gibi, Ahmet Mithat da roman yazma sanatı üzerinde durmak amacında değildi. Her ne kadar, çok basit bir anlatım tarzı bulunduğu söylenip küçümsense de Ahmet Mithat’ın döneminde dikkati çekmeyen, fakat hikâye dinleyicisinin fark edip onu benimsenmesine yol açan önemli bir özelliği vardır. O meddahlar gibi, okuyucunun dikkatinin eksilmemesine önem verir, öteden beri var olan hikâye anlatma geleneği içinde, her hikâyesinden bir hisse çıkarılması amacı doğrultusunda anlatacaklarını düzenler.”⁸⁷ Bu bağlamda, Mehmet Vecihî de *Hakikât* adlı hikâyesinde, Ahmet Mithat geleneğini sürdürür ve okuyucusuna bir hisse, yani ders verme niteliği taşıyan bir anlatım sunar.

2.1.5. Ölüm

“Ara Nesil Dönemi hikâyelerinde çocuk kahramanlar genel olarak yoksulluğun ve annesiz babasız kalmanın bedelini çok ağır bir şekilde öderler. Küçük yaşlarında sokaklarda yatan, fiziksel yapılarının kaldıramayacağı işlerde çalışmak zorunda kalan, yanında kaldıkları kişiler tarafından ezilip hırpalanan bu çocukların kimisi yaşadığı zorluklara karşı hayatta kalma mücadelesi verirken kimisi yaşadığı zorlu koşullara dayanamayarak bu dünyadan göçer. Yazarların yoksul ve kimsesiz çocukları hikâyelerinde özellikle ele almalarının nedeni toplumun içindeki

⁸⁶ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.14.

⁸⁷ İ. Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyete* (1839-1923), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s.194.

bu çocukların durumunu ve yaşadığı zorlukları okuyucuya fark ettirmek istemesinden ileri geldiği düşünülebilir. Okuyucunun acıma hissinin derinlik kazandığı bu hikâyelerde yazarlar bu çocuklara toplum tarafından yardım edilmesi gerektiğine dair mesaj verme kaygısı güder.”⁸⁸

Hakîkât adlı hikâyede ölüm teması, Ahmet’in anne ve babasını kaybetmesi üzerinden işlenir. Hikâyede, Ahmet’in ailesinin kaybına dair bilgiler sınırlıdır; ailenin ölüm nedenine dair herhangi bir açıklama yapılmaz. Anlatıcı, daha çok bir çocuğun yakınlarının ölümü sonrasında yaşadığı duygusal tepkilere ve ölüm kavramıyla ilgili iç dünyasındaki yansımalarına odaklanır. Ahmet, babasını daha doğmadan önce kaybetmiştir. Bu nedenle zihninde canlandırdığı baba kavramından başka bir baba tanımaz. Annesini ise üç buçuk dört yaşlarında kaybeder. Ahmet, küçük yaşta annesini yitirdiği için ölümün ne anlama geldiğini tam olarak kavrayamaz. Bu nedenle gece kaldırımlarda yatarken annesinin ölümünü, karanlık gökyüzüne bakarak “makber-i hîcî”, yani hiçlik mezarlığında hayal eder. Anlatıcı, gökyüzünün boşluğu ile ölüm arasında bir benzerlik kurmuştur.

“Kendi te’sîr-i iştiyâk ile fikrinde tasvir ettiği hayâl-i mevhûmdan başka baba görmemiş idi. Henüz, üç buçuk-dört yaşında iken gömdüğü vâldesinin hayal-i meytini, gece kaldırımlarda yattığı zaman nûr-ı nigâhına nokta-i in’ itaf olan semâ-yı muzlimde, o makber-i hîcîde görürdü.”⁸⁹

Hikâyede Ahmet’in annesinin ölümü, onun varlığını bütünüyle ortadan kaldırmaz; aksine, geçmişten gelen ses aracılığıyla Ahmet’in hayatında sürekli hatırlanan kalıcı bir iz bırakır. Böylece anne kaybı yalnızca bir ayrılık olarak değil, hatıraların iç dünyada tekrar canlanmasıyla süreklilik kazanan bir varlık biçimi olarak tasvir edilir.

“Rûy-i tâli’ gibi o âgûş-ı şefkat de yüzüne kapanmıştı. O vakitten beri dâimâ kulağından kesilmeyen bir ses, dâima ‘yavrum, evlâdım!’ derdi. Fakat o hitâb, o hayâl-i gâibin, hâlâ fezâ-yı tasavvurunda tanîn- endâz olan sadâ-yı mâzîsinden aksederdi.”⁹⁰

⁸⁸ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.376.

⁸⁹ Vecihî, ‘*Hakîkât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.6.

⁹⁰ Vecihî, a.g.e., s. 6.

Hikâyede ölüm teması, Ahmet açısından bir korku unsuru olmaktan ziyade bir teselli ve sığınma alanı olarak anlatır. Böylece anlatıcı, yaşamak ile ölmek arasındaki değerlerin çocuk zihninde nasıl yer değiştirdiğini trajik bir anlatımla gözler önüne serer. Ahmet için annesini hatırlamak, aynı zamanda ölümü hatırlamak anlamına gelmektedir. Hikâyede yer alan “Kefenlerle setrolunmuş âgûşa tahassür eder” ifadesi, Ahmet’in annesinin şefkatine bir daha kavuşamayacağını bilmenin yarattığı acıyı yansıtır. Anne özlemi öylesine dayanılmaz bir boyuta ulaşır ki, ona kavuşabilmenin tek yolunun ölüm olduğunu düşünür. Nitekim ölüm, Ahmet için hem annesine kavuşma arzusu hem de çekilen acılardan kurtulma yoludur.

“Şimdi vâldesini rüyâda beyaz kefenler için de görse tanımakta müşkilat çekmezdi. O kefenler içinde yine âgûşuna atılmaya çalışırdı. Hattâ ba’zı sabahta evvel uyanıp etrâfına tevcih-i nigâh ettiği, rüyâsında gördüğü misâl-i madere mukâbil yine karanlıklara korkulara müsâdüf olduğu zaman, kefenlerle setrolunmuş âgûşa tahassür eder, ağlayarak;

-Keşke ben ölseydim. Hasbihâliyle o sinn ü sâlinde hayâtın tahaccüm-i eyyâm-ı siyâhında istikâ eylerdi.”⁹¹

Hikâyede babası ve annesi ölmüş olan Ahmet’in ölümü ne şekilde anladığı onun rüyaları vasıtasıyla anlatılmıştır.

2.2. Teessür

Bu bölümde, ‘Teessür’ adlı hikâye; aile, ölüm temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.2.1. Özet

Hikâye, anlatıcının soğuk bir kış günü İstanbul’dan Beyrut’a doğru yaptığı vapur yolculuğuyla başlar. Yolculuk esnasında anlatıcı, insanları dikkatle gözlemler. Kimilerinin yüzlerinde memleketlerine kavuşacak olmanın sevincini, kimilerinin ise vatandan ayrılmanın hüznünü fark eder. Anlatıcının özellikle ilgisini çeken ise birinci kamarada bulunan, dört beş yaşlarındaki küçük bir kız ve ailesidir. Yolculuğa ne kadar

⁹¹ Vecihî, ‘*Hakikât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.10,11.

umutla başlamış görünseler de aile bireylerinin yüzlerinde hüznün hâkimdir. Küçük kızın masumiyeti ve neşesi vapur yolcularının ilgisini çeker, onun sevimliliğine kimse kayıtsız kalamaz.

Yolculuk sırasında küçük kıza nereye gittikleri sorulduğunda, babasının rahatsızlığı nedeniyle hava değişikliği için Beyrut'a gittikleri öğrenilir. Küçük kız, babasının iyileşeceğine dair umudunu korumakta ve ona getireceği oyuncakları beklemektedir. Ailesi, babasının yokluğunu hissettirmemek için küçük kıza birçok oyuncak almış, eşyalarının büyük kısmı oyuncaklarla dolmuştur. Vapur Beyrut'a vardığında, anlatıcı küçük kıızı öperek vedalaşır.

Üç ay sonra anlatıcı, İstanbul'a dönüş yolculuğunda küçük kızla yeniden karşılaşır. Babasının sağlığının düzelmediğini tahmin etse de ölümünü kabul etmek istemez. Ancak merakı ağır basar ve küçük kıza babasının durumunu sorar. Küçük kız, babasının artık onlarla olmadığını, ona oyuncak getirmek için başka bir yere gittiğini söyler. Bu masum cevap, anlatıcıda bir hüznü uyandırır ve ölümü ne zaman düşünse aklına bu küçük kız gelir.

2.2.2. Aile

Teessür adlı hikâye, 'Hikâye-i Muntahabe Mecmuası' adlı eserin ikinci hikâyesidir. Hikâyede, anlatıcının bir yolculukta karşılaştığı küçük bir kız çocuğuna ve onun hasta olan babasının ölümüne dair gözlemleri anlatılır. Hikâyede ben merkezli bir anlatım tercih edilmiş; girişte ise uzun ve ayrıntılı, tabiat tasvirine yer verilmiştir. Bu tasvirler, karanlık, fırtınalı ve soğuk bir deniz manzarası biçiminde sunulmuş olup, ilerleyen bölümlerde ele alınacak ölüm, ayrılık ve hüznün ön hazırlığı niteliğindedir.

Vapur ve yolcuların tasviri yapılırken aile teması, küçük bir çekirdek ailenin yolculuğu üzerinden işlenir. Anlatıcı, dört-beş yaşlarında bir kız çocuğu, anne, baba ve bir hizmetçiden oluşan bu ailenin vapur yolculuğunu tasvir ederken, yüzlerinde umutlu gibi görünen ancak derinlerde hüznü barındıran hâllerine dikkat çeker. Ailenin seyahat nedeni her ne kadar umut içeriyor gibi görünse de aslında mecburiyet ve çaresizlikten doğan bir ihtiyaç sonucu gerçekleşir. Özellikle yüzlerindeki hüznü bekleyiş, onların içinde bulunduğu geleceğe dair belirsizliği yansıtır.

“Birinci kamarada bulunanlar içinde bir zevc, bir zevce, bir hizmetçi, bir de dört- beş yaşlarında kız çocuktan mürekkeb küçük bir âile bulunmakta idi ki, bunların sebab-i seyâhati, memleketten ümîdli bir arzu fakat, sa’ika-i şitâ gibi acı, zehirli bir ihtiyaç içinde görünmüş, ümîdli bir arzu olduğu için çehre-i teessürlerinde girye-i intizâre boğuluyor, hallerinde bir şey anlaşılmazdı.”⁹²

Bu kısma kadar hikâyede ailenin seyahat sebebine dair bir bilgi verilmez. Bu durum yalnızca anlatıcının gözlemleri aracılığıyla sezdirilir. Ailenin hizmetçisi, vapurdaki diğer yolcuların anlamakta güçlük çektiği bazı işler ile meşgul olduğundan, aile hakkında ayrıntılı bilgi edinmek mümkün olmaz. Ortaya çıkan belirsizlik hikâyedeki merak unsurunu güçlendirir. Bu sırada, hikâyenin başkahramanı olan küçük kız çocuğu, henüz çocukluğunun başlangıcını tamamlamamış, daima masum bir şekilde kamarada bulunan insanların arasında dolaşır bir vaziyette tasvir edilir.

“Hizmetçi evvelâ anlayamadığımız ba’zı hidemâti ile fevkal-âde meşgul olduğundan âilenin hüviyetine, sebab-i azimetine suâl ve cevâb te’bâtî olunacak vakt-i fırsat bulunamamıştı. Fakat o çocuk, o henüz devre-i tufûliyyetinin bile evâhir-i mukaddemâtını ikmâl etmemiş olan ma’sûm dâimâ kamarada bulunanların arasında dolaşırdı.”⁹³

Anlatıcı, küçük kızını büyük bir kudretin eseri olarak tasvir eder. Küçük kızın sahip olduğu doğal güzellik ve sevecenlik, çevresindeki insanlar için de ilgi ve şefkat kaynağı hâline gelir. Anlatıcı, bu çocuğun, çocuk sevgisinden yoksun kişilerde bile merhamet ve ilgi uyandırdığını belirtir. Böylece hikâyeye, aile temasını çocuk merkezli bir bakışla ele alarak toplumda çocuğun varlığının duygusal bağları güçlendiren bir unsur olduğunu gözler önüne serer.

“Hâlik-i Azîmü’ş şân, en büyük isti’dâd-ı hüsn ü ân ile yarattığı o küçücük vücûdda o kadar melâhat cem’ etmiş, o derece câzibe vermişti ki, çocuk sevmek ne demek olduğunu bilmeyen zevk-i nâ-şinâsân nazarında bile bir muhabbet-i mahsûsa ile kabul olunurdu.”⁹⁴

⁹² Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.18.

⁹³ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.19.

⁹⁴ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.19.

Hikâyede, mekân olarak Beyrut ve Beyrut'un hastalara iyi gelen havası, vurgulanır fakat bu durum tam anlamıyla bir mekân tasviri yerine geçmez.⁹⁵ Çocuk, babasının hastalığını masumane bir saflıkla açıklarken kullandığı 'inşallah' kelimesi, içinde bir ümit barındırdığını ortaya koyar. Küçük kızın masumane sözleri, babasının hastalığını tam olarak kavrayamadığını ve dünyayı saf bir gözle algıladığını gösterirken, aynı zamanda ailesinin babasını sağlığına kavuşturma çabasını da ifade eder.

“Nereye gittiklerini ondan sorduk. Gâyet ma'sûmâne bir çehre, saf bir kalb-i tabî'î, bir tegâfûl ü tecâhül ile:

-Bey babam hasta. Onu götürüyoruz. Tebdîl-i havaya gidecek. Beyrut'a gidiyoruz. Orada inşallah iyi olacak. Dedi.”⁹⁶

Mehmet Vecihî'ye göre, en zayıf karakterler, hastalar, kimsesizler ve ümitsizlerdir. Fakirliğin ve dertlilerin hastalığı olan verem Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerinde fazlaca işlenmiştir.⁹⁷ Eserlerinde dönemin yapısını yansıtan Mehmet Vecihî, verem hastalığına *Teessür* adlı hikâyesinde değinir. Hikâyede, küçük kızın babası verem hastasıdır. Anlatıcı, “Kim bilir ne zamandır ev bir hastane görünümünü almıştır?” diye düşünürken, küçük kız babasının geçen yıldan beri hiç ayağa kalkmadığını söyler.

“Bu cevabı verdiği zaman, kim bilir ne vakitten beri bir hastahâne hâlini almış olan evlerinde buluna buluna, tebedülât-ı zamânenin teverrüm etmiş bir ilâhe-i hüsn hâline koyduğu çehre-i za'îfende revnaklı handeler açılır, rûh-ı ma'sûmunun, sabâhı bir infilâk-ı ümîd ile leb-rîz-i neşât olduğu anlaşılırdı. Boynunu büküp elinde oynadığı küçücük sepetine bakarak:

‘-Yâ, zavallı bey babam. Çoktan beri hasta. Geçen seneden beri hiç kalkmadı. İnşâ-Allah iyi olacak da bana yine oyuncak getirecek.’ Cümlesini ilâve ederdi.”⁹⁸

⁹⁵ M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.48.

⁹⁶ Vecihî, ‘*Teessür*’, *Hikâyey-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.19,20.

⁹⁷ G. Çiftçi, Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.64.

⁹⁸ Vecihî, ‘*Teessür*’, *Hikâyey-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.20.

Hikâyede, babanın hastalığı ve çocuğun beklentileri hüznün duygusu uyandırır. Aile, çocuğun babasından beklediği ilgiyi karşılayarak yokluğunu hissettirmemeye çalışır. Hastalığı nedeniyle oyuncak alamayacak durumda olan babanın eksikliğini hissettirmemek için küçük kıza çok fazla sayıda oyuncak alınır. Burada oyuncaklar, sevgi ve şefkatin yerini tutmaya çalışan sembolik nesneler hâline gelir.

“Ahkâm-ı beşeriyye o ufacık kalpte bile garib bir hırs ü emel beslerdi. Pederi oyuncak getirebilmek iktidârından mahrûm olalı o intizârı izale için o kadar oyuncak alınmıştı ki, sebûkbâr olan sefer-i âilenin ekser eşyâsını onlar teşkil etmekte idi”⁹⁹

Anlatıcı, küçük kızın babasının ona oyuncak getiremeyeceğine rağmen bekleyişini çocuk ruhunun saflığı ve masumluluğuyla ifade eder. Çocuğa ne kadar oyuncak alınırsa alınsın onun gözü yine babasının getireceği oyuncaktadır. Çocuğun bu saflığı vapurdaki yolcuların kalbine dokunur.

“Halbuki, çocuğun gözü yine pederinin getireceği oyuncakta, yine onun hediyelerinde idi. Tıflâne cevabları, mahzûn hitâbları, bitisâm-ı ismetin aksinden hâsıl olan şevk-i rûhânî ile gönüllerimize ma’kûsen yarışacak cerihalar açarak bün-i mahalli azîmetine vâsıl oldu.”¹⁰⁰

Mehmet Vecihî, hikâyelerinde tesadüflere sıkça yer verilmiştir.¹⁰¹ *Teessür* adlı hikâyede, tesadüfe yer verilir. Anlatıcı, üç ay önce tanıştığı küçük kıza vapurda beklenmedik bir anda tekrar karşılaşır. Bu karşılaşma, anlatıcının geçmişte yaşananları hatırlamasına ve küçük kızın yaşadığı acıyı yeniden düşünmesine sebep olur.

“Fevka’l-ma’mûl bir ses, nâgehânî bir hitâb, beni, bulunduğum hâl-i istiğraktan ikâz eyledi, yanıma baktım. Küçük bir kız. Dikkat ettim. Üç ay evvel sahîfe-i teessürât-ı vicdâniyyeye tasvîr olunan bir çehre-i ismet. Beyrut’tan avdet ettiklerini anladım.”¹⁰²

Anlatıcı, küçük kızın babasının üç ay gibi kısa bir sürede iyileşmesinin mümkün olmadığını bilmesine rağmen, çocuğun hâlâ ondan oyuncak beklediğini görünce babasının vefat ettiğine inanmak istemez. Bu yüzden, İstanbul’a döndüklerini bilse de farkında olmadan kıza tekrar “İstanbul’a mı gidiyorsunuz?” diye sorar.

⁹⁹ Vecihî, ‘*Teessür*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.20.

¹⁰⁰ Vecihî, ‘*Teessür*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.20,21.

¹⁰¹ C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, s.282.

¹⁰² Vecihî, ‘*Teessür*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.22.

Anlatıcının bu davranışı, umutla gerçeği kabul etmek arasında yaşadığı çelişkiyi gösterir.

“Üç ay içinde bir hastanın şifâ- pezîr olamayacağını bilirdim. Ma’mâfih o yavrucağa oyuncak getirecek bir sıhhatin ademlere, topraklara münkalib olacağına da gönlüm inanmak istemezdi. Bir sevk-i tabî’î ile:

-Kızım, İstanbul’a mı gidiyorsunuz? Suâlini îrâd ettim”¹⁰³

Küçük kız İstanbul’a gittiklerini onaylar. Anlatıcı, babasının durumunu sormamaya özen gösterse de merakına yenik düşer ve acı içinde soruyu yöneltir. Çocuk, hüznle başını eğerek babasının iyi olduğunu, fakat artık onlarla birlikte olmadığını, ona oyuncak getirmek için başka bir yere gittiğini söyler. Bu masum açıklamadan, babanın öldüğü fakat çocuğa bunun söylenmediği anlaşılır.

“Cevâb-ı tasdik verdi. Pederinin hâlini sormamak için ne kadar mümkünse o kadar ihtiyâtımı muhafazaya çalıştım. Fakat merak, teessür, onu galeyâna mağlûb eyledi:

‘-Bey baban iyi oldu mu?’ dedim. Bir hüznü bağlatan çehre-i infî’âlini önüne tevcih ederek:

-İyi oldu ama... Şimdi bizimle berâber değil, başka yere gitti. Daha biz orada iken gitti... İstanbul’a bizden sonra gelecek... Bana oyuncak getirecek de onun için gitti. Cevâbını verdi.”¹⁰⁴

Ailenin çocuğa babasının ölümünü açıklamaması ve çocuğun bu kaybın farkında olmadan masum bir beklenti içine girmesi, anlatıcıyı etkiler. Ne zaman yolda bir tabut, dağda bir mezar, sokakta bir çocuk ya da kitapta bir ölüm tarihi görse, bu küçük kız çocuğunun sesi hâlâ zihninde yankılanır.

“Vâlidesinden, lalasından aldığı bu haberle iğfâl olunmakta olan zavallı yetim bana o cevâbı öyle bir sûrette i’tâ etti ki, yolda bir tabut, dağda bir mezar, sokakta bir çocuk, kitapta bir târih-i vefat gördükçe, hâlâ sedâsı fezâ-yı teessürâtımda tanîn- endâz olur.”¹⁰⁵

¹⁰³ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.22,23.

¹⁰⁴ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.23.

¹⁰⁵ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.23.

Hikâyede bir çocuğun masumiyeti, bir babanın hastalığı ve ölümü ile birlikte anlatılır. Anlatıcı, bir çocuğun gözünden aile üyelerinden birinin kaybını ve bu kaybın ailede yarattığı sarsıcı etkiyi gözler önüne serer. Çocuğun beklentileri, oyuncaklar aracılığıyla sembolize edilir ve bu durum, sevgi ile şefkatin eksikliğini tamamlamaya yönelik çabayı gözler önüne serer.

2.2.3. Ölüm

Teessür adlı hikâyedeki ana düğüm, küçük kızın babasının ölümünün gerçekleşip, gerçekleşmeyeceğine yoğunlaşır. Bu düğüm cevabını içinde taşıyan problemlere benzer. Bunun sebebi yazarın, fikrini açıkça söylememesinden kaynaklıdır.¹⁰⁶

Hikâyede, küçük kızın verdiği cevapla babasının hastalığı için hava değişikliği gezisi olarak görünen durumun altında ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgi yatar. Ölüm teması, doğrudan değil, masumiyet ve umut perdesiyle örtülü biçimde aktarılır. Çocuğun “Bey babam hasta, iyileşecek.” sözleri, onun ölümün ne anlama geldiğini tam olarak kavrayamadığını ve bu yolculuğu hâlâ bir umut yolculuğu olarak gördüğünü ortaya koyar. Oysa anlatıcının ve okuyucunun bakış açısıyla düşünüldüğünde, bu yolculuk, yaşamla ölüm arasındaki son dönemece işaret eder.

“Nereye gittiklerini ondan sorduk. Gâyet ma’sûmâne bir çehre, saf bir kalb-i tabî’î, bir tegâfûl ü tecâhül ile:

-Bey babam hasta. Onu götürüyoruz. Tebdîl-i havaya gidecek. Beyrut’a gidiyoruz. Orada inşallah iyi olacak. Dedi.”¹⁰⁷

Küçük kızın, babasının uzun süredir hasta olduğunu dile getirmesi, ailenin bir süredir bu durumla mücadele ettiğini gösterir. Hikâyede hastalık, yalnızca fiziksel bir sorun olarak değil; aynı zamanda aileyi kuşatan bir çaresizlik ve tükenmişlik duygusu olarak da yansıtılır. Çocuk, hastalığın ciddiyetinin farkında olmasına rağmen, babasının iyileşmesini ona yeniden oyuncak getireceği düşüncesiyle ilişkilendirir.

¹⁰⁶ M.Önal, ‘Vecîhî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.47.

¹⁰⁷ Vecîhî, ‘*Teessür*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s. 19,20.

Anlatıcı bu durumu, çocuğun bilinçsizliği ve saf bakışıyla yansıtarak okuyucuda duygusal bir etki yaratır.

“Boynunu büküp elinde oynadığı küçücük sepetine bakarak:

‘-Yâ, zavallı bey babam. Çoktan beri hasta. Geçen seneden beri hiç kalkmadı. İnşâ-Allah iyi olacak da bana yine oyuncak getirecek.’ Cümlesini ilâve ederdi.”¹⁰⁸

Anlatıcı, küçük kızın umudunun aksine, babasının iyileşmesinin mümkün olmadığını bilir. Böylece ölüm teması, çocuk ile yetişkinin farklı bakış açıları aracılığıyla aktarılır.

“Üç ay içinde bir hastanın şifâ- pezîr olamayacağını bilirdim. Ma’mâfih o yavrucağa oyuncak getirecek bir sıhhatin ademlere, topraklara münkalib olacağına da gönlüm inanmak istemezdi. Bir sevk-i tabî’î:

‘Kızım, İstanbul’a mı gidiyorsunuz? Suâlini îrâd ettim.”¹⁰⁹

Hikâyede “ölüm” sözcüğü kullanılmadan; babanın yokluğu küçük kızın “başka yere gitti” ifadesiyle sezdirilir. Yetişkinlerin suskunluğu ölümü ima ederken, küçük kız bunu geçici bir ayrılık olarak görür ve babasının kendisine oyuncak getireceği düşüncesiyle anlamlandırır. Yazar, hikâyede oyuncak imgesi sürekli kullanarak küçük kızın dünyasını ve düşünce biçimini yansıtır. Küçük kız, babasının ölümünü oyuncaklarla ilişkilendirerek hem bir beklentiye hem de güven duygusuna tutunur. Tekrarlanan bu oyuncak imgesi, çocuğun masumiyetini, olayları basit bağlantılarla anlamlandırma eğilimini ve ölüm gibi bir durumu çocuk bakış açısıyla hafifletmesini gösterir. Dolayısıyla yazar, oyuncak aracılığıyla çocuğun dünyasını ve olayları algılayışını vurgular.

“-İyi oldu ama... Şimdi bizimle berâber değil. Başka yere gitti. Daha biz orada iken gitti... İstanbul'a bizden sonra gelecek... Bana oyuncak getirecek de onun için gitti.” cevâbını verdi.”¹¹⁰

Hikâyede, anlatıcı ölüm karşısında yetişkinin bilinçli farkındalığını ve çocuğun masumane saflığını, duygusal bir etkiyle ortaya koyar. Ölüm, çocuğun dünyasında

¹⁰⁸ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.20.

¹⁰⁹ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.22,23.

¹¹⁰ Vecîhî, ‘Teessür’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.23.

kesin ve geri dönüşsüz bir yokluktan ziyade, geçici bir ayrılık biçiminde algılanan bir olgu olarak sunulur. Mehmet Vecihî, bu temayı çocuğun saf ve masum bakış açısı üzerinden, açık bir şekilde ifade etmeksizin, sezdirme yoluyla işler. Bu anlatım biçimiyle ölüm, anlatıcının bilincinde kavranmış bir gerçeklik iken, çocuk açısından belirsiz ve beklentiyle örülmüş bir anlam taşır. Hikâyede yazarın, çocukların dünyasına duyarlılıkla yaklaşarak onların bakış açısını başarılı bir şekilde yansıttığı görülmektedir.

2.3. Heyhât

Bu bölümde *Heyhât* adlı hikâye; aşk, evlilik ve ölüm temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.3.1. Özet

Râik ve Mâlike, birbirini dört senedir büyük bir tutkuyla seven iki gençtir. Aralarındaki bağ saf, masum ve oldukça güçlüdür. Evlerinin birbirine yakın olması, her gün birbirlerini görmelerini sağlar. Râik'in dinlenmek için kullandığı bahçe, Mâlike açısından onu gözlemleyebileceği bir mekândır. Mâlike, Râik bahçedeyken pencereden gizlice onu izler. Mâlike'yi perde arkasından gören Râik'in içi umutla dolar. Râik, her sabah erkenden kalkar; gül bahçesinde çiçeklerle ilgilenirken bakışlarını Mâlike'nin olduğu pencereye yöneltir ve Mâlike'nin kendisine beğeniyle baktığını görür.

Râik ve Mâlike her zaman aşklarını birbirlerine hissettirir ve birlikte olmanın hayallerini kurarlar. Dört yılın sonunda evlenmeye karar verirler. Evlilik için ailelerinden rıza alınır ve her ikisinin de aileleri varlıklı olduğundan, görkemli bir düğünle evlenirler. Çiftin birbirlerine duydukları kavuşma arzusu, düğün gecesinde yüzlerine yansıyan mutlulukta görülür. Evlendikleri günün sabahı, üşüyen Mâlike sobayı yakmak için dışarıya çıkar; ardından odayı ısıttıktan sonra Râik'in durumuna bakmak için yorganı kaldırır. Fakat Râik'in yüzündeki korkunç renkle karşılaşınca dehşetle bir çığlık atar. Hemen bir doktor çağrılır; fakat Râik kurtarılamaz. Kocasının ani ölümü karşısında üzüntü yaşayan Mâlike, bu olayın acısıyla felç geçirir. Kısa bir

süre sonra o da yaşamını yitirir. Masum bir şekilde başlayan aşk hikayesi, trajik bir biçimde sona erer.

2.3.2. Aşk

“Ara Nesil dönemi hikâyeleri genel olarak aşk teması üzerine şekillenmiştir. Kurgusunu tabiat tasvirleri ve düşünce eksenindeki ifadelerle renklendiren hikâyelerde aşk teması pek çok farklı şekilde ele alınmış ve yazarlar bu temayı olumlu ya da olumsuz yönleriyle anlatmıştır. Hikâyelerde yer alan kahramanların ruh halleri, aşkın hallerine göre değişiklik gösterir. Çünkü aşk, yapıcı bir pozisyonadadır ve yönlendirici bir güçtür.”¹¹¹ Nitekim yazarlar, aşkı kimi zaman yüceltici, kimi zaman da yıkıcı bir güç olarak ele almış; kahramanların ruh hâlleri de bu duygunun yönüne göre değişmiştir. “Ara Nesil döneminde kaleme alınan hikâyelerde aşk, kişilerin dünyayla olan ilişkilerini yönlendirme konusunda işlevseldir. Bu işlevselliğin kaynağı da, hikâye kahramanının sevdiği kişinin kendisine karşı olan hal ve hareketlerinden ileri gelir. Aşk temi ayrılık, aldatan/aldatılan, itiraf edilemeyen, karşılıklı, karşılıksız, saplantılı/zarar veren, yasak aşk/günah gibi boyutlarda karşımıza çıkar.”¹¹² *Heyhât* adlı hikâye Râik ve Mâlike adlı iki gencin aşkını konu alır. Hikâyede, ilahi (tanrısal) bakış açısı kullanılır. “Anlatım tutumu, birinci bölümde tasvir özelliği taşır. Tasvir edici anlatım tutumunun özellikle birinci bölümde yoğunlaşması, yazarın gelenekli edebiyatımıza şeklen de bağlı olduğunu gösterir: Divan edebiyatımızın kasidelerinden görülen girizgâh bölümü ile Vecîhî’nin *Heyhat* hikâyesindeki ve daha birçok tahkiyeli eserindeki giriş bölümü birbirine çok benzer. Vecîhî, eski tarzın edebî sanatlarını da muhafaza ederek, seci’ li bir anlatımla, nesrin ufuklarını nazma doğru yöneltmiş ve tasvir tekniğine ağırlık vererek kasidenin girizgâh bölümünü, hikâyelerine taşımıştır.”¹¹³

Anlatıcı, hikâyenin giriş kısmında iki gencin aşklarının duygusal tasvirini yaparken, bu aşkı gençlik baharının gülleri gibi açan taze neşeye benzeterek hem aşklarının hem de gençliklerinin coşkusu ön plana çıkarır.

¹¹¹ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.48.

¹¹² N.M. Baytimur, a.g.t., s.48.

¹¹³ M.Önal, ‘Vecîhî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.58.

Anlatıcı, “Bahâr-ı şebâbın gülleri gibi inkişâf eden neşât-ı tâzesi” tamlamalarıyla iki âşığın gençliklerini taze açan güllere benzetir. Nitekim gençlikte yaşanan aşk da ilkbaharda açan güller kadar taze ve güzeldir. “Nev-nihâl-i emel” tamlamasıyla ifade edilen umutlar, yeni açan fidanlara benzetilmiştir. Bu benzetme, aşkın bir umut taşıdığını ve bu umudun, tıpkı bir fidan gibi emekle yeşertilecek bir gelecek hayali olduğunu anlatır. İki genç, aşklarını tıpkı bir fidanı büyütür gibi yeşertmek ister. Hikâyede, bu benzetmelerle âşıkların henüz hayatlarının başında olmalarıyla ilişkili olarak duygularının tazeliği, aşklarının masumiyeti ve umutlarının yoğunluğu vurgulanır.

“Bahâr-ı şebâbın gülleri gibi inkişâf eden neşât-ı tâzesiyle henüz safâ-yâb olur iki kalb-i emel-perver, nev-nihâl-i emel yetiştirmek için havası en feyizli, füyûzu en mebzûl o subh-ı seri ü'l-zevâl-i nev- civânîyi, sâde, ma'sûmâne, tabî'î bir sevdânın bahşettiği rûhânî bir neşve ile geçirerek ümidlerine vâsıl olmuşlardı.”¹¹⁴

“Geriye dönüşlü olmayan bir kronolojik zaman çizgisi üzerinde dört yıl devam eden olaylar, bir günlük zıfâf gecesi ile uzadıktan sonra biter.”¹¹⁵ Anlatıcı, dört yıl süren bir dönemin hâlâ Râik ve Mâlike'nin ruhunda ve hatıralarında yaşadığını vurgular. Bu dönem, geçmişin üzerinde adeta karanlık bir gölge gibi durmakla birlikte, belirli hatıralar aracılığıyla ruhun algısında yeniden canlanır. Özellikle âşıklar, hatıralar aracılığıyla geçmişte yaşadıkları duyguları yeniden deneyimler; bu duygular, ruhsal ve duygusal açıdan belirgin hâle gelir. Bu açıdan hikâye, aşkın geçmiş zamanla iç içe geçtiği bir hatıra yolculuğu ve ruhsal bir deneyim biçiminde sunulur. Aşk, gençlik heyecanı, tutku ve içsel bir dünya olarak hem zamansal hem de manevi bir boyut kazanır.

“Fakat bir sevdâ ki, yevm-i ibtidâsından i'tibâren sâye-i siyâh-ı mâziye saklanmış olan dört senelik güzêrânı, ne zaman rûh-perver bir yâd, dil-rübâ bir hatıra tesîriyle hâtıra-i teemmüllerinde uyansa geçmiş günlerine doğru atfettikleri nazar-ı tahassür, nûrdan vücûd bulmuş bir âlem-i seyyâr, rûhtan terekkeb etmiş bir şebâb-ı girîzân temâşâ eylerdi.”¹¹⁶

¹¹⁴ Vecihî, *'Heyhât', Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.3.

¹¹⁵ M.Önal, 'Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı', Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.177.

¹¹⁶ Vecihî, *'Heyhât', Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.3.

Anlatıcı, aşkı iki insanın birlikte yaşadığı anın estetik ve ruhsal boyutlarıyla ele alır. Doğa manzarası (gece, nehir, ay ışığı) aşkın saflığını, masumiyetini yansıtır. Sevgililerin birbirlerine duydukları his, sıradan bir duygudan öte, hayal dünyalarında yer bulan ve ruhlarına neşe veren bir hâl almıştır. Paylaştıkları mutluluk, onlara zamanın hızlı akışını durdurma arzusu uyandırır. Aşk burada, ânı anlamlı kılan, insana yaşama sevinci ve zamanı aşma isteği veren bir duygu olarak aktarılır.

“Önlerinden geçen râkid bir nehrin sath-ı siyâh-ı şebânesine, kürre-i cevherîn-i kamerden düşen envâr-ı iffette gördükleri meânî-yi mübheme-i ihtisâs, birbirlerinin pîş-gâh-ı hayâl sahrâsına döktükleri neşeli gözyaşlarının rûhlarına bahsettiği âb-dârî-i neşât, gönüllerine, ömr-i tîz-rev-i güzerânlarına dört elle sarılarak güzerânını men etmeye çalışacak bir iştiyak vermişti.”¹¹⁷

Âşıkların, birbirlerine yakın olan evleri, umut verici olarak görünse de birbirlerini sürekli görme arzusu içinde oldukları için bu yakınlık özlemlerini daha da arttırır. Aşk burada yalnızca mutluluk değil, ayrılığın ve bekleyişin verdiği kederle iç içe geçmiş bir duygu olarak verilir. Yakınlık, kavuşmayı kolaylaştırmaz; tam tersine, aşkı daha da acıklı bir hâle sokar. Yazar, aşkı hem arzunun hem de sabrın sınıandığı bir tecrübe olarak sunar.

“Zâten ikâmet-gâhlarının birbirine olan yakınlığı, husûsiyle birbirlerine nezâret-i şâmilesi ümîdi de olsa bir hengâme-i tahassür olan o zamân-ı inzârın tenvîn-i şedâidine medâr olacak esbâb-ı tevlîd ederdi.”¹¹⁸

Yazar, aşkı anlatırken divan edebiyatındaki âşık tiplerinden yararlanmıştır. “Heyhât hikâyesinde, Leyla ü Mecnun, Ferhad ü Şirin, Vâmık u Azrâ vb. gibi âşık kahramanların özelliklerini taşıyan Malike ve Râik isimli şahısların ana kahramanlar olarak seçildiklerini görüyoruz. Birbirlerini çılgınca seven bu iki şahsın en büyük özellikleri, birbirlerine olan âşıkâne tavırlarıdır.”¹¹⁹

Âşıkların yan yana olamadıkları zamanlarda aralarındaki bağ, mekân üzerinden aktarılır. Öyle ki Mâlike, Râik’in bulunduğu bahçeyi izlerken Râik, Mâlike’nin perde

¹¹⁷ Vecihî, ‘Heyhât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s. 3,25.

¹¹⁸ Vecihî, ‘Heyhât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.25.

¹¹⁹ M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, *Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.166.

arkasındaki görüntüsünü seyreder. İki aşığın birbirini nasıl izledikleri, bulundukları mekânın duygusal dünyalarındaki yerini tasvir eder.

“Râikin cây-ı ârâmını der-âgûş eden bahçe, Mâlike için bir tavafgâh-ı nazar, Mâlike’yi zîr-i perde-i küşâdında gösteren revzen, Râik için bir levh-i emel-nümâ idi.”¹²⁰

Râik’in sabahları uyanışı, iç dünyası ve doğa ile kurduğu güçlü bağ üzerinden ele alınır. Onun sabahları uyanıyor olması yalnızca fiziksel bir uyanış değildir; Râik, her sabah duygusal olarak yeniden dirilir. Doğa, onun iç dünyasının bir yansıması gibi ifade edilir. Çiçekler, Râik’in okuduğu sayfalar şeklinde tasvir edilir. Doğa tasvirlerinin öne çıktığı bu kısımda aşkın boyutunun, Râik’in güne başlama ritüeli içinde ele alınmış olması, anlatıcının sanatsal üslubunu yeniden ortaya çıkarır. Bu tasvirler, doğanın güzelliklerinin ötesinde aşkın saf hâlini temsil eder. Anlatıcı, burada aşkı sadece bedensel bir çekim değil; ruhu besleyen, insanın sabahıyla ve doğayla bütünleşen bir duygu olarak sunar. Sevdiğinin bakışı, Râik’in varlığını anlamlı kılar; her sabah doğan güneş ve tazelenen çiçekler gibi, Râik de her sabah aşkı sayesinde ruhen tazelenir.

“Râik, her sabah infilâk-ı sabâha karşı âmâde-i helecân olan kalbi ile berâber uyanır. Fecrin, envâr-ı âlem-şümûlû ile berâber hâb-gâhından çıkar. Melâik-i semânın katarât-ı eşk-âbı gibi, fecr bulutlarından dökülen şebnemlerin âbdâr-i letâfet eylediği güller, çiçekler arasında iltifât-ı nesîme karşı tehzîz-i sırr-ı şükrân eden nihâlân sayesinde dolaşır, fikri, hayâli, bir subh-ı safâya, bir şa’şa’ a-i tulû’ a değer bir ümîd-ı rûhânî ile leb-â-leb neşât olur, çünkü o zaman hissiyâtına medâr-ı devam addettiği bir nazarın, mutlak nûr-ı in’itâfî önünde pûyân olduğunu bilir.”¹²¹

Râik, her sabah doğayla iç içe olduğu anlarda farkında olmadan gözlerini Mâlike’nin bulunduğu perdeye çevirir. Her seferinde perdeyi aralanmış bulur.

“Kendinin de idrâk edemeyeceği bir his ile çiçeği elinden atar, kâh istikâmetini diğer tarafa tevcih etmek istediği nigâh-ı tecessüsü, lâ-kaydâne bir tarz ile kalbinin, hissinin tavaf etmekte olduğu bir noktaya in’itâf eyler, perdeyi küşâde bulur.”¹²²

¹²⁰ Vecihî, ‘Heyhât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.25.

¹²¹ Vecihî, ‘Heyhât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.26.

¹²² Vecihî, ‘Heyhât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.27.

Râik, pencereye baktığında doğal güzelliğiyle kendisine bakan Mâlike'yi görür. Hikâyede, Râik'in Mâlike'ye karşı hissettiği duygular doğayla ilişkilendirilerek aktarılır. Anlatıcı, Mâlike'yi bahar esintileri arasında saçları dağılmış, fakat bu dağınıklık içinde tabî bir ahenk sergileyen zarif bir güzellik unsuru olarak tasvir eder. Sabah ışıklarının cildine yansması, onun güzelliğini daha da belirgin kılar. Mâlike, bu güzelliğiyle her zaman perde arkasından Râik'i izler. Gözlerindeki mahzun bakış ise hem nazlı hem de derin bir duygusal yoğunluk taşır. Bu bakışmalara hüznün eşlik etmesi, aşkın güzelliğinin yanı sıra ayrı kalmanın getirdiği zorluğu yansıtır.

“Mâlike'sini orada perişân, saçları, nesîm-ı bahârın sembollerine, şükûfelerine karşı yedd-i îmâsında sallanır bir nümûne-i letâfet gibi dağılıp, ihtizâz ederek, perişânlık içinde bir intizâm-ı tabî ile dût-ı nâzına dökülmüş, cildinde sabâhın envâr-ı mütemevvicesi ile gâzelenmiş gibi bir hüsn-i mücessem-i müvecceh-yâb-ı letâfet olmuş, gözleri, o emvâc-ı nazar-ferîb-i hüsnü ân içinde, kendi nûr-ı nigâhının harâb-ı tâb-ı gibi mahzûnâne süzülmüş olduğu halde kendisine nazar-günân olduğunu görür.”¹²³

Mâlike'nin kendisine baktığını anlayan Râik, öyle bir dereceye gelir ki vücudunu titreten gönül, gönüllükten çıkar, zapt edilmesi zor, somut bir aşk dünyasına dönüşür. Râik, bakışlarının kontrolünü yitirir, gözlerinde ise bir hüznün sezilir. Anlatıcı, aşk duygusunun yoğunluğunu, insanı kontrolden nasıl çıkardığını ve bu hissin nasıl tutkuya dönüştüğünü Râik üzerinden vurgular.

“O zaman hissi bir dereceye gelir ki, vücûdunu lerzân eden gönül, gönüllükten çıkar da, teskîni, idâresi muhal bir cihân-ı mücessem-i sevdâ olur. O zaman zabt ü idâreden âciz kaldığı nigâh-ı hazîni, bir sûrette süzülür ki, hüsn-i ezelî veyahut ilâhü'l-hüsn-i insan kıyâfetinde bir perinin dâm-ı ibtilâsına tutulmuş da her sihr, çeşm-i minâ-fâm-ı iştiyâk şeklinde, sahn-ı gülzâra inerek temâşâsına vakf-ı vücûd ediyor zannolunur.”¹²⁴

Hikâyede aşk salt duygusal bir bağ olarak değil, ruhani bir deneyim olarak ele alınmıştır. Estetik ve metafizik açılardan değerlendirilerek zamandan, mekândan ve

¹²³ Vecihî, 'Heyhât', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.27.

¹²⁴ Vecihî, 'Heyhât', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.27,28.

bedenden ileri bir olgu olarak sunulmuştur. Bu bağlamda kalp, bir sevda evreni gibi yorumlanmıştır.

2.3.3. Evlilik

“Görücü usulü evlilik gibi fertlerin özgürlüklerini kısıtlayıcı beraberliklere karşı, tercih edilirliliği ziyadeleşen aşk evliliği talepleri, dönem romanlarında sıklıkla bahis konusu olmuştur. Bunlardan Mehmet Vecihî'nin *Hikmet* romanında, aşk evliliği yaparak hayatlarında mutluluğu yakalamış olan Cazip-Nazende çiftinden bahseden yazar, onların bu hâllerini tasvir ederken vak'anın akışını keserek, Ahmed Mithat vari bir tavırla, kendi görüşlerini ortaya koyar. Aşk evliliğine karşı yapılan eleştirilerin başında gelen çiftler arasında önceden yaşanmaya başlanan duygusal yakınlığın evlilik sürecine girilmesiyle kısa zaman içinde tükeneceği şeklindeki anlayışın toplum içinde kabul görmesini; evliliği sadece aşkla sınırlama şeklindeki yanlış bir fikre dayandırmaktan ileri geldiğini söyler.”¹²⁵ Yazar, bu düşüncesini *Heyhât* adlı hikâyesinde de sürdürür; Râik ve Mâlike'yi geleneksel olan görücü usulüyle değil, aşk temelli bir evlilik aracılığıyla bir araya getirerek bu tür evliliğin mümkün ve meşru bir tercih olduğunu gösterir.

Hikâyedeki kahramanlar, görücü usulü evlilik yerine, kendi özgür iradeleri doğrultusunda ve ailelerinin onayını alarak evlenirler. Birbirlerini seven iki gencin arasındaki görüşmeler dört yıl boyunca devam eder. Bu uzun süren muhabbet, nihayet evlilikle sonuçlanır. Evliliğin gerçekleşebilmesi için ailelerin rızası alınır ve herhangi bir engelle karşılaşılmadan evlenirler. Dört yıl süren özlem, düğün gecesinde bir arzu ve kavuşma isteğiyle doruk noktasına ulaşır; bu gece, kahramanlar tarafından tasvir edilemeyecek kadar büyük bir mutluluk sabahı olarak kabul edilir.

“Bu mes'ûdane muhabbet dört sene devâm ettikten sonra izdivâca müncer oldu. Vâkı'a, vuk'ûl-ı izdivaç için istihsâl-i Râzîları lâzım gelenlerden mümâne'at görülmedi. Fakat dört sene devâm eden belâ-yı tahassür, iştiyâkı son hadd-i kemâle getirmiş olduğundan leyle-i zifâf, tekrar vuk'û tasvîr olunmaz bir subh sa'adet telâkki olundu.”¹²⁶

¹²⁵ F. Karagülle, ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s.69.

¹²⁶ Vecihî, ‘*Heyhât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.29.

Râik ve Mâlike'nin mensup olduğu aileler, servet bakımından şanslı ve varlıklı kimselerdir. Bu nedenle düğün, son derece ihtişamlı bir şekilde düzenlenir. Râik'in ailesi, otuz kişiyi aşan konaktaki tüm mekânları özenle süsler ve donatır. Düğüne katılan davetliler, odalar ve salonlarda büyük bir kalabalık oluşturur; bu kalabalık, neredeyse konağın kapasitesini aşacak bir yoğunluğa ulaşır.

“Râik ve Mâlike'nin mensûb oldukları âileler, servet ü yesâr itibâriyle müsa'âde-i baht ü zamâna tamâmıyla mazhar olanlardan bulundukları cihetle fevka'l'âde sûrette tanzîm edilmişti. Râik'in efrâd-ı mevcûdesi otuz kişiyi mütecâviz olan konağı ser-â-pâ tezyîn ü tefrîş edildi. Dâvetliler, odalar, sofalar tahammül etmeyecek kadar kalabalık idi.”¹²⁷

Anlatıcı, aşkı evlilikle taçlanan bir kavuşma olarak sunar. Râik, perşembe günü Mâlike'yi özel olarak ayrılmış köşesine götürür ve büyük bir arzu ve aceleyle akşamı ettikten sonra, vakti gelince gelin odasına girerek Mâlike'ye kavuşur.

“Perşembe, günü alel' âde Mâlike'yi köşe-i mahsûsuna kadar götüren Râik, bir telaş ve tehâlükle akşamı ederek vakt-i nev ûdunda haclegâh-ı emeline girdi.”¹²⁸

Râik ve Mâlike'nin evliliği, anlatıcı tarafından büyük bir coşku ve heyecan içinde tasvir edilir. Anlatıcı, insan kalbindeki duyguların öylesine yoğun olduğunu vurgular ki, bu duygular somut bir biçim alsa, ancak bu kadar büyük bir sevinç ortaya çıkabilir. Râik ve Mâlike'nin sevgisi, yalnızca sözle değil, adeta tüm ruhu ve mekânı dolduran bir coşku hâlinde aktarılır. Hikâyede aşkın kalpte yarattığı canlılık, süslü ve estetik bir dille okuyucuya etkili bir şekilde hissettirilir.

“İki sevdâ-zede-i mesûdun mecâliset-i müştakâneleri bezm-i muhabbetlerini germâ germ-i neşât etmişti ki, emel nâmıyla insanı dünyâ denilen şu temâşa-hâne içinde tâ-pîş-i k'ar-ı mezarına kadar sürükleyip götüren ihtisâsât-ı kalbiyye eğer tecessüm edip, şekl-i insânîye girip de bir bezm-i mu'âşaka ihzâr etse ancak bu kadar leb-â-leb neşât olurdu.”¹²⁹

Anlatıcı, şiirsel bir dil kullanarak iki gencin birbirlerine kavuşma sürecinde geçen dört yılı anlatır. Bu dört yılı uzun bir zaman dilimi olarak değerlendirir ve sıkıntı,

¹²⁷ Vecihî, 'Heyhât', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.29,30.

¹²⁸ Vecihî, 'Heyhât', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.30.

¹²⁹ Vecihî, 'Heyhât', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.30.

özlem ve hasretle dolu geçtiğini vurgular. Dört yıllık dönem, bülbül sesi ve çiğ tanelerinin inişiyle simgelenen sabah vakitleriyle hatırlanır. Bu süreçte geçen baharlar, doğrudan ifade edilmese de, özlem ve sabırla geçen yılların sembolü olarak sunulur. Zamanın sınırlı oluşu vurgulanırken; anılar, duygular ve beklentiler, gelip geçen günlerin adeta yapraklarında saklı kalmış izler gibi aktarılır. Kavuşma anında biriken tüm hatıralar, sevinçler, gözyaşları ve gülümsemeler ortak bir duygu yoğunluğunda birleşir. Nihayetinde, düğün mekânı umutlarla süslenmiş ve gençliğin hayalleriyle bezeli bir bahçeye dönüşür.

“Dört senelik müddet-i intizâr, hengâme-i hicrân içinde, dem-sâzî-yi sadâ-yi andelîb ile tahzîr-i nüzûl-i şebnemle geçmiş ne kadar baharlar, yirmi dört saatte ibâret bir vakt-i mahdût içinde, birkaç türlü reng-i tebeddül gösteren eyyâmın sehâyif-i güzêrânı içinde saklanmış ne kadar yâdlar, ümîd-i kavîye karşı açılmış ne kadar handeler, meserretler, eşk-i âblar varsa hepsi orada toplanmış, o câ-yı zifâfı bir gülşen-i şebâb-pirâ-yı emel haline koymuştu”¹³⁰

Râik ve Mâlike’nin birbirlerine kavuşmaları yeni olsa da uzun süredir devam eden ilişkileri onların birbirlerine yabancı hissetmelerini engeller. Ancak aralarındaki bu güçlü bağa rağmen her ikisi de evlendikleri ilk gece mahcubiyet içerisinde. Özellikle Mâlike’nin gülümserken kızaran yanakları, kadına geleneksel olarak atfedilen iffet ve mahremiyet anlayışını temsil eder. Râik’in saflığı ve utangaçlığı ise genç bir kızın utangaçlığına benzer şekilde aktarılır. Anlatıcı, Mâlike’nin saflığını ve masumiyetini vurgularken, onu iffet ve haya çerçevesinde, duvakla örtülü bir tebessüm aracılığıyla tasvir eder. Bu anlatım, kadına toplumsal ve kültürel olarak atfedilen değerlerle uyumlu bir şekilde kurgulanmıştır. Mâlike’nin duvak altında konuşmadan bekleyişi, geleneksel toplumlarda kadına biçilen edilgen ve mahremiyet odaklı rolü yansıtırken; Râik’in utangaç tavrı ise toplumun güçlü erkek imgesinden farklı, daha kırılgan bir erkeklik anlayışını ortaya koyar.

“Fakat o kadar değil, daha husûsî, daha meşrû münâsebetlerle de izalesi kâbil olmayan hicâb-ı iffet, perde-i ar u hayâ, altın telinden ma’mûl bir duvak içinde humret-nümunu ibtisam olan Mâlike’yi sa’âtlerce hitâb ü cevâb iktidârından mahrûm bıraktı.

¹³⁰ Vecihî, *‘Heyhât’, Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.30,31.

Râik ise erkek olmakla beraber henüz melâhat-i uzlet-nişînânesi içinde pûyân olur bir bâkire-i hüsn ü ân kadar mağlûb-ı hicâb, müstaid-i hayâ idi.”¹³¹

Anlatıcı, uzun süren ayrılığın ardından gelen kavuşmanın âşıklarda yarattığı duygusal yoğunluğu vurgular. Râik’in konuşması, âdeta hayatının son anlarındaymış gibi aşırı bir heyecan ve coşkunlukla tasvir edilir. Geçmişte çekilen acıların ve bekleyişin izleri hâlâ sürerken, bu kavuşma anı âşıklara hem bir rahatlama hem de yeni bir başlangıç imkânı sunar.

“Bir sa’ât sonra Râik’in hâl-i ihtizarda icrâ-yı vasiyyete çalışır gibi son kudret ü kuvvetini cem’ eyleyerek, eyyâm-ı mâziyye-i hicrân içinde geçirdiği âteşin-i intizarlardan isticâ, bu muvaffakiyet sâyesinde nâil olduğu sa’âdete karşı hem kendini, hem Mâlike’yi tebrik zemîninde söylediği birkaç söz, mukâlemât-ı âşikânelerine mukaddeme oldu.”¹³²

Mâlike evlendikleri gece o kadar mutludur ki, sabah Râik’le birlikte uyanacağını, onunla birlikte vakit geçireceği günleri düşünür. Sabahları kalktığında Râik’i giydirip işe gönderecek, akşama kadar da onu sabırla bekleyecektir. O gece rüyasında bile Râik’i görür. Anlatıcı, aşkı evlilikle birlikte sürekliliğe kavuşan, gündelik hayatla bütünleşen bir mutluluk kaynağı olarak sunar.

“O gece ne kadar mesûd olmuştu; ondan sonra ne kadar mesûd olacaktı. Sabahları kalktığı zaman Râik’ i nasıl giydirecek, onu me’mûriyetine gönderdiği vakit akşamlara kadar nasıl sabr ü tahammül edecek, akşamları nasıl karşılayacak, onunla yaşayacak? Hep bunları düşünmüştü. Hattâ uykusunda bile sabaha kadar Râik’i gördü.”¹³³

Hikâyede evlilik de tıpkı aşk temasında olduğu gibi çok yönlü işlenir. Evliliğin salt sosyal bir kurum olması bağlamında değil, daha derin bir biçimde değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Evlilik, iki kişi arasındaki bağ olmasıyla birlikte, ailelerin sosyal refahını da etkileyen bir kurum olarak özellikle düğün kısmında vurgulanır. Bu bağlamda *Heyhât* adlı hikâyede, evliliğin, ailelerin uyumu,

¹³¹ Vecihî, ‘*Heyhât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.31.

¹³² Vecihî, ‘*Heyhât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.32.

¹³³ Vecihî, ‘*Heyhât*’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.33.

aşkın zirveye ulaştığı bir tamamlanma süreci aynı zamanda toplumsal normlarla şekillenen, ahlaki çerçeve içerisinde inşa edilen bir kurum olarak işlendiği görülür.

2.3.4. Ölüm

“Dünyadaki bütün edebi eserlerde en çok ele alınıp işlenen temalardan birisi sevdiğine kavuşamama ve bunun kişiye verdiği yürek sızısıdır. Ara Nesil döneminde kaleme alınan bu gibi hikâyelerde ya âşıklar çeşitli engeller neticesinde birbirine kavuşamaz, ya da âşıklardan birisi ölür ve geride kalan diğer âşık ölen sevgilisinin ardından karanlıklara gark olur.”¹³⁴ Özellikle Mehmet Vecihî’nin *Heyhât* adlı hikâyesinde, ölüm teması, birbirini seven iki gencin evlilik yoluyla kavuşmalarının ardından Râik’in vefatı ve Mâlîke’nin bu acıya dayanamayarak felç geçirip kısa bir süre sonra hayatını kaybetmesi üzerinden işlenir. Böylece anlatıcı, ölüm aracılığıyla aşk ve mutluluğun imkânsızlığını ve ayrılığın kaçınılmazlığını ortaya koyar.

Hikâyede ölüm teması, son derece sade ve gündelik bir olay akışı içerisinde beklenmedik bir şekilde sunulur. Evlendiklerinin ertesi günü, soğuk nedeniyle uyanan Mâlîke, odanın ısınması için sobaya odun atılmasını ister. Oda ısındıktan sonra tekrar yatağın yanına döner ve Râik’in üşüyüp üşümediğini kontrol etmek ister. Ancak yorganı kaldırdığında, Râik’in yüzünde korkunç bir solgunluk ve hareketsizlik fark eder. Anlatıcı, ölüm temasını ani bir kayıpla ve beklenmedik bir sessizlikle ilişkilendirir. Mâlîke, büyük bir korku ve dehşetle Râik’e seslenir; ancak bu çabası karşılıksız kalır. Ölüm, burada âşıkların mutluluklarının hemen ardından gelen kaçınılmaz ve sessiz bir ayrılık olarak sunulur.

“Oda ısındıktan sonra tekrar karyolanın yanına geldi. Râik’in üşüyüp üşümediğini anlamak istedi. Yorganın ucunu kaldırıp baktı... Râik, dehşetli, korkunç bir renk peyda etmişti. Tevehhüş eyledi. Dehşetle yanına sokuldu, çağırdı... Ses yok. Bülend-i âvâz ile çağırdı. Eliyle dokundu. Yine ses yok.”¹³⁵

Mâlîke, Râik’in ölümü karşısında feryat ederek yardım arar; ev halkı toplanır ve evde bir telaş meydana gelir. Ancak çağrılan doktorun gelişi de artık bir anlam

¹³⁴ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.58.

¹³⁵ Vecihî, ‘*Heyhât*’ *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.34.

taşımaz. Hikâyede Râik'in ölümü, Mâlike'nin Râik'e olan aşkının üzüntüsü, “Heyhât” kelimesiyle aktarılmıştır. “Heyhât” kelimesi, “yazık, ne yazık; ne kadar uzak” anlamında kullanılır. Hikâyede işlenen olaylarla, hikâyenin ismi arasında oldukça güçlü bir bağ vardır.¹³⁶ Anlatıcı, bu isimle Mâlike'nin kocasının ölümü üzerindeki sarsıcı etkisine dikkat çeker.

Râik'in ani ölümü, Mâlike için beklenen mutluluğun yerini bir boşluğa bırakır. Bundan sonra geriye kalan, yalnızca cansız bir beden ve artık işlevini yitirmiş bir kalptir. Anlatıcı, ölüm temasını bu kısımda, aşkın ve hayatın tam ortasında beliren trajik bir son olarak, mutluluğun sonsuza dek kesintiye uğradığı bir dönüm noktası şeklinde işler.

“Feryâd ederek dışarı koştu. Ev halkı Râik'in başına toplandılar. Evin içinde bir velvele-i kıyâmet-nümân zuhûr etti. Tabîb celbolundu. Heyhât... Râik, şiddetli bir fâcianın sevkiyle âhire kadar vâsıl olmuş, bi-çâre Mâlike için o günden başlayacak sa'âdet-i muntazıranın mahsûl-i tasavvuru olarak kuru bir cesed, rûhsuz bir kalb kalmıştı”¹³⁷

Râik'in tabutu, onun yeni bir damat olduğunu simgelemek amacıyla adeta düğün süslemelerini andıracak şekilde hazırlanır. Tabut evden çıkarıldığı esnada, Mâlike bir hüznün ve yas içinde kendini mindere bırakır ve yaşadığı büyük acının etkisiyle felç geçirir. Râik'in vefatından sonra, Mâlike'nin yaşamı yalnızca dört ay daha devam eder.

“Râik'in yeni güveyi olduğunu anlatmak için güveyi kadar tezyîn olunan tabutu kapıdan çıkarken minder üzerine düşmüş olan Mâlike'nin bir âh-ı hazîn ile berâber yüreğine isâbet eden nüzûl ondan sonra ömrünün ancak dört ay kadar devamına müsâ'ade etti.”¹³⁸

Heyhât adlı hikâyede ölüm teması, aşk ve evlilik kavramlarıyla birlikte ele alınarak mutluluk hayallerinin ne denli geçici ve fanî olduğunu ortaya koyar. Anlatıcı, aşk ve kavuşma ile ulaşılan saadetin, ani ve beklenmedik bir ölümle nasıl sona erebileceğini gösterir. Râik'in ölümüyle birlikte yalnızca bir hayat değil, aynı zamanda

¹³⁶ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.61.

¹³⁷ Vecihî, ‘Heyhât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s. 34.

¹³⁸ Vecihî, ‘Heyhât’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s. 34,35.

aşk, umut ve kurulmak istenen gelecek de nihayete erer. Mâlike'nin kısa süre içinde hayata veda etmesi, aşkın insan ruhunda yarattığı derin yıkımı gözler önüne serer. Mâlike ve Râik, evlenerek birbirlerine kavuşan iki aşık olsalar da düğünün ertesi sabahı Râik'in trajik ölümü ve onun ardından dört ay sonra üzüntüden Mâlike'nin ölümü ile kavuşamayan aşıklara dönüşürler. *Heyhât*, mutlu bir aşk hikâyesinden mutsuz, trajik bir aşk hikâyesine dönüşen bir hikâyedir.

2.4. Tekâbül

Bu bölümde, *Tekabül* adlı hikâye nankörlük ve sefalet temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.4.1. Özet

Hikâye, Kerim'in Hüsnâ'ya yazdığı mektupla başlar. Kerim ve Hüsnâ, geçmişte oldukça yakın iki dosttur. Bu iki dost, geçimlerini sağlamak ve daha iyi bir yaşam kurmak amacıyla gurbete giderler. Ancak Kerim için gurbet hayatı beklediği gibi gelişmez. Hüsnâ, birlikte çalışarak elde ettikleri kazancı kendi çıkarları için kullanarak Kerim'in hakkını gasp eder. Bu durum, Kerim'in ailesinin ciddi sıkıntılar yaşamasına sebebiyet verirken Hüsnâ haksız yere elde ettiği kazançla rahat ve konforlu bir yaşam sürer.

Kerim'in oğlu Abdullah hastalandığında, Kerim geçmişte yaşananlara rağmen Hüsnâ'dan yardım talep eder. Aynı zamanda Hüsnâ'nın kendisine yaptığı nankörlükleri dile getirerek ona içini döker. Ancak Hüsnâ, Kerim'in mektubuna oldukça sert bir üslupla cevap verir ve yöneltilen suçlamaları kesin bir dille reddeder.

Aradan yirmi yıl geçer. Bu süreçte Kerim'in oğlu Abdullah, yoksulluk içindeki hayatlarını geride bırakmayı başarır. Öte yandan Hüsnâ, zamanında haksız yollarla edindiği mal varlığını zevk uğruna tüketmiş, nihayetinde sefalet içinde hayata gözlerini yummuştur. Hüsnâ'nın oğlu Şerif ise büyük büyük borç içindedir. Şerif, çareyi Kerim'in oğlu Abdullah'tan yardım istemekte bulur. Abdullah, yirmi yıl önce Hüsnâ'nın babasına yaptığı nankörlüğün, yirmi yıl sonra oğlundan bulduğunu görür. Şerif'e yazdığı mektupta geçmişteki nankörlüğü hatırlatarak ona büyük bir maddi yardım gönderir ve böylece geçmişin hesabını insanî bir olgunlukla kapatır.

2.4.2. Nankörlük

Hikâye, Kerim'in Hüsnâ'ya yazdığı mektupla başlar. Kerim, mektubunda geçmişte yakın dostu tarafından uğradığı ihaneti dile getirir ve yaşadığı hayal kırıklığını satırlara döker. Mektubun, edebî eserlerde anlatım tekniğine dönüşmesi, yazarın yeni bir yöntemle eserlerini işlemesine imkân verir.¹³⁹ Mektup tekniğiyle yazılan *Tekâbü'l* adlı hikâyenin, giriş kısmı haricinde kahraman bakış açısı kullanılmıştır. "Mektupların "ben" anlatıcı ile yazılması düş-gerçek ikileminin doğmasına neden olur. Dolayısıyla anlatıcının gerçeği ne derece, hangi ölçüde ele aldığı meselesi böyle bir sınıflandırma ile açığa çıkar. Mektuplarda yazarın konumlanışı tıpkı diğer maddeler gibi mektup içeriğinin bir parçasıdır."¹⁴⁰ Nitekim, mektup türünde yazarın aktarımı, onun eserdeki yerini ve okuruyla kurduğu ilişkiyi anlamak açısından önemli bir nitelik taşır.

Tekâbü'l adlı hikâyede, para kazanmak için başladıkları gurbet yolculuğunda, Hüsnâ'nın Kerim' in paralarını çalmasıyla ona sergilediği nankörlük anlatılır. Hikâyedeki olaylar, geriye dönüşlere dayalı bir kronolojik zaman çizgisi etrafında gelişir. Yaklaşık yirmi beş ile otuz yıllık bir zaman dilimine yayılan bu olaylar, belirli bir tarih verilmeden aktarılır.¹⁴¹ Kerim, mektubunun başında, Hüsnâ'nın dünyanın emellerine ve arzularına kapıldığı için namusunu ve vicdanını kaybettiğini dile getirir. Aynı zamanda Hüsnâ'ya ölümü hatırlatarak, dünyanın heveslerine kapılıp değerlerini kaybettiğini vurgular. Mektupta Kerim'in uğradığı haksızlıklar karşısında serzenişleri ve çaresizliği hissedilir.

"Âmâline esîr olduğun şu cihân-ı nâ-pây-dârın hepimiz gelip geçici bir misâfiri iken efrâd-ı beşerde hâsıl yükünü nihâyet na's-ı bî-rûhun birkaç adımlık mesâfeye daha mutantan gitmesini te'mîn eder, mahsûl-i mecmû'u âkîbet daha iyi cinsten bir kafen iştirâsına kifâyet gösterir, muvakkat bir servet mukâbilinde nâmûsunu vicdânını, insâniyyetini satacak kadar mağlûb eden hırs-ı emel, nasıl bir sahrâ-yı âlem-ferîb olduğuna akıl erdirmek hakîkâten muhal imiş, bilmem bunu bana söyleten, bu gün ben

¹³⁹ Ö. Özmen, 'Mehmet Vecihi'nin Seveda-yı Masumane Eserinin İncelenmesi' Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul, 2021, s.9.

¹⁴⁰ Ö. Özmen, a.g.t., s.11.

¹⁴¹ M.Önal, 'Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı', Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.178,179.

de, mâhiyetimi yazar, fesada çıkarsam iştirâsına bir tâlib bulmaktan olan nevmîdliğim midir?”¹⁴²

Kerim, Hüsna’yı kendisinden daha iyi tanıdığını düşünürken, olayların gelişimi, Kerim’in bu inancının ne kadar yanlış olduğunu ortaya koyar. Kerim, Hüsna’ya duyduğu güvenin ve verdiği değerin boşa çıktığını görerek hayal kırıklığı yaşar; çünkü en çok güvendiği kişiden beklemediği bir ihanet görmüş ve dost bildiği insanın vefasızlığıyla karşılaşmıştır. Hüsna’nın sergilediği nankörlük, yalnızca bir arkadaşlık bağını değil, insanın en temel güven duygusunu da zedelemiştir.

“Bunu söylemekte cesâret edemiyorum. Nasıl edebileyim ki, herkes için herkesten ziyâde bilinmesi lâzım olan kendi nefsi, kendi mâhiyyeti iken, ben seni kendimden ziyâde bilirim zannedirdim.”¹⁴³

Hikâyede, Kerim’in uğradığı haksızlık, yaşadığı içsel çatışmalar, hissettiği kırgınlık ve ahlaki sorgulamalarla aktarılır. Kerim, Hüsna’nın sahip olduğu servet, güç ve iktidarın, onu insanlık onurunu hiçe sayacak bir noktaya getirdiğini görmesiyle kendi değerlerini sorgular. Bu süreçte Kerim, kendisinin de aynı imkânlara sahip olması hâlinde Hüsna gibi davranıp davranmayacağını düşünür. Ancak hemen ardından, kesin bir kararlılıkla, servet, kudret ve başarı gibi dünyevî kazançların insanlık onurunu ayaklar altına alacak bir güç taşımaması gerektiği sonucuna varır. Kerim’e göre, insan için en büyük şeref, insanî meziyetlerini koruyabilmektir. Eğer sahip olunan refah, imkân ve başarı kişiyi ahlaki değerlerinden vazgeçirecek bir noktaya sürüklüyorsa böyle bir refahın, başarı ve mutluluğun hiçbir kıymeti yoktur. Hatta Kerim, bu tür bir saadetin yüz bin kere lâneti hak ettiğini söyleyerek, dünyevi menfaatlere ne kadar mesafeli durduğunu gösterir.

“Demek ben de senin bugün hâiz olduğun iktidârı bulsam senin gibi olacağım? Heyhât... Eğer servet, kudret, nâiliyyet, bekâ, benim için en büyük şeref olan meziyyet-i insâniyyemi pâ-yı kahr altına aldırma istî’âdını hâizse vereceği refah, ta’alluk ettireceği imkân, bahş eyleyeceği neşve-i muvaffakiyetle berâber yüzbin kere la’net olsun da yerlerin dibine geçsin.”¹⁴⁴

¹⁴² Vecihî, ‘Tekâbü’l’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.4,37.

¹⁴³ Vecihî, ‘Tekâbü’l’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.37.

¹⁴⁴ Vecihî, ‘Tekâbü’l’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.37,38.

Kerim, Hüsna'ya, her ikisinin de aynı şartlar altında yokluk içinde geçimlerini sağlamaya çalıştığını ve o dönemde Hüsna'nın da servet ve refah açısından kendisiyle eşit derecede mahrum olduğunu hatırlatarak, geçmişte yaşadıkları dönemlerini anımsatmak suretiyle ona bir vicdan muhasebesi yaptırmayı amaçlar.

“Hiç düşünmüyor musun?... Seni, vicdânın o kadar olsun îkaz etmiyor mu ki, nevl ücretini bile te'mîne kudretimiz, imkân-ı mevkî'imiz ta'alluk ettiği için sahrâlarda piyâde-rû olarak beraber esbâb-ı ma'îşet aramaya çıktığımız zaman benim hâlâ yüzünü görmediğim servet ü yesârdan sen de benim kadar mahrum idin!”¹⁴⁵

Kerim, mektubuna devam ederken dört aylık oğlu Abdullah'ı annesine teslim edişini dile getirerek gurbetin ve ayrılığın yarattığı duygusal yükü vurgular; bu durum, gurbet yolculuğu sırasında ailesinin yokluğunun ortaya çıkardığı özlemi ve çaresizliği yansıtır. Hüsna'ya ‘Ne çabuk unuttun?’ diyerek sitem eden Kerim, geçmişte birlikte yaşanan acı ve fedakârlıkların hatırlanmasını ve bu ortak geçmişe duyulan vefayı talep eder. Ayrıca birlikte harcanan emeğin karşılığının adil biçimde paylaşılması gerektiğini ifade ederek hem maddi hem de manevi adalet beklentisini ortaya koyar.

“Ben dört aylık Abdullah'ı böyle bir teslîyetle vâlidesine teslîm etmiştim. O sabâhın akşamını geçirdiğimiz dağ eteğindeki gözyaşlarına boğulmuşleri, hasret helecanları ile çiğnenmiş sözleri ne çabuk unuttun? Burada ibzâl edeceğimiz mesa'inin semeresi mahsûlü münâsefeten taksîm olunacak değil mi idi?”¹⁴⁶

Hüsna kendi kazancını, Kerim'in kazancıyla birleştirmiş böylelikle kendisine sermaye yaparak hayatını düzene koymuştur. Kerim, bu nankörlük karşısında hem ihanete hem de haksızlığa uğramıştır. Mehmet Vecihî, eserlerinde okuyucunun duygularını harekete geçirmek için her imkânı kullanır. Karşımıza vefasız ve zalim erkekler, aldatılmış kahramanlar çıkar. Bu kahramanların başına gelen olaylar daha da dramatize edilerek okuyucuda acıma duygusu uyandırılır. Vecihî, bir bakıma yaşadığı dönemin ruhunu yansıtarak gözyaşı edebiyatı ortaya koyar. Ruh halleri, üzüntüler ve sevinçler abartılı bir biçimde aktarılır.¹⁴⁷ Nitekim *Tekâbül* adlı hikâyede de Vecihî, kahramanlarını trajik durumlar içerisinde ele alarak onların yaşadığı haksızlık ve

¹⁴⁵ Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.38.

¹⁴⁶ Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.39.

¹⁴⁷ G.Çiftçi, ‘Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri’, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.88.

mağduriyetler üzerinden okuyucuda güçlü bir acıma duygusu uyandırır. Hikâyede bu durum üzerinden okuyucu hem maddi hem de manevi açıdan emeğin değeri ve adalet kavramı üzerine düşünmeye sevk edilir.

“Berâber bulunduğumuz dört senelik gayret i ihtimâmın mahsûlü olarak evlâdına nafaka, çektiğim belâ-yı tahassüre bedel olarak kazandığım beş-on kuruş ki, bana ufak bir sermâye olabilirdi. Kendininki ile birleştirerek oldukça bir sermâye yapıp da ona göre idâre-i umûr etmek üzere elimden aldın. İdâreni, dâireni intizâma koydun. Senelerce beni orada hizmet-kâr gibi kullandın.”¹⁴⁸

Mehmet Vecihî, eserlerinde ahlaki değerler üzerinde durarak halkı aydınlatmayı hedefler.¹⁴⁹ *Tekâbül* adlı hikâyede de yazar, Hüsnâ’nın nankörlüğü aracılığıyla onun ahlaki değerlerini yitirdiğini gösterir. Hüsnâ, yalnızca kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılayarak karakterindeki zayıflıkları açıkça ortaya çıkartır. Bu noktada anlatıcı, Hüsnâ’nın geçmişte bağlı olduğu insani ve ahlaki değerlerden uzaklaştığını eleştirir. Hüsnâ, servet elde ettikten sonra öyle bir değişime uğrar ki, memleketini ve geçmişine bağlılığını dahi unuttur. Hikâyede kullanılan eleştirel üslup, okuyucunun Hüsnâ’nın yaptığı yanlışın fark etmesini sağlamayı amaçlar.

“Tâ ki, işe mübâşeret ettiğin vakit kendin mevcudun kadar olmak üzere benden gördüğün mu’âvenetin vücûdunu bile düşünmek senin için bir tenezzül rengini aldı. Tâ ki, ağlaya ağlaya ayrıldığın, bir daha görebilmek için gönülden çâre yağdırmaya, yerlerden imkân yetiştirmeye çalıştığın vatanına avdeti düşünmek bile istemedin de aileni buraya getirdin.”¹⁵⁰

Aynı şartlarda yola çıkan iki dosttan Hüsnâ, haksız kazanç sağlayarak zengin olur. Hüsnâ’nın oğlu Şerif, babasını rahat bir yaşam içinde görürken Kerim’in oğlu Abdullah, babasının hâlâ eski yaşam koşullarını devam ettirdiğine şahit olur. Kerim hem dostunu kaybetmenin üzüntüsünü yaşar hem de ailesine kayda değer bir şey götürememenin ağırlığını hisseder. Bu bölümle, hikâyede yer alan haksız kazanç üzerinden karakterler arasındaki adaletsizliğe dikkat çekilir.

¹⁴⁸ Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.40.

¹⁴⁹ G. Çiftçi, ‘Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri’, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s. 88.

¹⁵⁰ Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.40,41.

“Aynı hâl ile beraber terk ettiğimiz Şerîf buraya geldi. Seni ma’mûr ve muntazam bir kâşâne-i refah içinde buldu. Ben Abdullah’ı yine eski halde görebilmeye kail olmuşken o hâle, o mevki’e muvâsalatımı te’mîn edecek bir imkâna bile dest-res olamadım. Allah ziyâde etsin...”¹⁵¹

Mektubun ilerleyen kısımlarında Kerim, oğlunun hastalığıyla mücadelesini Hüsna’ya bildirerek içinde bulunduğu maddi imkânsızlıkları dile getirir ve en azından oğlunun son anlarına yetişebilmek için ondan yardım talep eder. Hüsna’dan istekte bulunurken, “mütehassir bir babayı evlâdının cenâzesine yetiştirmek kadar büyük bir eser-i insâniyet” göstermesini dile getirmesi, Kerim’in hem bir baba olarak evladının sağlık durumuna duyduğu üzüntüyü hem de insani sorumluluk ve yardım beklemesinin yarattığı çaresizliği ortaya koyar. Kerim’in bu çaresizliğinin temelinde, Hüsna’nın geçmişte sergilediği nankörlük yatmaktadır; yazar, Kerim’in uğradığı bu nankörlüğü, özellikle evladının yaşadığı imkânsızlık üzerinden belirgin bir şekilde ortaya koyarak acıma duygusunu ön plana çıkartır.

“Dün gündüz aldığım bir mektupta Abdullah’ın ziyâdesiyle hasta olduğu yazılıyor. İmkân müsâid olursa hiçbir ihtiyâcına yetişemediğim bir sûret-i aczile bâri dem-i ihtizârına yetişmek istiyorum. Bir daha arz-ı hâl edebilmek için şu neş’eli zamanki vakt-i fırsat ittihaz eyledim. Fazla ihsânından rû-gerdânım. Yalnız beni, vaktiyle verdiğim kadar bir meblağ ile taltîf edersen mütehassir bir babayı evlâdının cenâzesine yetiştirmek kadar büyük bir eser-i insâniyet göstermiş olursun.”¹⁵²

Maddi güce ve mevkiye sahip olduktan sonra insani değerleri bir kenara bırakan Hüsna, mektubunda Kerim’e karşı açıkça kibirli ve küçültücü bir dil kullanarak yanıt verir. Hüsna, geçmişte hemşehrilik bağı nedeniyle Kerim’e gösterilen nezaketin artık sona erdiğini ifade ederek, bundan sonra kendisinden herhangi bir iyi muamele beklememesi gerektiğini bildirir. Hatta Kerim’i küçümseyerek, hakaret görmek istiyorsa tekrar gelmesini söyler. Kerim’in mektubuna dahi yanıt vermeyi lütuf sayan Hüsna, artık Kerim’in kendisini hatırlamaya bile cesaret etmemesi gerektiğini ima eder.

¹⁵¹ Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.41.

¹⁵² Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s. 42,43.

“Mağazaya mürâcaat ettiğin zaman hemşehriliğe hürmeten hizmetkârlardan bir rûy-ı dil görürdün. Bundan sonra gelirsene onu umma. Hakaret görmek istersen gel, öyle bir kâğıda böyle bir cevâb da lâıyk değilse yine hemşehrinin hatırı için yalnız fi-mâba’d beni yâd etmeye bile cesâret eylememeyi ihtâr ile iktifâ eyliyorum.”¹⁵³

Tekâbüil adlı hikâye, kazanılan maddi gücün hırs ve çıkarlar uğruna insanı ahlaki değerlerden uzaklaştırabileceğini ortaya koyar. Nankörlük, Hüsna’nın Kerim’e karşı sergilediği tavırlar vasıtasıyla anlatılır. Hüsna, geçmişte paylaşılan dostluk ve fedakârlıkları unutarak maddi menfaatlerini önceliklendirmiştir. Anlatıcı, bu noktada nankörlüğü yalnızca dostluk bağlarının ve güvenin sarsılmasıyla sınırlı görmez; aynı zamanda maddi gücün insanın ahlaki değerlerini kaybetmesine yol açabileceğini gösterir. Dolayısıyla hikâye, Kerim’in mektubunda dile getirdiği hayal kırıklığı ve çaresizlik vasıtasıyla güç ve servet karşısında vefa, insanlık ve vicdan gibi değerlerin nasıl kolayca unutulabileceğini gözler önüne serer.

2.4.3. Sefalet

“İnsanı merkezine alan roman yazarı, onun hayatında yüz yüze kaldığı sorunları da eserine taşımaktadır. Ekonomik kaynaklı olayların eserlerde konu edilmesi bunun bir yansımasıdır. Bugün olduğu gibi ilk romancılarımız için de maddiyata düşkünlük, sefalet, zengin-fakir çatışması gibi bir yanıyla toplumsal olan meseleler ilgi çekici konular olmuştur. Fakat çalışmamız içindeki romanlar da dahil olmak üzere yazarların, çalışma hayatının iç işleyişine ait ayrıntılı tasvirlerde bulunmadıklarını gözlemliyoruz. Ara Nesil romancılarının nazarında konu, çoğunlukla ya trajik bir olayın oluşturmasında ya da farklı anlayışlara sahip kişilerin çatışmalarıyla genel olarak çalışma fikrinin öneminin belirtilmesinde gündeme getirilmiştir. Ara Nesil dönemi romanları üzerine bu gözle eğildiğimizde, konunun çok kere, servetlerini kadınlı, içkili eğlencelerde bitiren mirasyedi tiplerin etrafında oluşturulmuş bir vak'ayla ele alındığını görürüz. Yazarlar, toplumdaki bu tür insanların kötü akıbetlerini romanlarına taşımakla, çalışmanın önemi ve kişinin gelirini doğru, idareli kullanması gibi hususlarda onlara birtakım mesajlar vermeyi hedeflemiştir. Bunun yanında para hırsının insanda pek çok güzel değeri yok ettiği ve hayatında felâketlere yol açtığı ele

¹⁵³ Vecihi, ‘Tekâbüil’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.43,44.

alınan bir diğer konudur. Kimi zaman da konunun farklı toplumsal katmanların çatışması şeklinde romanlarda yer bularak vak'anın oluşumuna katkı sağladığına tanık oluruz.”¹⁵⁴ Mehmet Vecihi'nin *Tekâbü'l* adlı hikâyesinde, Ara Nesil romancılarında sıkça karşılaşılan sefalet temasının yansıması görülür. Yazar, yakın arkadaşına ihanet eden Hüsnâ'nın yaşamını; kolay yoldan kazanç elde etme arzusunun onu sürüklediği bir sefalet döngüsü çerçevesinde ele alır ve emeğin insan yaşamındaki belirleyici rolünü vurgular. Böylece, dönemin romancılarının mirasyedi tipler aracılığıyla ilettikleri toplumsal mesaj, Mehmet Vecihi'nin *Tekâbü'l* adlı hikâyesinde de yansıtılır. Hikâyede sefalet teması Hüsnâ karakteri vasıtasıyla ele alınır. Hüsnâ, haksız kazançla elde ettiği parayı gereksiz harcamalarla tüketir ve zamanla borç batağına düşer. Maddi imkânları doğru kullanamaması sonucunda, sefalet içinde bir yaşam sürer ve bu sefaletle hayatına son verir. Hikâyede sefalet, yalnızca maddi bir yokluk değil, aynı zamanda ahlaki değerlerden uzaklaşmanın da bir sonucu olarak gösterilir.

Hikâyenin yirmi yıl sonrasında, Kerim'in oğlu Abdullah yüksek mevkilere gelmiş ve zengin bir hayat sürerken, Hüsnâ'nın oğlu Şerif ise babasının savurganlığı ve yanlış tutumları nedeniyle çaresiz bir duruma düşmüştür. Bu sebeple Şerif, Abdullah'a bir mektup yazar. Mektubunda, babası Hüsnâ'nın hayatındaki hataları eleştirel bir üslupla ele alır.

“Pederiniz fakr ü fakâ içinde pûyân olduğu zaman yesâr ü iktidârına mağrûr olan pederim merhûmun bana mevrûsen bıraktığı keseler dolusu servet kısmen kendi düyûnuna, kısmen de benim sefahatime kurban oldu.”¹⁵⁵

Hikâyede zenginliğin ve gücün geçiciliği, Hüsnâ ve oğlu Şerif'in karşılaştığı zorluklar üzerinden ele alınır. Hüsnâ'nın geçmişte yaptığı haksızlıkların bedelini, yıllar sonra oğlu da ödemek zorunda kalır.

“Son medâr-ı ümîd olan bir ev kalmıştı. Geçen sene sattığım vakit yedd-i idâreme geçen beş on kuruş bundan iki ay evvel bitti. Biri fakr ü sefâlete, biri kudret ü sâ mân ile dem-güzâr oldukları zaman pederinizin pederime mürâca'âtı vukû bulup acı bir cevap aldığını kendisinden işitmiştim.”¹⁵⁶

¹⁵⁴ F. Karagülle, 'Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2004, s.165.

¹⁵⁵ Vecihi, 'Tekâbü'l', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.44.

¹⁵⁶ Vecihi, 'Tekâbü'l', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.44,45.

Hüsnâ'nın oğlu Şerif, yıllar önce Kerim'in Hüsnâ'dan yardım talep ettiği gibi, Abdullah'tan yardım ister. Böylece geçmişte yaşanan olaylar ve roller tersine döner. Zamanla zengin olan fakirleşirken, fakir olan refaha kavuşur. Bu durum, hikâyede hayatın değişkenliği ve dünyevi servetin geçiciliği vurgulanarak gösterilir. Mehmet Vecihî'nin eserlerinde iyilerin sonu mutlaka mutlulukla sonlanır. Kötü karakterler ise yaptıklarını bedelini ödemek amacıyla cezalandırılır.¹⁵⁷ Hikâyede, geçmişte yapılan hatalar, birer ders niteliğinde ortaya çıkarken, karakterlerin kaderini belirler.

“O cür’etle eski hukûktan istifadeye kalkıştım. Hastayım. Zaîfim. Bitvânım. İlaç değil, nevâle tedârik edecek kadar bile kudretim yok, mu âvenetinize arz-ı ihtiyâç eylerim.”¹⁵⁸

Abdullah, geçmişte babasına yapılan küstahlığın mahcubiyetini Şerif’e hatırlatarak ona yüklü bir yardımda bulunur. Hüsnâ'nın zamanında Kerim’e yaptığı saygısızlık ve nankörlük, yıllar sonra oğlunun düşmüş olduğu zor durumla yüzüne vurulmuş olur. Böylece hikâyede insanî vazifenin gereği olan yardımseverliğe vurgu yapılırken, yapılan kötülüklerin bir gün mutlaka sonuçlarıyla birlikte geri döneceği düşüncesi ifade edilir.

“Vezâif-i insâniyyeye bi-hakkın yaraşacak birçok iltifât ile yirmi sene evvel babasının ihtiyâr ettiği bir küstahlığın, yirmi sene sonra mahcûbiyetini evlâdında izhâr eyleyecek kadar külliyetli bir meblağ-ı mu’âvenetten ibaret.”¹⁵⁹

Mehmet Vecihî, *Tekâbül* adlı hikâyesinde sefalet ve nankörlük temaları üzerinden zenginlik, güç ve ahlaki değerler arasındaki ilişkiyi işler. Hikâyede, geçmişte yapılan haksızlıkların ve nankörlüklerin zamanla mutlaka bir bedel ödettiği vurgulanır. Hüsnâ'nın haksız kazançla elde ettiği serveti sorumsuzca tüketmesi hem kendi hem de oğlunun sefaletini hazırlayan temel unsurdur. Anlatıcı, bir babanın yakın arkadaşına karşı işlediği haksızlığın, yirmi yıl sonra oğlunun yoksulluk ve çaresizlik içinde kalmasıyla cezalandırır. Abdullah ise babasına yapılan nankörlüğe intikamla karşılık vermek yerine Şerif’e kayda değer bir yardımda bulunur.

¹⁵⁷C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, s.282.

¹⁵⁸ Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898, s.45.

¹⁵⁹ Vecihî, ‘Tekâbül’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.45.

2.5. Pervîz

Bu bölümde, *Pervîz* adlı hikâye yoksulluk, evlilik temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.5.1. Özet

Pervîz, otuz beş yaşını doldurmamış genç bir kadındır. Çocukluğu yoksulluk ve çeşitli zorluklarla geçer. Babası uzun süre hastalıklarla mücadele eder ve o altı yaşındayken hayatını kaybeder. Babasının ölümünden sonra annesiyle yaşamını sürdürür; ancak dört sene sonra annesini de kaybeder. Ailesinin ölümünün ardından kimsesiz kalır ve evlatlık olarak verilir. Evlatlık bulunduğu evde, yardımsever bir adamın aracılığıyla varlıklı bir adamla evlenme imkânı bulur.

Pervîz'in kötü tabiatı, evlilik sonrası süreçte kendini göstermeye başlar. Gelin olarak girdiği yeni ailesinde konumunun değiştiğinin farkında olan Pervîz, elde ettiği bu güçle çevresindekilere kötü muamelede bulunarak kendini ispat etmeye çalışır. Özellikle on -on iki yaşlarındaki Nebahat isimli cariyeye kötü davranır. Yaptığı kötülükler giderek artar ve eziyet boyutuna ulaşır. Bir süre sonra konaktaki tek meşgalesi, Nebahat'a nasıl zarar vereceğini düşünmek olur. Gün geçtikçe sergilediği kötü davranışlar akıl almaz bir boyuta varır. Ancak Nebahat, maruz kaldığı tüm eziyetlere rağmen Pervîz'e karşı her zaman saygılı davranmayı sürdürür.

Beş yılın sonunda Nebahat, varlıklı bir kişiyle evlenmek üzere konaktan ayrılmaya hazırlanır. Bu durumu öğrenen Pervîz, Nebahat'i kıskanır ve onun bu evliliğini engellemek için elinden geleni yapar. Ancak tüm engelleme çabalarına rağmen, evliliği önleyemez.

Pervîz'in sergilediği kötü davranışlara kocası yalnızca on iki yıl tahammül edebilir; sonunda Pervîz'i evden kovar. Daha önce yaşadığı eve de kabul edilmeyen Pervîz'e sahip çıkan ise Nebahat olur. Pervîz, yaptığı kötülüklerle rağmen Nebahat tarafından merhametle karşılanır ve o evde ölünceye kadar yaşar.

2.5.2. Aile

Pervîz adlı hikâye, Mehmet Vecîhî'nin *Hikâye-i Muntahabe Mecmuası*'nda yer alan beşinci hikâyedir. Hikâye, üçüncü tekil şahıs anlatıcı tarafından aktarılır. Anlatıcı, olaylara tamamen hâkim, her şeyi gören ve bilen bir bakış açısıyla anlatımı gerçekleştirir.

“*Pervîz* hikâyesi, yirmi- otuz senelik bir zaman diliminin kronolojik seyri etrafında oluşan olaylar örgüsü üzerinde kurulmuştur. Kronolojik çizgi, önce geriye dönüşlüdür, sonra normal seyrini takip eder.”¹⁶⁰ Hikâyenin giriş bölümü, uzun tasvirlerden arındırılmış; *Pervîz*'in tanıtılması ve geçmişteki olayların nakli, açık ve anlaşılır bir üslûpla sunulmuştur.¹⁶¹ Henüz otuz beş yaşını tamamlamamış olan *Pervîz*, mutlu görünen bir genç olarak tasvir edilir. Fakat *Pervîz*'in geçmişine gidildiğinde, otuz beş senelik ömründe birçok hadiselerle maruz kaldığı anlaşılır. Bu durumda anlatıcı, *Pervîz*'i mutlu ve talihli bir genç olarak tanıtırken aynı zamanda hayatının acılarla dolu olduğunu okuyucuya hissettirir.

“Henüz otuz beş yaşını ikmâl etmemiş, mu'avenet-i tâli'den, müsâadât-ı zamânenen müstefîd, mes'ûd bir genç idi. Fakat mâzîsine doğru imâle eylediği fikr-i cüst-cûy-ı tahayyülde serâir ü vekâyî tedkîk olunsâ, otuz beş senelik bir ömr-i güzerân içinde pek garîb, pek mütebeddül hâdisâta ma'rûz ve müsâdüf olmuş olduğu anlaşılırdı.”¹⁶²

Anlatıcı, insanın dünyaya gelişindeki korkuyu *Pervîz*'in doğumu üzerinden ifade eder. *Pervîz*, diğer bebekler gibi dünyaya bir gaflet sarhoşluğu içinde, şaşkın bir inlemeyle gözlerini açar. Ancak bir süre sonra bu ağlamalar ve ilk çığlıklar unutulur. Geriye ise insan tabiatında yer alan unutkanlık kalır.

“Dünyâya herkes gibi bir mestî-i gaflet içinde gelmiş, dünyâda herkes gibi gözünü bir girye-i garîbâna, dehânını bir enîn-i mütehayyirâne ile açmış, fakat o zamânı te'sir-i gaflet, girye-i tahassür âh-ı nedâmet gibi efkâr ü inzâr-ı beşerin âRâzî-i tabî'îyyesi hükmünde bulunan perde-i nisyân altında setrolunmuş gitmişti.”¹⁶³

¹⁶⁰ M.Önal, ‘Vecîhî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.180.

¹⁶¹ M.Önal, a.g.t., 86.

¹⁶² Vecîhî, ‘*Pervîz*’, *Hikâye-i Muntahabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898. s.5.

¹⁶³ Vecîhî, ‘*Pervîz*’, *Hikâye-i Muntahabe Mecmuası*, s.5.

Pervîz, geçmişini hatırlamaya çalıştığında, zihninin erişebildiği en eski anılar ancak dört-beş yaş civarına aittir. Bu dönem, annesinin sözlerini anlamaya, babasının sorduğu şeylere cevap verebilmeye başladığı zamandır. Öncesi ise belirsiz, karanlık ve hatırlanması güç bir dönemdir; hatırlamak, onun için karanlığı delen bir bakış gibi geçmişe doğru uzanan bir çaba olarak tasvir edilir.

“Leyâlin mütatâbi’zulmetlerini, muzlim çehrelerini delerek evâsıtında mübtedâ-yı ömrüne doğru temdîd edebildiği nigâh, ancak vâlidesinden işittiği hitâbları anlamaya, pederinden gördüğü suâllere i’âde-i cevâb edebilmeye kesb-i iktidâr ettikten, sebâvetinin, dördüncü, beşinci senelerini atlattıktan sonra geçen günlerini görebilirdi.”¹⁶⁴

Pervîz’in ailesiyle geçen hayatı boyunca elde ettiği nimetler son derece sınırlıdır. Pervîz, geçmiş yıllarını sanki hayal meyal hatırlanan, artık gerçeği silinmiş bir rüya gibi görür. Çocukluk dönemi, ona sadece çocuk olduğu için bir değer taşır; geçmişte yaşadığı olayların kendisine kattığı anlam ya da kıymet yok denecek kadar azdır. Anlatıcı, onun hayatını sürekli yokluk ve hiçliğe doğru sürükleyen bir süreç olarak tasvir eder.

“Müteallik bir rûyâ gibi meşhûd-ı basîre-i tahayyürü olan eyyâm-ı mâzîsinde ise gâye-i hadd-i nigâhında mebde-i hayâl ü tasavvur olan sebâvetini -yalnız sabâvet olduğu için- biraz kıymetdâr bulurdu. Yoksa nihâyetsiz bir ummân-ı mahv ü ademe doğru sürüklenip giden tûfân-ı hurûşân-ı vukû’atın kendisine bahşettiği atıyye-i nisâb pek kalîl, hattâ evâhir-i şebâbına kadar gördüğü tarz-ı ma’îşat pek fakîrâne, pek garîbâne idi.”¹⁶⁵

Hikâyede aile kavramı, Pervîz’in ailesinin eksikliği üzerinden vurgulanır. Pervîz’in çocukluğu, yaşadığı kayıplarla doludur; babasıyla yalnızca altı yıl bir arada bulunur, annesini ise babasından dört yıl sonra kaybeder. Ancak ailesiyle birlikte olduğu yıllarda bile kendini sürekli yalnız ve sahipsiz hisseder.

¹⁶⁴ Vecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.5,47.

¹⁶⁵ Vecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.47.

“Altı yaşına kadar pederiyle berâber yaşamış, ba’da şeh râh-ı hayâtının dört senelik mesâfesini daha kat ettikten sonra vâlikesinden ayrılmıştı. Fakat onlarla beraber bulunduğu zamanı da öksüzlük, yetîmin kahrı altında geçmişti.”¹⁶⁶

Pervîz’in anne ve babası hayattayken kendini öksüz gibi hissetmesinin temel nedeni, ailesinin yoksulluğudur. Hikâyede, ailenin yoksulluğu karakterlerin çaresizlik duygusuyla ele alınır. Nitekim, Ara Nesil döneminde yazılan hikâyelerde, yoksulluk acıma nesnesi olarak kullanılır.¹⁶⁷ Babanın kendini tüketen bir hastalıkla mücadele etmesi ve annenin talihsiz bir kadın olarak tasvir edilmesi hem hikâyenin yazıldığı dönemin koşullarını hem de karakterlerin trajik durumunu yansıtır. Bu durum, okuyucuda acıma duygusu uyandıracak şekilde aktarılır.

“Senelerden beri bir ıllet-i tâb fersâya zebûn olan pederinin zemîn-i fakr ü acze serilen firâş-ı ıztırâbı rahat döşeğine tahavvül ettikten sonra toplanmış, fakrine, aczine mezarında hatîme çekilmiş, vâlikesi ise harâb bir kulübenin muzlim köşesini işgâl eden bir hastaya mesâ’i- i bî-tâbâne ıztırârından artırdığı nak ü vakt ile hizmet içinde vakit geçirmiş bir felek-zede idi.”¹⁶⁸

Mehmet Vecihî’nin eserleri; hastalık, ölüm, öksüz kalan çocuklar gibi olaylarla aktarılıp okuyucuda gözyaşı döktürecek yolda ele alınır.¹⁶⁹ Yazarın, *Pervîz* adlı hikâyesi hem öksüzlük hem de hastalık etrafında gelişen hikâyelerinden biridir. Pervîz’in anne ve babası da tıpkı kendi gibi talihsiz bir biçimde büyümüş olarak tasvir edilir. Yoksul olmaları sebebiyle Pervîz’e dileklerini gerçekleştirecek veya umut verecek hiçbir güçleri bulunmaz. Bu yönüyle, hikâyedeki ailenin yoksulluğu onları yalnızca aç bırakmakla kalmaz, aynı zamanda sahipsiz ve çaresiz hâle getirir. Pervîz’in yoksul bir ailede dünyaya gelmesi, ailenin geçimini nasıl sağlayacağını belirsiz olması, hikâyedeki heyecan unsurunu oluşturur.¹⁷⁰

“Binâen’aleyh, yetimin, öksüzlük bî-kes ü bî-vâyelik demekse, vâlikesi, pederi ile bâr-ı belâ altında makhûr olarak hatm-i hayât etmiş birer yetimden, birer öksüzden

¹⁶⁶ Vecihî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehebe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.47,48.

¹⁶⁷ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012 s.102.

¹⁶⁸ Vecihî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehebe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.48.

¹⁶⁹ C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, s.281.

¹⁷⁰ M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.86.

başka bir şey değillerdi. O cihetle onlarla berâber geçirdiği hengâm-ı sebâveti içinde yetimlikten öksüzlükten bir farkı varsa o da, hiçbir emelini icraya, hiçbir ricâsını is'âfa kudretleri ta'alluk etmediği için belki mâtâmü'l- ömr hiçbir teklifine tercümân-ı muvâfakat olmamak üzere yalnız 'anne, baba' hitâblarına, bir ana bir baba lisânından cevâb-ı mevcudiyet alması idi.”¹⁷¹

Hikâyede, Pervîz'in babasının ölümü, ailenin uzun süredir içinde olduğu hastalık ve onun getirdiği kötü atmosferden bir kurtuluş olarak yorumlanır. Anlatıcı, bu ölümle ailenin yaşadığı sıkıntıların hafiflediğine dikkat çeker. Pervîz, annesinin de ölmesiyle birlikte başka bir eve evlatlık olarak verilir. Yaşamının ne demek olduğunu evlatlık verildiği ailenin yanında öğrenir. Bu durum, onun ailesinin yaşadığı yoksulluğu ve sefaleti daha görünür kılar.

“Hattâ pederinin irtihâli evlerini dâimi bir hastahanelikten kendilerini bir inzivâ-yı mâtem esâretinden kurtardığı gibi yaşamak ne demek olduğunu, vâlidesinin gaybubet-i edebiyyesi üzerine evlatlık sıfatıyla bir eve kabul olunduktan sonra öğrenmişti ki, bir sâbî-için bundan büyük felek-zedelik aramak, şu'ûn-u hayâtın tebdilâtına daha müdhîş, daha müessir reng-i i'tisaf vermeye çalışmak kabilinden olur.”¹⁷²

Anlatıcı, yalnızca Pervîz'in evlatlık verilme sürecini aktarmakla kalmaz; aynı zamanda ailesinin içinde bulunduğu çaresizlik ve yaşam koşullarını da gözler önüne serer. Pervîz'in ailesinin yaşadıkları ev tasvir edilirken kullanılan “Sefalet-hâne” ifadesi, mekânın özelliğinden çok, orada hüküm süren maddî ve manevî yoksunluk hâline işaret eder. Nitekim, ev onlar için artık bir sığınak değil; geçim sıkıntısının, umutsuzluğun ve kader mahkûmluğunun yaşandığı bir boşluk alanı hâline dönüşmüştür.

“Evlatlık olarak kabûl olunduğu dâireye vâlidesinin irtihâlinden bir hafta sonra, validesine hengâme-i siyeh- rûz-ı hayâtından hem-hâl-i felâket olan diğer bir felek-zedenin ancak o kadar sığınabildiği sefâlet- hânesinden alınmıştı. Orada on dört sene bulundu.”¹⁷³

¹⁷¹ Vecîhî, 'Pervîz', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.48.

¹⁷² Vecîhî, 'Pervîz', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.48,49.

¹⁷³ Vecîhî, 'Pervîz', *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.49.

İnsan yaşamının en önemli unsuru olan aile, hikâyede o kadar büyük bir sefalet içinde anlatılmıştır ki, ölümler onlar için bir kurtuluş olur. Mehmet Vecihî, ailenin yaşadıklarını anlatırken, yoksulluğu sadece geçim sıkıntısıyla sınırlamaz; anne babayla birlikte olunan zamanlarda bile sahiplenilme duygusunun eksikliğine dikkat çeker. Bu yönüyle Pervîz’in ailesi yoksulluğun, hastalığın ve çaresizliğin kuşattığı bir aile olarak tasvir edilir. Anne ve baba, hayattayken bile çocuğuna maddi ya da manevi destek veremeyen, kendi talihsizlikleri içinde tükenmiş kişiler olarak gösterilir. “Sefalet-hâne” ifadesiyle tanımlanan evleri, bir yuva olmaktan çok, umutsuzluğun ve kader mahkûmluğunun mekânıdır. Bu yönüyle hikâye, aile içinde yaşanan maddi zorlukların yanında, ilgisizliği ve umutsuzluğu da gözler önüne serer.

2.5.3. Evlilik

Pervîz adlı hikâyede evlilik, yalnızca iki insanın bir araya gelmesi değil; karakterlerin çatışmasıyla şekillenen bir kurum olarak anlatılır. Evlilik, kimi zaman bir kurtuluş yolu gibi görünse de sevgi, anlayış ve merhametten yoksun olduğunda bir mahkûmiyete dönüşür. “Bugün, toplumumuzda, hâlihazırda kimi kırsal bölgelerimizde devam eden uygulamalara bakarsak evlilik esnasında, kız tarafınca alınan başlık gibi adetler, ortak bir hassasiyetle gündeme getirilip etki sahası azaltılırken, ancak 19. yy. romancılarımızın da meselesi olan servet ve unvan için evlenme, farklı sosyal tabakaya mensup çiftlerin beraberliğinde ortaya çıkan sorunlar hâlen geçerliliği ciddi boyutta mevzular olarak karşımızda durmaktadır.”¹⁷⁴ Nitekim, yazarlar da bu durumu eleştirerek, evliliklerin çoğu zaman sevgiye değil, statüye ve maddî çıkara dayandığını göstermeye çalışırlar. Bu bakış açısı, dönemin sosyal yapısını anlamamıza ve evlilik kurumunun işlevini daha net görmemize yardımcı olur. “Ara Nesil romanlarına da bu bakış açısıyla yaklaşmamız, meselenin günümüze kadar canlılığını sürdürmüş olması gibi bir durumla bizi karşılaştırır ki, bu da konu üzerinde bakışımızı ve varacağımız çıkarımları sadece belirli devreye ait hususiyetlerle sınırlandırma hatasından bizleri kurtarır ve bütünlüğü görmede işimizi kolaylaştırır. Dönem romanlarında, toplum hayatında evliliğin fonksiyonunu saygınlık ve maddi çıkar elde etme olarak sınırlamaya yönelik dikkat çekici uygulamaları sergileme ve

¹⁷⁴ F. Karagülle, ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s.55.

eleştirme hâkimken, yer yer bu unsurların evlilik sürecinde neden oldukları problemler de gündeme getirilir.”¹⁷⁵ Bu duruma benzer bir yaklaşım, Mehmet Vecihî’nin *Pervîz* adlı hikâyesinde de gözlemlenir. Pervîz’in yoksul bir geçmişten gelerek evlatlık alındığı evde belirli bir yaşa ulaştığında evlendirilmesi ve bu evlilik aracılığıyla toplumsal konumunu değiştirmesi, dönemin evlilik anlayışına yönelik eleştirinin edebî bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Pervîz, evliliğe tesadüf bir şekilde, en ciddi ve en arzulu hisleriyle yönelir. Hikâyede Pervîz’in evleneceği kişi, genç, güzel, güçlü, iyi huylu olarak tasvir edilir.

“Pervîz, bir tesâdüf-i nâgehânî üzerine en ciddî, en kalbî temâyül ü arzu ile talepkâr-ı izdivâcî olmuş, hususiyle tefrik-i nîk ü bedde tedkîk-i mahsûs-ı vafına sezâvâr olan efendilerinin de nazar-ı takdîrini kazanmış, genç, güzel, halûk, muktedir bir zevce mâlik olduğu halde onu da az müddet içinde tehlül ettiğine değil, mâdâmü’l hayât-ı münferid yaşamak için ahd ü yemîn etmediğine nâdim ü peşimân eylemekte ahlâkından pek büyük mu’âvenet gördü.”¹⁷⁶

Pervîz’in evliliği, onun hayatındaki kırılma noktalarından biri olarak sunulur. Anlatıcı, bu evliliği bir tür güvence ve korunma alanı gibi tasvir eder. Pervîz’in kocası, “uluvv-ı efkâr” sahibi, yani yüksek düşünceli ve ahlak ilkelerine sıkı sıkıya bağlı bir kişidir. Onun gözünde, bir kadını himayesinden uzaklaştırmak ancak “nakîse-i iffet” olarak tanımlanan ağır bir ahlaki kusur durumunda mümkündür. Bu anlayış, Pervîz’in evlilik hayatında konumunu sağlamlaştırmasına ve huzurlu bir ortamda yer edinmesine imkân verir. Anlatıcı, bu durumu tesadüfün Pervîz’e yaptığı bir iyilik olarak yorumlar ve önceki hayatının sefalet ile güvencesizliğinin ardından evliliği aracılığıyla kaderin ona destek olduğunu ima eder.

“Halbuki tesâdüf, bunlardan da büyük bir mürüvvet izhâr etti. Ya’ni zevci de, bir bî-kesi kendi eliyle îsâl ettiği refâh ü sa’âdetten yine kendi eliyle tard ü tenzîle hak kazanmak için nakîse-i iffetten başka bir sebep tasavvur edemeyecek uluvv-ı efkâr ashâbından olduğu için orada da mevki’ini te’min eyledi.”¹⁷⁷

¹⁷⁵F. Karagülle, ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s.55.

¹⁷⁶ Vecihî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.51,52.

¹⁷⁷ Vecihî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.52.

Pervîz, kötü bir karakterdir. Evlilik yoluyla yaşam koşulları değişen Pervîz, zamanla bencil ve duyarsız bir tutum sergilemeye başlar. Hikâyede onun yüksek bir konuma erişmesi, bir kayaya benzetilir. Evliliğiyle felaketlerden kurtulan Pervîz, bir kayanın üzerine çıkar gibi zorluklardan sıyrılır. Bu durumun etkisiyle çevresindeki insanlara karşı anlayışını yitirir. Zor dönemleri geride bırakmasına rağmen, benzer durumda olanlara merhamet göstermek yerine, küçümseyici ve alaycı bir tavır sergiler.

“Dâirenin gelin hanımı olduktan sonra bulunduğu mevki’-i bülend-i haysiyyeten mâzîsi, bir kayanın üzerine çıkmakla tehlikesinden kurtulduğu sâikalar, fırtınalar altında kaynar bir ummân-ı müdhîşin müsâdeme-i emvâcî gibi temâşâ ederdi. Fakat o emvâc-ı hurûşân arasında tekerlenen kendi gibi bî-çâreleri gördükçe gülerdi.”¹⁷⁸

Hikâyedeki evlilik Pervîz’in kişiliğindeki dönüşümün bir başlangıcı olarak görülür. Geçmişte yaşadığı zor zamanlar, Pervîz’in merhamet duygularını geliştirmek yerine, onu daha kırıncı ve sert bir kişiliğe dönüştürür. Bu durumda insanların kalplerini kırmaktan canlarını yakmaktan adeta zevk alır hale gelir.

“Gûyâ on yaşına kadar vâlidesinin yanında, ondan sonra bî-gâneler elinde geçirdiği hengâme-i öksüzlük ne demek olduğunu anlamak için değil, öksüzlere ne türlü mu’âmele olduğunu öğrenmek için görmüş idi.”¹⁷⁹

Pervîz’in olumsuz tutum ve davranışları, en belirgin biçimde Nebahat adlı cariyeye yönelik tavırlarında görünür hâle gelir. Hatta Nebahat’a yerli yersiz şiddet uygular. Hikâyenin gelişme bölümünde yer alan Nebahat’ın varlığıyla olaylar farklı bir yöne evrilir; odak, fakir bir kızın serüveninden ziyade bir cariyenin yaşadığı acılara kayar. Bu değişimin temelinde, yazarın ibretlik mesajını Pervîz ile Nebahat arasındaki iyi-kötü karşıtlığıyla yansıtma amacından kaynaklıdır.¹⁸⁰ Mehmet Vecîhî, eserlerindeki karakterleri ‘iyiler’ ve ‘kötüler’ şeklinde bir zıtlık oluşturarak işler.¹⁸¹ Anlatıcı, Pervîz’in kötülüğünü ne kadar belirgin bir şekilde yansıtırsa, Nebahat’ı o kadar merhametli olarak ele alır.

¹⁷⁸ Vecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.52,53.

¹⁷⁹ Vecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.53.

¹⁸⁰ M.Önal, ‘Vecîhî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.87.

¹⁸¹ S. Çakmakçı, ‘Mehmet Vecîhî’nin Halime adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme’, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 7, Nisan 2022, s.290.

“Fakat ale’l-ekser bî-çâre Nebahat’a ma’kûl, gayr-ı ma’kûl bir emirde bulunur icrâ olunmazsa ihmâli, olunursa icrâsı töhmet addolunur, ba’da dûçâr-ı mücâzât olurdu. Hattâ bir gün konağın önünden geçen a’mâ bir sâilin ilâhîsinden, hâlinde müteessir olarak ağlamak kızın akşama kadar yalnız bir odada habsolunmasını, yine bir gün arkasından çıkan eski bir gömleği bilâ istîzân bir yetîme vermesi, bayılıncaya kadar darbını istilzam edecek birer cümri-i mühim telakkî olunmuştu.”¹⁸²

Nebahat, Pervîz’in yanında maruz kaldığı eziyetlerin ardından hikâyenin sonunda iyi bir aileye gelin olarak istenir. Bu noktada evlilik kurtuluş aracı olarak sunulur. Nebahat’ın evliliği de onun erdemli tutumlarının bir ödülü olarak değerlendirilir. Bu yönüyle anlatıcı, ahlaki değerlere sahip kimselerin eninde sonunda mutluluğa ulaşacağı mesajını verir; Buna karşılık, Pervîz hâlâ kıskançlığıyla öne çıkar; Nebahat’ın ulaştığı bu mutluluğu kabullenemeyerek evliliği engellemek için türlü kötü davranışlarda bulunur.

“Nebahat, mu’âmelerinin en şedîdini, Pervîz’in yedd-i kahrına düştükten beş sene sonra ya’ni cidden sezâ-yı temâyül olan hüsnü sâyesinde bir mâkbûlün harem-gâh-ı izdivâcî için taleb olunduğu zaman gördü. Çünkü gelin hanım bunu bozmak için zevcine olan tezvîrâtından hiçbir netîce-i istihsâl edememekte idi.”¹⁸³

Pervîz’in doğasında olan kötülük, onu bulunduğu evde on iki sene tutabilir. Nitekim kocası, Pervîz’in yaptığı kötülükleri çoğu zaman hoş görse de zamanla bu durum tahammül sınırlarını zorlamaya başlar. Sonunda ise karısına dayanılmaz bir öfke duyar. Yaptığı kötülükler nedeniyle Pervîz kocası tarafından evden kovulur. Sığınmak için eski kaldığı eve gitse de bu teklifi reddedilir. Geçmişte yaptığı kötülüklerin cezasını sokaklarda sürünerek öder. Kendisine bu dönemde kapısını açan kişi Nebahat olur. Anlatıcı, bu bölümde Nebahat’ın insanlık değerlerine dikkat çeker. Nebahat, Pervîz’den intikam almak yerine, hiçbir kin ve öç duygusu taşımadan, zor durumda bulunan birine yardım ederek insanlık ve ahlaki değerleri ortaya koyar.

¹⁸² Vecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.54.

¹⁸³ ecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.54.

“Zevci tarafından tetlik olundu. Evvelki dairesine de kabul olunamadı. Aylarca senelerce süründü. Sürünmek için bile tâb ü tüvânı kalmayıp da sokak ortalarına düştükten sonra merhametten kabul eden yine Nebahat oldu.”¹⁸⁴

Anlatıcı, Pervîz’i geçmişte başkalarına reva gördüğü kötülüklerle yüzleştirir ve onu, Nebahat’ın merhametine muhtaç bir duruma düşürür. Nebahat, Pervîz’e, terbiyeli bir evladın zor durumda olan annesine gösterdiği şekilde merhamet gösterir. Hatta Pervîz’in ölümü, zamanında yanında cariye olarak kötü davrandığı Nebahat’ın evinde gerçekleşir. Anlatıcı, bu son aracılığıyla insanların geçmişte işledikleri kötülüklerin er ya da geç karşılıklarına çıktığını ve kötü eylemlerin bedelinin mutlaka ödendiği mesajını verir.

“Fakat vaktiyle onun Nebahat’a gösterdiği yolda değil, terbiyeli bir evlâdın felek-zede bir valideye karşı göstereceği en ma’kûl , en mest-i hüsn mu’amele ne ise o sûrette mu’âmele gördü. Ölünceye kadar orada yaşadı.”¹⁸⁵

Hikâyede Nebahat, masumiyet ve iyiliğin simgesi olarak yer alırken, Pervîz ise onun karşıtı konumunda kötülüğü temsil eder. Anlatıcı, bu iki zıt karakteri karşılaştırarak ahlaki değerler arasındaki farklılıkları öne çıkartır. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri iyiliğin ödüllendirilmesi ve kötülüğün cezalandırılması ilkesinin değişmeyen bir kural olduğunu vurgulayan anlatıcı, her davranışın mutlaka bir karşılığı olduğuna dikkat çeker.

2.6. Vuslat

Bu bölümde, *Vuslat* adlı hikâye aile, evlilik temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.6.1. Özet

Hikâyenin başkarakteri Râzî Bey’dir. Râzî Bey, babası öldükten bir müddet sonra annesiyle birlikte yaşamış, bir sene sonra da annesini kaybetmiştir. Râzî Bey’in sahip olduğu konak, ona on dokuz yaşında miras yoluyla geçmiştir. Her katında yirmiden fazla oda bulunan bu konak, kalabalık olmasına rağmen herkes mutludur.

¹⁸⁴ Vecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/1898, s.57.

¹⁸⁵ Vecîhî, ‘Pervîz’, *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, s.57,58.

Genç ve tecrübesiz olmasına karşın Râzî Bey, konağın idaresini son derece başarılı bir şekilde yürütür. Evde seyisten çırağa kadar hiç kimse yoksulluk nedir bilmez. Bu nedenle konak, adeta yeryüzündeki bir cennet olarak tasvir edilmiştir.

Râzî Bey oldukça ahlaklı ve akıllı bir insandır. Genç yaşına rağmen heveslerinin peşinden gitmez. Hayatı boyunca daima ölçülü, kontrollü ve akılcı davranmıştır. Anne ve babasının ölümünden sonra, mirasından yararlanmak isteyen bazı kişiler onu yoldan çıkarmaya çalışsa da Râzî Bey bu isteklere hiçbir zaman boyun eğmemiştir.

Râzî Bey, her şeye sahip olmasına rağmen yalnızdır ve bu yalnızlık onda evlenme isteği uyandırır. Dadısı ve cariyelerini, görücü bakmaları için görevlendirir. Neredeyse her akşam yirmi ya da otuz görücü gelmesine rağmen, Râzî Bey seçici davranır; çünkü ahlaken aile yapısına uygun birini aramaktadır. Sonunda, bir arkadaşının vesilesiyle evine bir cariye alır ve onunla evlenmeye karar verir. Vuslat adında, on dokuz yaşında olan bu genç cariye, güzelliğiyle hem Râzî Bey'in hem de evdekilerin ilgisini çeker. Ancak Vuslat, küçük yaşta ailesinden ayrıldığı için eksiklikler içinde büyümüş, bu durum da karakterini olumsuz etkilemiştir. Râzî Bey her ne kadar seçici davranırsa da sonunda kötü bir yaradılışa sahip biriyle evlenmiş ve bu evlilik, konaktaki huzurun bozulmasına sebep olmuştur.

2.6.2. Aile

Hikâyeyi iki bölüm halinde incelemek mümkündür. “Üçüncü tekil şahıs ile yazılan ve yer yer diyaloglar barındıran eser, iki bölüme ayrılmaya müsaittir. İlk bölüm Râzî Bey'in tasvir edildiği geçmişe dair olan bölümdür. İkinci bölüm ise anne babasını kaybetmesinin ardından eş aramasıyla başlar. Hikâye, başarısız bir sonla bitirilerek okurda yarım kalmış hissi uyandırır. Vuslat'ın konaktaki tutumundan bahsedilirken eser sona erer.”¹⁸⁶

Râzî Bey'e ait konak, büyük bir saadet yuvası olarak tasvir edilir. Dört kattan oluşan bu yapının her katı yirmiden fazla oda bulunur. Konakta çok sayıda kişi yaşamasına rağmen, tüm sakinler huzur ve mutluluk içinde hayatlarını sürdürür.

¹⁸⁶ T. Mert, ‘Vuslat’, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/vuslat-vecih%C8%8B> Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2024.

“Büyük bir kâşâne-i sa’âdet tasavvur olunsun ki, her katı yirmi odayı mütecâviz olmak üzere dört kattan müteşekkil ve cümlesi mefrûş ü muntazam, cümlesi, bir veya birkaç kişiye mahsûs olacak kadar efrâd-ı mevcûdesi kesretli bulunduğu halde cümlesi mes’ûddur!”¹⁸⁷

Bu konak, büyük bir güç ve kudretin simgesi olarak tasvir edilir. Ailenin sahip olduğu bu imkânlardan yararlanan birçok kişi, burada iyi şartlarda hayatını sürdürür. Bu topluluğu bir arada tutan ise ailenin kararlı ve saygın bir lideri olan aile reisidir.

“Kudret-i bâliğa sâhib âilenin kesesinde, seksen, yüz kişinin kısmetini birden cem etmiş, daha doğrusu hep tâli’inden mazhar-ı mu’âvenet olan seksen, yüz kişiyi bir yerde toplanarak onlara bir reîs-i âile nâsib eylemiş.”¹⁸⁸

Konakta yaşayan aile üyeleri, hizmetçiler, seyisler, yardımcılar ve diğer çalışanlar yokluğun ne olduğunu bilmez. Konağın kapısından içeri adım atıldığında, dış dünyanın sorunları geride kalır ve huzurlu bir yaşamın atmosferine girilir.

“Dâirenin içinde, âileden itibaren en dün-ı hizmette bulunan bir seyis çırağına varıncaya kadar zarûret ne demek olduğunu bilen yok. Gûyâ ki, kapısından giren, dünyâdan hâric bir âleme intikâl eder gibi dünyâ gamını, mâ’îşet belâsını dışarıda unutarak giriyor.”¹⁸⁹

Anlatıcı, konağın huzur ve mutluluğunu şairane bir üslupla dile getirir. Bu anlatım tarzıyla, konakta hüküm süren mutlu yaşama vurgu yapılır. Konakta yaşayanlar adeta dünyanın sıkıntılarından uzak bir hayat sürer. Tasvirlerde, gökten yağmur yerine rahmetin indiği ifade edilir; konak, âdetâ yeryüzündeki cennetin bir tasviri olarak sunulur.

“Gûyâ ki, semâsından yağmur yerine nimetü’l-ilâhiyye nâzil oluyor. Zemîninden çemen yerine refah ve rahmet yetişiyor. Cennetin dünyâda tasvîrine ihtimâl veyâhûd bir nümûnesini ibrâza lüzûm olsa, ancak, o kâşâne gösterilebilir.”¹⁹⁰

Anlatıcı, hikâyede konakta yaşayan insanların huzur ve mutluluğunu doğaya ait benzetmelerle ifade eder. Vicdan azabı ve ruhsal sıkıntılar bu konağın sınırına dahi

¹⁸⁷ Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.1.

¹⁸⁸ Vecihî, *Vuslat*, s.1.

¹⁸⁹ Vecihî, *Vuslat*, s.1,4.

¹⁹⁰ Vecihî, *Vuslat*, s.4.

yaklaşamaz. Konak, doğa gibi sürekli yenilenir ve canlanır. Rüzgâr, bu mutluluk mekânının havasını tazeleyerek güzelliğini artırır. Anlatıcı, rüzgârın kimi yerlere mutluluk, kimi yerlere ise hüznü taşıdığını belirtir; bu yönüyle rüzgâr, hayatın hem iyi hem de kötü yanlarını temsil eder. Ancak bu konak söz konusu olduğunda, rüzgâr yalnızca güzellik getirir; çiçekleri canlandırır, fidanlara yaprak verir. Böylece, sıkıntıların ve kötülüklerin bu mekâna nüfuz edemediği anlaşılır. Nitekim konak, bütünüyle mutluluğun bir sembolü olarak sunulur.

“Azâb-ı vicdân, ıztırâb-ı rûh, gâile-i bûd u ne-bûd gûyâ kapısından girmeye yer bulamıyor. Âlemin germ ü serdini önüne katıp da her uğradığı yere bir hâdise-i diğer gösteren, her hâdisesini, birini gönüller açacak, birini kanlar yutturacak sûrette tertîb ü tasvir eyleyen rüzgâr, gûyâ ki, o sa’âdet-hânenin havasını tecdîd, letâfetini tezyîd etmekten, çemenlerine çiçeklerine feyz, fidanlarına yapraklarına ihtizâz vermekten başka bir vazîfe iltizâm etmiyor.”¹⁹¹

Anlatıcı, konakta yaşayan ailelerin ahlak yapısına değinir. Burada, yaşayan insanlar son derece ahlaklı ve birbirleriyle uyum içinde yaşar. Birbirlerinden farklı olmalarına rağmen hiç kavga etmeden bir arada bulunurlar.

“Bundan başka dâire halkında da o kadar hüsn-i ahlâk var ki, efrâdı yüzü mütecâviz bulundukları halde içlerinde birbiriyle yirmi dört sa’âten beri dalgın iki kişi bulmak değil, diğerini darılmaya değmeyecek kadar ehemmiyetsiz bir sûrette münfa’îl etmiş ferd vâhid-i tasavvuru muhal.”¹⁹²

Bu aileyi yöneten kişide öyle bir nezaket ve ahlâk anlayışı vardır ki, yanında çalışanlara kendisine muhtaç kimselermiş gibi yaklaşmaz. Onları hizmetçi olarak görmez; kendini üstün göstermeye yönelik herhangi bir tavır sergilemez. Çalışanlarını kendisiyle eşdeğer kabul eder ve onlara zarar verecek bir davranış, adeta kendi canını acıtır.

“Husûsa reîs-i âilede bir derece nezâket-i tab, ulüvv-i ahlâk var ki, yanında bulunanlara birer muhtaç, birer hizmet-kâr, birer minnet-dâr değil, âdeta her birini

¹⁹¹ Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.4,5.

¹⁹² Vecihî, *Vuslat*, s.7.

a'zâ-yı vücûdundan biri farz ederek, acındırarak bir harekette bulunursa kendi canı acıyacak imiş kadar idâre ve ihtiyâtını muhafaza ediyor.”¹⁹³

Anlatıcı, konak halkının tamamının son derece mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürdüğünü, hatta insan hayatında hayal edilebilecek tüm mutluluklara sahip olduklarını vurgularken, bu genel mutluluk tablosunun içinde konağın sahibi Râzî Bey'in durumunun farklı olduğunu özellikle belirtir. Râzî Bey, dışarıdan bakıldığında bolluk ve huzur içinde yaşasa da, iç dünyasında üzüntü ve keder taşır. Hikâyede, “her şeye sahip olduğu hâlde neden mutsuz?” sorusu, merak unsurunu oluşturur.

“Garîbdir ki, umûm efrâd, dâire-i efrâd-ı beşer için vâkı'an değil hattâ, tasavvuren ne kadar sa'âdet mümkünse hepsine birden kâil oldukları halde sâhib-i dâire olan zat -ki, ismi Râzî Bey'dir- o sa'âdet-i hâl içinde bir cihetten fevka l-âde mağmûn ve mükedder idi. ”¹⁹⁴

Râzî Bey, ayrıntılı olarak tanıtılan bu konağı elde etmek için herhangi bir zahmet ya da güçlük çekmemiştir; çünkü mal varlığının tamamı kendisine miras yoluyla geçmiştir. Babası bu servetin yalnızca küçük bir kısmına sahipken, asıl büyük bölüm, zenginliğiyle tanınan annesinden kalmıştır.

“Râzî Bey, yukarıda tafsîl olunan servet ü sâ mânâna kâmilten sâhib ü mâlik olduğu gibi, tesâhub ve temellükünde de zahmet ü müşkilât çekmemiş, yani, kendisine ırsen intikâl etmişti. Pederi, servet-i mevcûdenin kısm-ı cüz'îsine mâlik olduğu için ondan pek azı ve servet-i meşhûr olan vâlidesinde mütebâkîsi kalmıştı. ”¹⁹⁵

Yazarın diğer hikâyelerinde de görüldüğü üzere, Râzî Bey de önce babasını, ardından bir buçuk yıl sonra annesini kaybeder. Ailesini oldukça genç yaşta yitirmesi üzerine konak, Râzî Bey'in idaresine geçer. Genç yaşına rağmen konağı kısa sürede düzene sokar ve iyi bir şekilde yönetir. Yaşı dikkate alındığında bu idare becerisi övgüye değer görülse de, yazar bunu büyük bir başarı olarak nitelendirmez. Anlatıcıya göre, mal varlığını korumak ve iyi yönetmek, herkesin yaşamını sürdürebilmesi için yerine getirmesi gereken doğal ve zorunlu bir görevdir. Bu sebeple, bu becerinin varlığı, bilgili ve akıl sahibi kişiler açısından olağan bir durumdan öteye geçmez.

¹⁹³ Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.7,8.

¹⁹⁴ Vecihî, *Vuslat*, s.8.

¹⁹⁵ Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, s.9.

“Râzî Bey’in servet ü sa’âdete hizmeti, yalnız hüsn-i idâreden olup, vâkı’a, pederi ile ondan sonra bir buçuk sene daha yaşayan vâlidesi, kendisini pek genç terk etmiş olduklarından, sinn ü sâline nazaran hüsn-i idâresi şâyân-ı takdir ise de, bu refah ü rahatın, daha doğrusu dünyâda bulundukça ma’îşetin mütevakkıf olduğu bir vazîfe-i lâzîmede bulunmak hasebiyle erbâb-ı akıl ü dâniş için noksanındaki ayb ü şüphe kadar vücûd-ı takdîre değmez.”¹⁹⁶

Hikâyede aile teması aracılığıyla maddi ve manevi güç kavramları birlikte ele alınır. Tasvir edilen konak, aile içi düzenin, ahlaki değerlerin ve toplumsal huzurun simgesi olarak işlev görür. Anlatıcı, mekân tasvirleri aracılığıyla mutluluk, düzen ve güven duygusunu okuyucuya aktarırken, Râzî Bey’i içsel olarak mutsuz ve yalnız bir karakter olarak tasvir eder. Râzî Bey’in genç yaşta ailesini kaybetmiş olması, onun yalnızlığını ve içsel boşluğunu artırır. Bu durum ise hikâyede, geride kalan servetin tek başına gerçek mutluluğu sağlamaya yetmediğini ortaya koyar.

2.6.3. Evlilik

Vuslat adlı hikâyede evlilik, Râzî Bey’in kötü kalpli *Vuslat* ile evlenmesiyle ele alınır. “Hikâyenin ana düğümü, *Vuslat*’ın gelin olduğu konağın ve -ikinci dereceden Râzî Bey’in- mutlu ve müreffeh hayatları bozulacak mı?" sorusuna cevap aratmak üzere kurulur. Ana düğümü geliştiren düğümler ise, teknik yetersizlik dolayısıyla görevini tam yapamaz.”¹⁹⁷

Râzî Bey, temiz kalpli ve ahlaklı bir kişidir. Meşru ilişkiler dışında kimseyle yakınlık kurmadığı için evlenme arzusu duyar. Bu doğrultuda, çocukluğundan beri yanında bulunan dadısını, süt annesini ve iki cariyesini, kendisine uygun bir eş adayı bulmaları için görücü olarak görevlendirir. “Mehmet Vecihî, Tanzimat’ın şöhretli isimlerinden Ahmet Mithat’la benzer görüşte olarak evlenmede, bir genç kıza talip olmanın en azından bir aracı vasıtasıyla olması gerektiği kanaatindedir.”¹⁹⁸ Bu düşünce, yazarın *Vuslat* adlı hikâyesine de yansımıştır.

¹⁹⁶ Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.9,10.

¹⁹⁷ M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.131.

¹⁹⁸ F. Karagülle, ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s.44.

“Zâten genç ve sahîhü’l-sîne olduğu gibi meşrûiyyet hâricinde hiç kimse ile ülfet ü münâsebeti bulunmadığından izdivâca olan ihtiyâcını kendi de takdîr eylerdi. Teklîf-i vâki’ i kabûl etti. Evlenmeye muvâfakat gösterdi. Dâirede bulunan dadısı, çocukluğundan beri yanından ayırmadığı süt vâlidesi ile diğer iki câriyeyi görücülük sûretiyle öteye beriye göndermeye başladı.”¹⁹⁹

Râzî Bey’in evlenme isteği, çıkarıcı çevreler tarafından önemli bir fırsat olarak değerlendirilir. Anlatıcı, maddi güce sahip bir erkeğin evlilik arzusunun, etrafındaki kişilerce kendi menfaatleri doğrultusunda nasıl yönlendirildiğini ortaya koyar. Bu durum, toplumun benzeri fırsatlara yaklaşımını ve evlilik gibi hayati bir kararın, maddi çıkarlar temelinde nasıl şekillendirilebildiğini gözler önüne serer.

“Beyin bu teşebbüsü, ehîbbâsı içindeki menfaat-perestler için mühim bir vâzife vücûda getirdi! Kolculuğu kırk seneden beri heves ü arzuları varmış gibi işini gücünü terk ederek, ötede beride kız arayanların adedi haddi aştı.”²⁰⁰

Râzî Bey’e neredeyse her akşam yirmi otuz farklı yerden kız bulan görücüler gelir. Ancak kendisi bu tekliflere karşı son derece seçici davranır. Toplumda zenginliği ve itibarıyla tanınan biri olduğundan, onunla evlenmek isteyenlerin sayısı fazladır. Buna rağmen Râzî Bey, yalnızca ahlaki değerlere sahip bir kadınla evlenmeyi tercih eder.

“Bir akşam geçmezdi ki, beye, yirmi-otuz yerde görücüye çıkmada kız bulunduğu ihbar olunmasın. Bir gün geçmezdi ki, bî-çâre süt vâlide ile dadı kalfa, yirmi yere birden gitmeğe mecbur olmasınlar. Fakat bey, gâyet müşkil-pesend, gerek ahlâk ve gerek âilece meşrebine muvâfık kız bulmak gâyet müşkil olduğu için altı-yedi ay bu sûretle devâm olduğu halde hiçbir netice istihsâl edilemedi.”²⁰¹

Râzî Bey’in seçici tutumu nedeniyle, dadısı ve süt annesi giderek ümitsizliğe kapılır. Râzî Bey, görmediği hiç kimseye evlenmeyeceğini kesin bir şekilde ifade edince, bir dostunun önerisi üzerine bir câriyeyi odasına kabul etmeye karar verir. Bu gelişme sonucunda Vuslat, Râzî Bey’in evine girer.

¹⁹⁹ Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.14.

²⁰⁰ Vecihî, *Vuslat*, s.14,15.

²⁰¹ Vecihî, *Vuslat*, s.15.

“Binâen’aleyh, gerek sût vâlide, gerek dadı kadın muvaffakiyetten kat’iyyen nevmîd oldukları gibi, kendisi de görmeden kimseyi kabûle cesaret edemeyeceğini anlamış olmalıdır ki, yine bir refikinden gördüğü teşvîk üzerine câriye istifrâşına karar verdi, ‘Vuslat’ bu sûretle beyin harem-gâhına girdi.”²⁰²

Râzî Bey’in evine aldığı câriye, on dokuz yaşına kadar güzelliğiyle tanınmış, hatta küçük yaşta evlatlık verilerek büyütülmüş Vuslat adlı bir kadındır. Vuslat’ın hikâyedeki güzelliği, “yegâne-i hilkat” ifadesiyle betimlenir. Bu tamlama, onun yaratılış bakımından eşsiz ve benzersiz bir varlık olarak tasvir edildiğine işaret eder. “Giriş bölümünde Râzî Bey’in mutsuz olması ile ana düğüm zinciri başlar ki, Vuslat’ın olaya katılması ile bu düğüm hükmünü yitirir. Konağın mutluluğu ise, Vuslat olaya dâhil olur olmaz, ana düğümün merkezi haline geçer. Yazar, Vuslat’ı, ana düğümü kurduktan sonra tanıtır. Bir bakıma Vuslat’ın tasviri ile, düğümün çözülme merhalesi de başlamış olur. Bizi bu hükümlere götüren, yazarın ifadeleridir.”²⁰³ Vuslat’ın tanıtımı, olayların seyrini değiştiren dönüm noktasıdır; onun gelişiyile hikâyedeki çözülme süreci başlar.

“Vuslat, henüz on dokuzuncu bahâr-ı ömrü içinde, hüsn u ân ile şöhret-yâb olmuş, hattâ bulunduğu yere pek küçük iken evlâd gibi büyütülmek üzere alınmış iken, bilâhare hüsnünde görülen kâbiliyyet üzerine istifâde ümîdi, sâhiblerine kendisini fedâ eymeye kadar sevk eylemiş bir yegâne-i hilkat idi.”²⁰⁴

Anlatıcı, Vuslat’ın küçük yaşta ailesinden koparılmış olması nedeniyle ahlaki gelişimini tamamlayamamış bir karakter olduğunu ifade eder. Her ne kadar dikkat çekici bir güzelliğe sahip olsa da dış görünüşü onun iç dünyasıyla örtüşmez. Anlatıcı, Vuslat’ın yüz güzelliği ile ahlaki yapısı arasındaki uyumsuzluğu dile getirerek, karakterinin olumsuz ve kötü niyetli yönlerine dikkat çeker.

“Evinden, ebeveyninden pek küçük ayrılmıştı. O cihetle hemen onbeş seneye yakın devam eden müddet-i hayâtiyyesi, kâmilten bigâneler kahrı altında geçmiş, lüzûmu veçhile, birini görememiş, zaten hılkatinde de güzelliğe olan isti’dâdının binde

²⁰² Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.15.

²⁰³ M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.131.

²⁰⁴ Vecihî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.16.

biri kadar kesb-i irfân u âdâba kâbiliyyet bulunmadığından, sûreti ile sîreti birbiriyle kıyas, kıyas-i ma ü'l-fârik addolunacak kadar hand ü muhtelif idi.”²⁰⁵

Hikâyede birçok bölümde Vuslat’ın güzelliği ön plana çıkarıldıktan sonra, ahlaki zaaflarından bahsedilir. Anlatıcı, güzellikten kaynaklanan beklentilerin, karakterin ahlaki zaafı yüzünden boşa çıktığını vurgular. Bu karşıtlık, hikâyede “dış güzellik ve iç güzellik” anlayışının önemli bir örneği olarak yer alır.

“Güzeldi. O dereceki, hüsnü, âtisi için vâkıa birçok ümîdler tevellüd etmekle berâber, noksan-ı ahlâkı muktezâsı olarak tahavvüt ü gurûrunun son hadde vüsûlüne bâdi olurdu. Ahlâksızdı.”²⁰⁶

Hikâyede, konakta yaşayanlar Vuslat’ın güzelliğinin altından yatan sert mizacını davranışları vasıtasıyla kolaylıkla fark eder. Onun ciddi ve soğuk tavırları öylesine belirgindir ki, gülümsediğine tanık olmak konaktakiler için nadir bir durumdur. Üstelik gülümsemesi bile çoğu zaman yersiz ve hüzünlü olaylara yöneliktir. Kimseye karşı nazik ya da yumuşak bir söz söyleme alışkanlığı bulunmaz. Olay örgüsü kısa ve sade bir şekilde sonlanan hikâyede, Vuslat “yılan yavrusu” benzetmesiyle tanıtılır ve bu yolla karakterinin kötü yönleri güçlü biçimde vurgulanır. Böylece, Râzî Bey’in gerçekleştirdiği evliliğin ne denli talihsiz olduğu ortaya konulur.

“-Allah hayır versin ama... Zavallı bey, bu kadar çalışıp çabaladıktan sonra kızın hâli ona karşı da böyle devam edecekse bey tâli sizmiş!

-Evet... Kadın âdem değil âdetâ yılan yavrusu. Lakırdı söylemek kimsenin haddi değil.”²⁰⁷

“Vecîhî’nin cümleleri öyle kederli, öyle üzücüdür ki, vak’anın seyri içinde atılan düğümler, daha takdim edilirken, çözüme âit sırlar verilir.”²⁰⁸ Hikâye, teknik açıdan zayıf olmakla birlikte, dış ve iç güzellik kavramları üzerinden, yalnızca dış görünüşe bakarak verilen kararların tehlikeli sonuçlarını ortaya koyar. Evlilik teması ise, Râzî Bey’in ahlaki değerlere uygun bir hayat kurma ve yalnızlığını giderme arzusu etrafında şekillenir. Ancak bu arayış, çevresindekilerin maddi çıkarları doğrultusunda

²⁰⁵ Vecîhî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 16.

²⁰⁶ Vecîhî, *Vuslat*, s. 16,17.

²⁰⁷ Vecîhî, *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.21.

²⁰⁸ M.Önal, ‘Vecîhî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.131.

yönlendirilir. Vuslat'ın güzelliğinin ardında gizlenen ahlaki yetersizlikler ve olumsuz kişilik özellikleri, evliliğin yalnızca dış görünüş, statü ya da şekilsel unsurlarla değil; karakter uyumu ve ahlaki bütünlükle anlam kazandığını gösterir. Böylece hikâye, gerçek mutluluğun ancak sağlam ahlaki değerlerle mümkün olduğunu ortaya koyar.

2.7. Hasbihâl

Bu bölümde, *Hasbihâl* adlı hikâye, kimsesizlik ve ölüm temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.7.1. Özet

Hikâye anlatıcının, geçmişte bir sonbahar sabahında tesadüfen yaşadığı olayın etkisini anlatmasıyla başlar. Bu olay, anlatıcının kalbinde derin bir iz bırakmıştır. Günler, mevsimler, yıllar geçer fakat yaşanan o günkü hüznün anlatıcının hâlâ etkisinde kaldığı bir hatıradır.

Unutulmayan o günün sabahında anlatıcı, tesadüfen doğada yürüyüş yapmak için evinden çıkmıştır. Nereye gittiğini bilmeden vadilerde, çayırlarda gezer. En son, Göksu Deresi'ne gelir ve burayı çok beğenir. Bu güzelliğin arasında gözü bir kabristana takılır. Kabristandaki mezar taşları, anlatıcıyı etkiler. Okuduğu mezar taşlarından, insanların geride yalnızca bir isimden ve tarihten başka bir şey bırakmadığını fark eder. Bir müddet sonra, kabristan içinde bir mezar dikkatini çeker. Bu mezarda, bir toprak ve bir tahta parçasından başka bir şey yoktur. Mezarın başında beliren, dokuz-on yaşlarında perişan bir halde olan bir erkek çocuğu mezarın başına kapanır ve saatlerce ağlar. Bu hüznü sahne, yirmi dakika boyunca devam eder.

Anlatıcı, çocuğu takip ederek mezardakinin kim olduğunu sorar. Çocuktan, mezardaki kişinin on dokuz yaşında ölen ablası olduğunu öğrenilir. Anne ve babalarını kaybeden iki kardeş, kimsesiz büyümüşlerdir. Ablasının, on dokuz yaşında arabacı esnafıyla evlendirilmesiyle birlikte beraber yaşamaya başlarlar. İki yılın sonunda, çocuğun ablası bir bebek dünyaya getirmiş, fakat bebek, kuşpalazı hastalığından vefat etmiştir. Bebeğin ölümünden yalnızca iki gün sonra çocuğun ablası da ölmüştür. Eniştesi, ablasının mezarının bakımına herhangi bir katkıda bulunmadığı gibi, çocuğu

da evden kovar. Çocuğun, Göksu -Kandilli arasında kulübede yaşayan bir teyzenin yanında hizmetçilik yaptığı öğrenilir.

Anlatıcı, çocuktan ağlayarak ayrılır ve onu fakat aklından çıkaramaz. Bir zaman geçtikten sonra çocuğun anlattığı yaşlı teyzeyi bulur ve çocuğu sorar. Yaşlı kadın, çocuğun mezarlıkta ablasının yanında olabileceğini söyler. Anlatıcı, mezarlığa gider; fakat önceden gördüğü mezar, yağmur ve kar sebebiyle kaybolmuştur. Mezarın yanında ise garip bir şekilde bir mezar daha belirmiştir. Yaşlı kadından, o mezarın, çocuğun mezarı olduğunu öğrenir. Çocuk, kışın hastalanarak vefat etmiş, ablasının ve bebeğinin yanına gömülmüştür. Anlatıcı, mezarda yatan kimsesiz üç kişi için gözyaşı dökerek oradan ayrılır.

2.7.2. Kimsesizlik

Hasbihâl adlı hikâye anlatıcının, mezarlıkta kimsesiz bir çocuğun hayat hikâyesini dinlemesi ve çocuğa acıyarak duygusal bir bağ kurmasını konu alır. Hikâyede ben merkezli bir anlatım kullanılır. Anlatıcının seçtiği kahraman, ismi verilmeyen kimsesiz bir çocuktur. “*Hasbihâl*, konu ve olayların işlenişi ile, yazarın tipik hikâyelerinden biridir. Yazar, kahramanı acındırmak için elinden ne gelirse yapmıştır. Hikâyenin başında sayfalarca devam eden tasvirler, şiirle süslenmiş ve olayların dışında, sıkıcı bir müstakil bölüm oluşturmuştur. Hikâyede, tasvirler asıl unsur, olaylar ve şahıslar ise neredeyse- yardımcı unsur olarak kullanılmıştır.”²⁰⁹ Hikâyede yazar, duygusal bir etki oluşturmak amacıyla okuyucuyu merhamet ve hüznü ön plana çıkarır. Olaylardan çok duyguların ön planda tutulduğu bu anlatım biçimi, dönemin edebî anlayışını ve romantik üslubun etkilerini yansıtır.

“Ara nesil yazarlarından Vecihî’nin, bir mezarlıkta tanıdığı dokuz on yaşlarındaki bir çocuğun hayatını anlattığı hikâye. 6 bölüm ve 32 sayfadan oluşan hikâye, yazar anlatıcının bakış açısıyla oluşturulmuştur. Eserin başında hikâyeyi yazmasına neden olan olaya, kendisinin bir sonbahar sabahı tesadüf ettiğini belirten yazar, anlatacağı olayın trajik etkisini artırmak için “ah” gibi ünlemleri sık kullanır; hikâye genelinde Namık Kemal’deki şairane-romantik benzetme ve olaylara benzer

²⁰⁹ M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.113.

bir tarz takınarak ağır ve süslü bir dil tercih eder. Eserlerinin ‘yarı-aydın okuyucuları etkilediği’ görüşü öne sürülen Vecihî, daha önceki birçok romanında olduğu gibi bu eserde de hikâye metninin içinde şiir parçalarına yer verir; kimi zaman kendi şiirlerinden, kimi zaman Abdülhak Hamit Tarhan, Mahir gibi sanatçıların şiirlerinden parçalar kullanır.²¹⁰

Hikâyenin giriş kısmında anlatıcı, geçmişte karşılaştığı kimsesiz çocuğun etkisindedir. Bu etkiyi sanatsal bir üslupla ifade ederek, hayatta bazı olayların tesadüfen meydana geldiğini ve bu olayların kalpte bıraktığı etkinin hiçbir zaman geçmediğini ifade eder.

“Her gün bir sûret-i diğer tevlîd eden şuûn-ı meşîyyet içinde bazen öyle vukû’ata tesâdüf olunur ki, hâtıra-ı teemmülde kalan yâd-ı âteşînini, mâzîler bile gasp edemiyor. Şu birkaç perişân kâğıdın ihtivâ edeceği vak’a infî’âlât-ı kalbiyyeme mağlûben ile geçirdiğim bir hazan gecesinin sabâhına tesâdüf etmişti.”²¹¹

Hikâyede, doğa tasvirlerinde kozmik zamanı bildiren (gündüz, akşam) gibi ifadeler yer verilir. Olaylar özetlenerek aktarılırken geriye dönüş tekniği kullanılır. Hikâyenin dört- beş yıllık süreci ise kronolojik bir zaman çizgisiyle aktarılır.²¹²

“O sabâh ile o günkü ihtisâsâtımı zaptettiğim bu leyle-i âheste-revân arasında beş senenin sayf ü bahârı, mâzîye münkalib oldu gitti. Fakat istikbâlden istikbâle intikâl eden o hiss-i vicdânî henüz kalbimde pâ-y-dâr, müebbed bir yadigârdır.”²¹³

Yazar, doğayı bir ruh hâlinin aynası olarak kullanır. Bahar, hazan, sabah, gece, rüzgâr ve yağmur gibi tabiat unsurları, kahramanın iç dünyasındaki hüznün, özlem ve yalnızlık duygularını sembolize eder. “Millî, ahlaki, hikemî romanlarıyla tanınan Vecihî, hikâyenin ana olayını anlatmadan önce 10 sayfa boyunca anlatacağı olayın çok acıklı olduğu, ruhun en gizli köşelerinde ızdıraplara neden olduğu konusunda okuru ikna etmeye çalışır; şiirsel psikolojik tasvirlerle okuru metne hazırlar. *Mihridil*, *Feryat* gibi önemli romanlarında görüldüğü gibi, onun eserlerinde genellikle

²¹⁰ Deniz Polater, ‘Hasbihâl’, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/Hasbihâl-Vecihî> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2025.

²¹¹ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 1.

²¹² M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.181,182.

²¹³ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 1.

“insanların başına gelen felâketler ile beşerî aşk ilk sıraları işgal eder.”²¹⁴ Anlatıcı, yoğun hislerini özellikle o günün akşamı ve sabahında hüznün ve yas içinde geçirir. Döktüğü gözyaşlarını şairane bir üslûpla anlatır ve yaşadığı acıyı okuyucuya güçlü bir biçimde hissettirir. Gözyaşlarını, “hazân-ı reşîde-i çemen-zâr”, “pejmürde-ber gülleri”, “perîşân şükûfeleri üzerine jâleler” gibi tamlamalarla ifade ederek sonbaharı hüznüyle ilişkilendirir. Böylelikle hem kendisinin hem de tabiatın acı veren bir değişim geçirdiğini ifade eder.

“Ben, o günün akşamını tehâcüm-i efkâr ile bilhassa ertesi sabâhını, pek acı bir girye-i mâtem ile geçirmiştim. Ben ağlarken, sihir güneşi, hazân-ı reşîde- i çemen-zârın, pejmürde-ber gülleri, perîşân şükûfeleri üzerine jâleler, katreler, tabî’î göz yaşları nisâr eylemişti. Tabi'atin o bekâ-yı mütebessimânesi birkaç kere tebeddül etti.”²¹⁵

Anlatıcı, bu kısımdan itibaren etkisinden kurtulamadığı olayı anlatmaya başlar. O gün sabah yaptığı yürüyüş sırasında, kimsesiz bir mezar dikkatini çekmiş ve mezarı gözlemlemeye başlamıştır. Söz konusu mezar, sahil ile ıssız bir alan arasında, yıkık dökük bir hâlde bulunmaktadır. Mezarda gömülü kişiye ait herhangi bir kimlik bilgisine rastlanmaz; hatta mezarın mezar olduğuna dair bir işaret veya belirti de yoktur. Anlatıcı, mezarın bulunduğu konumu göz önünde bulundurarak kimsesiz birine ait olduğunu anlar.

“Kabristânın içeri tarafından, sâhil ile sahra arasında harâb ü virân bir mezar nazarıma tesâdüf etti. Üzerinde müdeffeninin hüviyet ü mâhiyyetine, hattâ mezar olduğuna bile delâlet edecek bir nişâne yok. Kim bilir hangi senenin hevâ-yı bâridi altında, titreye titreye nasıl bir bâr-girân-ı sefâletin zîr-i sıklet-i tahaccümünde ezile ezile, hangi meş’ûm gün veyâhûd karanlık bir gecede bî-kes bir vücûd-ı ömrün meşakk-ı dem-â-dem zuhûrundan kurtulmuş. Getirmişler. Oraya defnedip gitmişler.”²¹⁶

Hikâyede, mezardaki ölünün kimsesizliği öyle etkileyici biçimde tasvir edilir ki, okuyucunun kalbine dokunacak bir anlatım sunulur. Bu yıkık dökük mezarda, binlerce ziyaretçinin ayağı altında çiğnenmiş bir toprak yığıntısından, baş ucunda

²¹⁴ Deniz Polater, ‘Hasbihâl’, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/Hasbihâl-Vecihî> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2025.

²¹⁵ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 1,3.

²¹⁶ Vecihî, *Hasbihâl*, s.22,23.

çaresiz bir selamın işareti olarak konulmuş bir tahta parçasından başka bir şey yoktur. Bu tahta parçası da çürüyüp yok olma üzeredir. Kısacası mezar, yok olma derecesine gelmiş, kimsesizlerin ve çaresizlerin yatağı olmuş bir fakirin mezarıdır. Hikâyedeki, mezara ilişkin tasvir, yalnızca ölüye değil, aynı zamanda onun yaşamı boyunca maruz kaldığı kimsesizlik hissine de simgesi olur.

“Üzerinde binlerce pâ-yı züvvâr altında çiğnenmiş bir toprak yığıntısından baş ucunda çaresiz berîd-i ihtirâm ile nişâne olarak vaz’ olunmuş bir tahta parçasından başka bir şey yok. O da çürüyüp, mahvolmak üzere, hülâsa mahv derecelerine gelmiş bir garîb hâb-gâhı, bî-kes yatağı, fukara mezarı idi.”²¹⁷

Anlatıcı, mezardaki kimsesiz ölüyü düşünürken rüya ile uyanıklık hâli arasında gidip gelir ve bu sırada mezarın başında aniden beliren bir çocukla irkilir. Bu ani karşılaşma, anlatıcının hayal dünyasından çıkarak gerçekle yüzleşmesini sağlar. Çocuk, bulunduğu konumun engellerine rağmen yıkık dökük duvar kalıntılarının arasına girer. Anlatıcı, bir servi ağacının arkasına yaslanarak çocuğu izler. Bu çocuk, hikâyede anlatıcının kendisinden sonra ilk kez başka bir karakterin dahil olduğu bölümü oluşturur.

“Uyanık iken rûyâ görür gibi bir gaflet-i mütehayyirâne içinde ben keş-â-keş efkârım ile uğraşırken, nâgehânî bir çocuk peydâ oldu. Mevki’in avârızıyla yıkık dökük duvar harâbelerinin haylûleti, çocuk yaklaşınca kadar kendisini görebilmeye mâni olmuş idi. Hattâ beni bir servi ağacının arkasına dayanmış olduğum için o beni hiç görmedi.”²¹⁸

Anlatıcının meraklı gözlerle baktığı çocuk, dokuz-on yaşlarında, üstü başı yırtık, ayakları çıplak, masum bir erkek çocuğudur. Anlatıcı, çocuk karşısına çıktığı andan itibaren, mekânla birlikte onun yaşamına dair bir inceleme yapar. Çocuğun görüntüsü ve başında durduğu mezar, kimsesizliğine dair anlamlar çıkarılmasına imkân tanır.

“Çocuk, dokuz- on yaşlarında pejmürde ve perîşân bir libâs-ı kühen içinde uryân-ı ser, bürâhne- pâ bir ma’sûm bir erkek çocuk idi. Sabâhın tenhâ bir zamânında, oyun için arkadaş arayacak bir ma’sûmun mekâbir-i tenhâyîde geşt ü güzâr etmesinde

²¹⁷ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.23.

²¹⁸ Vecihî, *Hasbihâl*, s. 24.

elbet bir hikmet vardı. Bir sa'âten beri bir sür'at-i tîz-revâne ile gözümün önünden gelip geçen ahkâm-ı garîbeye zamîme olmak üzere bu sebepteki hikmet-i hafîyyeyi de anlamak istedim. Ağacın arkasında tesettür ettim. Çocuğun hâline vakt-ı nigâh-ı tedkîk eyledim.”²¹⁹

Anlatıcı, mezar başına gelen çocuğun kimsesizliğini ve davranışlarını etkileyici bir şekilde tasvir eder. Hikâyede “garîbâne” ve “yetimâne” gibi ifadeler, çocuğun yalnızlığını ve duygusal boşluğunu ortaya koyar. Çocuk, mezarın başında durur; ardından çevresini dikkatle ve göz ucuyla süzer. Bu hareket, bir şeyden ya da birinden sakındığını gösterir.

“Garîbâne mezarın baş ucuna kadar geldi. Orada durdu. Bir kere etrâfına nasb-ı lehâza-i cüst-cû eyledi. Bilmem, elinden aldırıldığı bir vücudun mezar-ı yetimânesi, yetimâne ziyâret etmek emelini bile kendisinden esirgeyerek bir nazar-ı bedbîhânenen bir çeşm-i ağıyardan mı sakınıyordu?”²²⁰

Anlatıcı, çocuğun kaybettiği kişinin mezarı başında yaşadığı çaresizliği ve yasını, şiirsel bir üslupla tasvir eder. Çocuğun başını gökyüzüne kaldırması, yüce bir kudrete sığındığını gösterir. Bu sığınış, çaresizliğinin içinde bir umut arayışını simgeler. Mezarın üzerinde bir iz ya da işaret arayan çocuk ne bir teselli ne de bir cevap bulur. Sonunda mezarın üzerine yönelir.

“Sonra gözlerini âsumâna atfetti. Bilmem ölüsüne ağlamaktan başka bir hizmetine muvaffak olamadığı bir bî-kes için gökten rahmet-i nazîle-i ehadiyyet mi bekliyordu. Müteâkıben başını önüne eğerek bir vakit toprağa nigâh etti. İhtimal orada bir timsâl aradı yâhûd enîs-i hayâtını dâr-âgûş eden bir âlem-i diğere intikâl edecek medhal-i teharri eyledi. Bulamadı. Sonra sadrını parçalayacak kadar acı bir his ile içini çekti. Belki topraktan bir bûy işitmek istedi. Çürümüş ölü kokusundan başka bir şey duymadı. Nihâyet cümlesinden me'yûs olarak bî-tâbâne bir vaz'-ı hazîn ile mezarın üstüne kapandı. Kapandığı mezar bir toprak yığınının ibâret idi.”²²¹

²¹⁹ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 25.

²²⁰ Vecihî, *Hasbihâl*, s. 25,26.

²²¹ Vecihî, *Hasbihâl*, s.26.

Çocuk, mezarın üstüne kapanınca hiç tarak görmemiş ve düzenlenmemiş saçları, onunla birlikte toprağın üzerine dökülür. Acısı, toprakla temas ettiği anda bir nebze hafifler; zamanın sessizliğinden yararlanarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar.

“Dest-i nedametten başka şâne, yolunmaktan başka tanzim ü terbiye görmemiş olan saçları topraklara döküldü. Toprak doldurmak için hazırlanmış gibi çâk çâk bulunan pirâheninden içeriye doldu. O zaman göğsünün o hâk-i siyaha temâsında bir inşirâh-ı derûn hissetmiş olmalıdır ki, zamânın tenhâyîsinden bi'l- istifâde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.”²²²

Çocuk, mezarın başında öylesine yoğun bir şekilde ağlar ki gözyaşları adeta bir su gibi tasvir edilir ve ölüye ulaşan bir duygu seline dönüşür. Bir ara mezara doğru bir şeyler söyler; ardından üzerine uzanır ve kulağını toprağa koyarak mezardan bir cevap bekler. Zaman zaman ağlar, zaman zaman güler. Kalbindeki kırıklığı, mezarla kurduğu temas aracılığıyla boşaltır.

“Doyuncaya kadar ağladı. Ağladıkça kendinden inbisât-ı hüsn etti, hüsnettikçe tekrar coşarak yine ağladı. O kadar ağladı ki, adeta önündeki kabr-i harâbı ziyaret değil, guya iskâ eyledi. Bazen doğruldu. Mezara bir şeyler söyledi. Kah üzerine yattı. Kulağını toprağa koyarak cevap bekledi. Bazen ağladı. Kalbinde ne kadar zehir-i inkisar var ise boşalttı.”²²³

Çocuğun bu acılı hali yirmi dakika boyunca devam eder. Daha sonra yerinden kalkan çocuk, mezarın baş ucundaki tahta parçalarını yerinden çıkarır; üzerindeki tozları süpürdükten sonra tekrar yerine koyar. Mezara sarıldığında, bozulan toprak yığınlarını eliyle yeniden düzeltir ve etrafındaki çalıları temizler. Mezarın ayak ucunda bir süre durur; burada tekrar ağlar. Nihayet, hüzünlü gözlerle mezara veda eder.

“Yirmi dakika kadar devam eden bu acı temâşâ hitâma tekarrüb etti. Yerinden kalktı. Mezarın baş ucundaki tahta parçasını yerinden çıkardı. Üzerindeki tozları, toprakları süpürdü. Tekrar yerine vaz' etti. Der-âgûş ettiği zaman, bozulan toprak yığınlarını eliyle düzeltti. Etrafındaki çalıları süpürdü. Mezarın ayak ucunda bir zaman

²²² Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.25,26.

²²³ Vecihî, *Hasbihâl*, s.27.

daha durdu. Bir vakit daha ağladı. Nihâyet nigâh-ı hazîni ile mezara veda' ederek avdet eyledi.”²²⁴

Anlatıcı, çocuğun fakirlik, sefalet ve kalp kırıklığı gibi en ağır durumları yansıtan güçsüz ve masum halini anlamak ister. Kabristandan çıktıktan sonra yanına çağırdığı çocuğun gözyaşları, anlatıcının da ağlamasına sebep olur.

“Fakr u fakâ, sefâlet, inkisâr-ı hâtır gibi tehâcumât-ı ahvâlin en girânlarına tecelli-gâh olan bu âciz-i masumun hâlini anlamak ar-zusu bana tabi'î-i ârız oldu. Kabristandan çıktıktan sonra kendisini çağırdım, sordum. Birçok giryeden, bükâdan sonra ağlayarak, beni de ağlatarak beyân-ı hâl etti.”²²⁵

Çocuğun mezar başında perişan bir şekilde ağladığı kişinin, ablası olduğu anlaşılır. Çocuk ve ablasının, anne ve babaları olmadan kimsesiz bir şekilde büyüdüleri; ablanın ise yalnızca on dokuz yaşına kadar hayatta kalabildiği bu kısımda öğrenilir.

“Ziyâret ettiği mezar, ondokuz yaşında iken onu cây-ı ârâm ittihaz eden hemşiresinin hab-gâhı imiş. Hemşiresi ve kendisi zâten öksüz, yetim olarak büyümüşler. Kendi büyümemiş. Hemşiresi ondokuzuncu sâl-ı hayâtına kadar vâsıl olmuş.”²²⁶

Anlatıcı çocuğu dinledikten sonra, kimsesiz büyüyen bu iki kardeşin ne kadar acı ve yokluk çektiğini öğrenir. Küçük yaşlarda hayatın ağır yüklerini omuzlarında taşımak zorunda kalan çocuk, ablası evlendikten sonra eniştesiyle birlikte onun yanına yerleşir. Ablası ise, sefalet içinde geçen bir çocukluğun ardından, evlendirildiği adam tarafından en ağır ve en dayanılmaz eziyetlere maruz kalır. Bu zorlu yaşam koşullarının içerisinde, evliliğinden yaklaşık bir buçuk yıl sonra bir çocuğu olur.

“Hemşiresini on altı yaşında iken tezvîç etmişler. Arabacı esnafından bir herife vermişler. İki buçuk sene berâber oturmuş. Fakat o müddet zarfında o kadar kahr ve mezellet çekmiş ki, doğduğu günden beri sokak ortalarında, sefalet içinde yaşadığı

²²⁴ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 27,28.

²²⁵ Vecihî, *Hasbihâl*, s.28.

²²⁶ Vecihî, *Hasbihâl*, s. 28,29.

halde o zamanki, bâr-ı girân-ı felâket, tahammülünün fevkine çıkmış. İki buçuk sene sonra bir çocuğu olmuş.”²²⁷

Ablası evlendikten sonra iki kardeşin perişanlıkları devam eder; ablasının bebeği dünyaya geldiğinde hastalanır ve kısa süre sonra ölür. Çocuk ise bu olaydan yalnızca iki gün sonra ablasını da kaybeder; bu durum, onun tamamen kimsesiz kalmasına yol açar. Anlatıcı, bu süreci “Üç aylık iken kuşpalası illetinden, iki gün sonra da müteverrimine olan kendisi irtihâl etmişler” ifadesiyle hem erken hem de beklenmedik ölümleri dramatik bir biçimde dile getirir. Ablasının kocası çocuğu yanında istemediği için, çocuğun tek sığınağı mezarlık olur. Vefâsızlık ve ihmâl, ablasının cenazesine gereken insani özen gösterilmemesiyle, özellikle “üç-dört bîgâne, kırık bir tabuta koyarak oraya getirmişler” ve “yavrusu ile beraber o virân mezara gömmüşler” ifadelerinde yoğunlaşır.

“Üç aylık iken kuşpalası illetinden, iki gün sonra da müteverrimine olan kendisi irtihâl etmişler. Zevci olacak vefâsız cenâzesinde bile bir hizmet-i insâniyyet-kârânede bulunmak vazîfesini hâtır etmemiş...Hakîkâten tahmînîm gibi üç-dört bîgâne, kırık bir tabuta koyarak oraya getirmişler. Yavrusu ile beraber o virân mezara gömmüşler.”²²⁸

Anlatıcı, çocuğun acı dolu hikâyesi karşısında çok etkilenir. Bu olayın kendisinde bıraktığı etkiyle çocuğa çeşitli sorular yöneltir ve onun bundan sonraki yaşamına dair merak duyar; özellikle çocuğun nerede kaldığını öğrenmek ister. Çocuk, yaşlı bir kadının yanında hizmetçilik yaparak çalıştığını belirtir.

“Sokakta kalması üzerine Göksu’nun Kandilli tarafındaki sırtı üzerinde, kulübelerden birinde ikâmet eden bir ihtiyâr kadına hizmetkârlık intisâb ettiğini, fakat orada da fevka’l-âde bî-huzûr olduğunu söyleyerek kulübeyi işaret etti.”²²⁹

Anlatıcı, çocuktan ayrıldıktan sonra onu bir türlü aklından çıkaramaz ve yeniden bulabilme umuduyla ablasının mezarına gitmeye karar verir. Ancak gittiği mezarlıkta çocuğa ulaşamaz. Bunun yerine, ablasının mezarının hemen yanında bulunan yeni bir mezar, anlatıcının dikkatini çeker. Bu mezar, kimsesiz çocuğa aittir.

²²⁷ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 29.

²²⁸ Vecihî, *Hasbihâl*, s.29.

²²⁹ Vecihî, *Hasbihâl*, s.30.

Hikâye, çocuğun acılarla dolu yaşamının ölümle son bulmasını trajik bir biçimde ortaya koyar, böylece okuyucuya bir hüznün ve kayıp duygusu bırakır.

“Baş ucundaki tahta parçası çürümüş, mahvolmuş. Ortada çocuktan eser yok. Fakat mezarın ayak ucunda garibâne bir mezar daha peyda olmuş. Aradım. Bekledim. Bulamadım. Tekrar kulübeye gittim. İhtiyar kadına sordum. Meğer o bî-çâre de o kışın havâ-yı baridi altında mütehassir bulunduğu hemşiresine mülaki olmuş. Mahv u harab olan mezarın ayak ucundaki makbere de onun cây-ı ârâmı imiş.”²³⁰

Anlatıcı, çok küçük yaşta ölen kimsesiz bir çocuk ile birlikte gömülen ablasının ve bebeğinin mezarlarını görmesiyle, ölümün kaçınılmazlığını ve yaşamın geçiciliğini okuyucuya hissettirir. Masum bir çocuğun ölmesi ve yalnızlığıyla terk edilmiş ölülerin varlığı, anlatıcının yoğun bir üzüntü duymasına yol açar.

“O gün üç dört aylık iken irtihal eden masûm ile berâber üç garîbin hafâgâh-ı ma ‘dûmiyetleri olan kabristânı bil-vekâle benim eşkâb-ı teessürüm iskâ eyledi.”²³¹

Anlatıcı, mezarlıkta rastladığı bir çocuğun hayatını aktarırken, kimsesizlik içinde geçen bir ömrün izlerini gözler önüne serer. Çocuk hem yaşarken hem de öldükten sonra sahipsiz bırakmıştır. Hikâyenin en dikkat çekici yönü, olaydan ziyade duyguya; şahıstan ziyade hâle odaklanmasıdır. Kimsesiz bir çocuğun gözyaşlarında yansıyan acı, aynı zamanda anlatıcının vicdanında da yankı bulur. Anlatıcı, çocuğun yaşadığı kimsesizliğe yalnızca tanık olmakla kalmaz; onun hüznünü kalbinde hisseder. Bütün bu gözlemler, yalnızca bir çocuğun yoksunluklarla örülü hayat hikâyesine dair değildir; aynı zamanda toplumun görmezden geldiği birçok masumun sessizliğe gömülmüş hikâyelerine de dikkat çeker.

2.7.3. Ölüm

Hasbihâl adlı hikâyede ölüm teması, ismi verilmeyen kimsesiz bir çocuk aracılığıyla anlatılır. Anlatıcının dikkatli gözlemleri sonucunda, harap bir mezarı ziyaret eden çocuğun ablasının o mezarda olduğu anlaşılır. Hikâyede geçen 'öksüz ve yetim olarak büyümüşler' ifadesi hem çocuğun hem de ablasının henüz çok küçük yaşlarda, hatta muhtemelen dünyaya gelmeden önce ebeveynlerini kaybettiklerine dair

²³⁰ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.31,32.

²³¹ Vecihî, *Hasbihâl*, s.32.

bir izlenim uyandırır. Ancak bu duruma ilişkin açık ve kesin bilgi, hikâye içerisinde doğrudan verilmez.

“Ziyâret ettiği mezar, on dokuz yaşında iken onu cây-ı ârâm ittihaz eden hemşiresinin hab-gâhı imiş. Hemşiresi ve kendisi zaten öksüz, yetim olarak büyümüşler. Kendi büyümemiş. Hemşiresi ondokuzuncu sâl-ı hayâtına kadar vâsıl olmuş.”²³²

Hikâyede ölüm teması, çocuğun ablasını erken yaşta kaybetmesi ve cenaze sürecinde acı ve ihmal edilmişlik duygularıyla ele alınır. Çocuk, önce ablasının bebeğinin vefatıyla, iki gün sonra ablasının ölümüyle yüzleşerek, kısa sürede iki büyük kayıp yaşar. Bu ölümler, onun ruh dünyasında silinmesi güç izler bırakır. Ablasının kocası, cenaze merasiminde karısına karşı olan insani sorumluluğunu yerine getirmez. Bu durumda çocuk, ablasının mezarını kendi imkânlarıyla, tek başına inşa eder. Mezarı kendi başına yapması hem çocuk yaşta karşılaştığı zorlukları hem de kimsesizliğini simgeler.

“Üç aylık iken kuşpalazı illetinden, iki gün sonra da müteverrimine olan kendisi irtihâl etmişler. Zevci olacak vefâsız cenâzesinde bile bir hizmet-i insâniyyet-kârânede bulunmak vazîfesini hâtır etmemiş...Hakîkâten tahmînim gibi üç-dört bîgâne, kırık bir tabuta koyarak oraya getirmişler. Yavrusu ile beraber o virân mezara gömmüşler.”²³³

Hikâyenin sonunda, tüm aile üyelerini kaybeden çocuğun ölümü de kimsesizlik içinde gerçekleşir. Anlatıcı, kimsesiz çocuğun ölümünü aktarırken kullandığı kelimelerle okuyucuda yoğun bir üzüntü duygusu yaratır. Mehmet Vecihî, eserlerinde tarafsız kalmaz; kahramanlara acıdığını ve kızdığını “zavallı”, “biçare”, “mel’un” gibi kelimelerle açıkça belli eder.²³⁴ Çocuğun ölümü aktarılırken geçen “Meğer o bî-çâre de... mülaki olmuş” ifadesi, onun yalnız ve çaresiz bir şekilde öldüğünü ifade eder. “Bî-çâre” kelimesi, çocuğun zavallılığını güçlü biçimde hissettirir. Mezarın durumu ise “mahv u harab olan mezarın ayak ucundaki makbere de onun cây-ı ârâmı imiş” ifadesiyle aktarılır; buradaki harap ve yıkık tasvir, çocuğun kimsesizliğini ve toplum tarafından ihmal edilmiş ölümünü sembolize eder. Çocuğun mezarının, ablasının

²³² Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.28,29.

²³³ Vecihî, *Hasbihâl*, s.29.

²³⁴ C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimattan Meşrutiyete)*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979, s.281.

mezarının hemen ayak ucunda bulunması; onların hayattaki kader ortaklığının öteki dünyaya da taşındığını düşündürür. “Cây-ı ârâm” ifadesi ise, “huzur yeri” anlamıyla, bu kimsesiz çocuğun nihayetinde ancak ölümle huzura kavuştuğu fikrine yer verilir. Yazarın kullandığı eski Osmanlıca kelimeler (“bî-çâre”, “mütehassir”, “makber”, “cây-ı ârâm”) dönemin dilini yansıtırken, anlatıcının duygusal bakış açısını da ifade eder.

“Meğer o bî-çâre de o kışın havâ-yı baridi altında mütehassir bulunduğu hemşiresine mülaki olmuş. Mahv u harab olan mezarın ayak ucundaki makbere de onun cây-ı ârâmı imiş.”²³⁵

Anlatıcı, vefat eden masum bebekle birlikte üç garibin mezarının bulunduğu kabristana hüzünle bakar. Bu kişiler, yaşamları boyunca kimsesizlik ve çaresizlik içinde var olmuş; bu yalnızlık, ölüm sonrasında da terk edilmiş mezarlarına yansımıştır.

“O gün üç dört aylık iken irtihal eden masûm ile berâber üç garîbin hafâgâh-ı ma ‘dûmiyetleri olan kabristânı bil-vekâle benim eşkâb-ı teessürüm iskâ eyledi. Dört beş seneden beri üzerlerine inen nûr-ı mağfiretten başlarına sâye-sâz olan şehbâl-i melâikten başka eser ü nişâneleri bulunmayan o üç vücûd-ı gâibin bir avuç toprağa tahavvül eden cesedlerinde şimdi bahar çiçekleri ârâyış-pezîr-i şebâb oluyor.”²³⁶

Hasbihâl hikâyesinde Mehmet Vecihî, ölümü kimsesizlik ve çaresizlik ile birlikte işler. Küçük yaşta hem ablasını hem de yeğenini kaybeden çocuk, onların mezarını tek başına yaparak hem acısını hem de sahipsizliğini ortaya koyar. Anlatıcı, kullandığı “bî-çâre”, “zavallı”, “mel’un” gibi ifadelerle ölüm karşısındaki ihmallere tepki gösterir. Hikâye sonunda çocuğun da ablasının ayak ucuna gömülmesiyle ölüm, terk edilmiş bir yaşamın sessiz tamamlayıcısı olarak anlatılır. Çocuğun hayatını kaybetmesi, tüm acıların bir araya geldiği bir son olarak sunulur. Mezarının yalnızlığı ise kaybolan zorlu yaşamından geriye kalan izleri simgeler.

²³⁵ Vecihî, *Hasbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.31,32.

²³⁶ Vecihî, *Hasbihâl*, s. 32.

2.8. Sâkıb

Bu bölümde, *Sâkıb* adlı hikâyede, aile, yoksulluk, kötü alışkanlıklar ve ölüm temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.8.1. Özet

Sâkıb, İstanbul'un gözden uzak bir mahallesinde dünyaya gelir. Ailesi maddi açıdan zor durumda olup geçim sıkıntısı yaşamaktadır; bu nedenle, Sâkıb'ın doğacağını öğrendiklerinde endişe duyarlar. Sâkıb'ın ismi verilmeyen babası, geçimini bir kahvehanede kahve yaparak sağlar ve ustasından aldığı birkaç kuruşla evlenmeye karar verir. Evlendikten sonra karısıyla birlikte yaşamları sefalet içinde geçer. Ne kadar çalışsa da evini geçindiremez ve Sâkıb bu sefaletin içinde doğar; doğduğunda kundağı bile yoktur. Sâkıb, dört-beş yaşlarına geldiğinde babasını kaybeder ve evin bütün yükü anneye geçer. Anne, temizlik yaparak veya bulaşık yıkayarak geçimlerini sağlamaya çalışır. Evladının birçok şeyden mahrum kalması, annenin yüreğinde derin ve unutulmaz yaralar açar. Vücudu oldukça güçsüz olan anne, her türlü hastalığa açık hâle gelir ve Sâkıb sekiz yaşlarındayken hayatını kaybeder.

Hayatta yalnız başına kalan Sâkıb, kalacak yer bulamaz ve sokaklarda yatar. Sokakta kaldığı ilk gün hayırsever bir adamın ona sadaka vermesiyle dilenmeye başlar. Sefil ve yetim büyüdüğü için bir terbiye görmemiştir. Bu durum onun yaratılıştan var olan kötü karakterinin ortaya çıkmasını neden olur. Çeşitli işlerde çalışsa da hırsızlığı nedeniyle kovulur.

Sâkıb'ın hayatını değiştirecek olay, Râtibe Hanım'la karşılaşmasıdır. Râtibe Hanım, ona acır ve evlatlık olarak yanına alır. Sâkıb'a çeki düzen verir ve okula yazdırır. Ancak Sâkıb, yapılan iyiliklere kötülükle karşılık verir. Kötü mizacı nedeniyle okulda kimseyle anlaşamaz ve birçok okul değiştirir. Nihayetinde, Râtibe Hanım'ın parasını çalarak evden kaçır. Böylece, yaşamını değiştirebilecek önemli bir fırsatı kaybeder. Yeniden sokaklara düşer ve yoksulluk dolu günlerine geri döner. Sokaklarda sürünerek on üç yaşında hayatını kaybeder. Hikâyede, Sâkıb'ın ölümü, yaptığı kötü davranışların bir sonucu olarak ele alınır.

2.8.2. Aile

Batılı tarzın başarılı örneklerinin verildiği dönemde yazılan *Sâkıb* adlı hikâye, teknik açıdan zayıf ve kusurludur. Fakat, Mehmet Vecihî'nin dil ve anlatım gücü dikkate alındığında çok iyi eserler ortaya koyabilecek bir seviyede olduğu anlaşılır.²³⁷ İlahi bakış açısıyla yazılan hikâyede diyalog ve monolog yer almaz. Olaylar kronolojik sırayla aktarıldığı için anlatıcı, adeta bir meddah gibi okuyuculara yalnızca hikâyeyi anlatır.²³⁸

Sâkıb, İstanbul'da ismi verilmeyen تنها bir mahallesinde, iki odalı bir evde dünyaya gelir. Hikâyede mekân olarak İstanbul yer alır. Anlatıcı, mekâna dair ayrıntılı bilgi vermez; mekân tasviri, yalnızca Sâkıb'ın yaşadığı evin anlatımıyla sınırlı kalır.

“Sâkıb, İstanbul'un ismi bile herkesçe ma'lûm olamayacak kadar sapa bir mahallesinde, biri zemîni, zemîn-i tabî'ii olan siyah toprakla, diğeri kısmen çürüyüp toprağa tahvil etmiş tahta parçalarıyla mefrûş iki odalı bir evde tevellüd etmişti.”²³⁹

Anlatıcı, hikâyede birçok noktada kendini hissettirir ve kurgunun dışında kalmaz.²⁴⁰ Böylelikle anlatıcı, anne olmanın verdiği hissiyatı okuyucuya aktarır. Hikâyede, insan ömründe en kıymetli duygulardan biri olarak kabul edilen evlat sevgisinin, genellikle arzu edilen bir mutluluk kaynağı olduğu belirtilirken, Sâkıb'ın dünyaya gelişi ailesi tarafından bir felaketin başlangıcı olarak değerlendirilir. Anlatıcı, bu durumun çocuk sahibi olmanın getirdiği sevince ters düştüğünü ifade eder.

“Fakat bir sûretteki insan için bir emânet-i muvakkate hükmünde olan şu ömr-i güzêrânın en kıymetli neşvelerinden biri, belki birincisi evlâd muhabbeti olduğu için evlâd sahibi olmak herkesçe arzu olunur bir muvaffakiyyet iken Sâkıb'ın velâdet-i ebeveyni tarafından bir musîbet zuhûru kadar nefretle intizâr ve telakkî olunmuş idi.”²⁴¹

²³⁷ Ö. Savaş, ‘Mehmet Vecihî'nin Milli Romanı Sâkıb'ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili’, *Söylem Filoloji Dergisi*, cilt:9, sayı 2, 2024, s.980.

²³⁸ Ö.Savaş, a.g.m., s. 978.

²³⁹ Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.1.

²⁴⁰ Ö. Savaş, ‘Mehmet Vecihî'nin Milli Romanı Sâkıb'ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili’, *Söylem Filoloji Dergisi*, cilt:9, sayı 2, 2024, s.978.

²⁴¹ Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.1,4.

Hikâyede, isimleri verilmeyen anne ve baba, yoksul ve hiçbir mal varlığı olmayan kişilerdir; geçim sıkıntısı nedeniyle çocuk sahibi olmak istemezler.²⁴² Anne, Sâkıb'a hamile olduğunu öğrendiği andan itibaren endişeli bir ruh hâli içerisinde bu durumu kocasıyla paylaşmak ister. Sâkıb'ın dünyaya geleceğini duyan baba ise, sanki bedenine kızgın bir demir temas etmiş gibi irkilir ve haberi kabullenmekte güçlük çeker. Ailenin, bebek haberini öğrendiğinde verdiği abartılı tepki Sâkıb'ın nasıl bir ortama doğacağını ilk işarettir.

“Daha doğmadan vâlidesi hâmile olduğunu anlayarak pederine söylediği zaman vücûduna kızgın bir demir temâs etmiş gibi gözü açılmış, o telâş ile îrâd ettiği:

-Gerçek mi söylüyorsun? su'âline, sevinç handelerine, ümîd-i muvaffakiyetlerine bedel gamzelerinden gözyaşı dökülüyor zan olunacak kadar mâtemli bir çehre ile âdetâ çekinerek cevâb tasdik vermişti.”²⁴³

Sâkıb'ın ailesi, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan doğru dürüst karnını doyurma imkânından yoksun bir ailedir. Anne, bu durumun farkındadır ve büyük bir üzüntü içerisinde. Bu sebeple hamilelik sürecini umutsuzluk duygusu ile geçirir. Anne, bebeğin karnında bulunduğu müddetçe kalbinde hissettiği heyecanlı hareketleri bir felaketin habercisi olarak yorumlar. Dolayısıyla bebeğini, karnında bir bela yükü gibi taşır.

“Rahm-i mâderde bulunduğu müddetçe bîçâre kadın kalbinden doğmuş bir kalb-i müteheyyic gibi his olunan hareketini, musîbet helecânları zanneder. Yumruk kadar vücûdunu, vücûdunda nâkâbil nakl ü haml bir belâ yükü gibi taşır, hayâtı kendi hayâtının bir mahsûl-i zî-kıymeti olduğu halde daha yüzünü görmeden, hiç görmemek için çâre düşünür.”²⁴⁴

Bu noktada hikâyede, kadının evlenmeden önce aile ve çocuk hakkındaki düşüncelerine yer verilir. Kadının geçmişine bakıldığında, evlat sahibi olma arzusunun belirgin olduğu görülür.

²⁴² Ö. Savaş, ‘Mehmet Vecîhî’nin Milli Romanı Sâkıb’ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili’, *Söylem Filoloji Dergisi*, cilt:9, sayı 2, 2024,977.

²⁴³ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.4,5.

²⁴⁴ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, s.5,6.

“Bilakis tâlî’siz kadın tevellüdünden gençliğine kadar bir gaflet-i ma’sûmâne içinde çekip götürdüğü ömr-i şitâbânı unfuvân-ı şebâb denilir bir âlem-i emel-perestîye tesadüf edip de tabiat-ı zevciyyet hislerini, izdivâc arzularını bahar sabahlarına erişmiş şukûfe-i ter gibi fezâ-yı âmâlinde yeni yeni yetiştirmeye başladığı zaman belki bir zevceden ziyâde bir çocuk sahibi olmak hevesine düşmüştü.”²⁴⁵

Anlatıcı, zamanın ve yaşam koşullarının insanın sadece geçim biçimini değil, hayallerini ve duygularını da değiştirdiğini vurgular. Kadının, evlenmeden önce evliliğe ait düşünceleri olumlu bir şekilde ele alınır. Hatta kadının evlendikten bir süre sonra hamilelik belirtisi görmemesi endişe duymasına bile sebep olmuştur. Evlat sevgisiyle dolu geçmişine rağmen, evliliğinin dördüncü yılında hamile kaldığında duyduğu üzüntü, içinde bulunduğu şartların onu nasıl değiştirdiğini gösterir. Bu durum, arzuyla beklenen bir olayın, yaşanan umutsuzluk sebebiyle acıya dönüşmesini gözler önüne serer.

“Hayfâ ki zamanın bazı mukteziyât-ı diğer gûnu insanın tarz-ı ma’îşetini değil, gönlün emelini bile tebdîl ediyor. Evlâd yüzü görmeden evlâd muhabbetine ermiş olan o bedbaht da teehhülünden dört sene sonra hamile olduğu zaman, ömründe, gönlünde, hissinde fevkalme’mul bir tebdîl peydâ olmuş gibi adeta kan ağlamıştı.”²⁴⁶

Bu kısımda anlatıcı, kadının, iç dünyasına odaklanarak onun duygusal yönden yaşamış olduğu sancılı süreçleri aktarır. Kadın evlendiği ilk günden itibaren gün gözü görmemiş, her gün acılar içinde kıvranmıştır. Zorlayıcı yaşam koşulları nedeniyle ailesine birinin daha katılmasını istemez hâle gelmiştir. Anlatıcı, bu durum aracılığıyla kadının evliliğe dair başlangıçtaki umut ve heyecanlarının zamanla yerini acı ve tükenmişliğe bıraktığını ifade eder. Bu nedenle hikâyede kadın, çaresiz ve mutsuz bir halde sunulur.

“Nasıl ağlamasın ki vardığı günden beri zevcinin mes’udâne değil, refah ile hatta belki aç kalmadan geçen bir haftasını bile görmemiş, kaderinden o derece nevmît olmuş, telâtumgâh-ı seylân-ı meşîtin o kadar dehşetli mevceleri arasında tekerlenmişti ki âlem-i sihr u zeyne mihr olan harâbesine kendi evlâdı değil, hatta bir misâfir

²⁴⁵ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.6,7.

²⁴⁶ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, s.10.

gelmesine ‘alû vicdanen kâ’il olmaz, kendi tahammül ettiği ma’îşet-i müşkülüye bir diğerinin muvakketen bile iştirâkine arzu etmezdi.”²⁴⁷

Kadını hayattan bezdiren felaketler, kocasının ihmali ya da sadakatsizliğinden kaynaklanmaz. Kadın, kocasının ailesi için gösterdiği çabayı fark eder ve onun perişanlığını da kendi yükü gibi hisseder. Kocasını eline ne geçerse evine getirir; ancak geçim sağlayacak güce sahip değildir. Bu noktada hikâyedeki baba, ailesinin geçimini sağlama konusunda yetersiz bir karakter olarak tasvir edilir.

“Ma’mâfih kadını bî-hâk usandıran felâket zevcinin gayretsizliğinden sadakatsizliğinden de ileri gelmezdi. O biçâre de zevcesini oldukça düşünebilenlerden idi. Ne kazanırsa evine getirir, ne bulursa haremine taşırdı. O cihetle hüs-i ma’îşetini te’mîn edebilecek bir kudrete mâlik olsa onu sarf için yine haremının arzusundan, evinin intizâmından başka bir zevk düşünmeyeceği muhakkaktı.”²⁴⁸

Hikâyedeki baba karakteri, aciz bir şekilde okuyucuya sunulur. Evin geçimini sağlayamaması, ailenin sefalet içinde yaşamasına yol açar. Bu bölümde dikkat çeken önemli ayrıntı, babanın yetim olarak büyümüş olmasıdır. Anlatıcı, annesiz ve babasız büyüyen çocukların ileriki yaşlarda hayata tutunmakta zorlandıklarına işaret eder. Baba, kendi çabasıyla ayakta durmaya çalışır ve kahvede kazandığı birkaç kuruşla Sâkıb’ın annesiyle evlenir.

“Esâsen yetim büyüdüğü için tahsîline, ta’mîline, dikkat eden bulunmamıştı. Bir şey bilmezdi. Hatta kendi başının çaresini kendi düşünüp de işle iştigâl lüzûmunu hissedinceye kadar oturduğu, yattığı yer belli olmaz bir surette büyümüş, ondan sonra ise tâbî’likte bir kahvehâneye girmiş ise de o girdiği san’at kahve pişirmek gibi herkesin bildiği bir hizmetten ibâret kalmıştı. Kahve sahibinden aldığı birkaç kuruşun nafakasından artanı saklayarak iddihâr ettiği meblağ-ı kalîl ile evlendi.”²⁴⁹

Sâkıb’ın anne ve babası evlendikten sonra ne kendi bakımlarını sağlayabilmiş ne de doğacak çocuklarının sorumluluğunu alabilmiştir. Bu sebepten, kurdukları aile yapısı, büyük ölçüde sefalet içinde şekillenir. Özellikle, ailenin yaşamış olduğu aciziyet, başkarakter Sâkıb’ın doğacağı evle ifade edilir. Sâkıb ne anne ne de baba

²⁴⁷ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.10,11.

²⁴⁸ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, s.11,12.

²⁴⁹ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, s.12,13.

yönünden şanslı bir çocuktur. Hikâyede dikkat çeken nokta ailenin bebeğine kundak dahi alamamış olmasıdır. Bebeğin doğum sırasında temel ihtiyaçları komşular tarafından karşılanır. Bu komşular, hikâyede figüran konumundadır; yalnızca anlatıcının bahsettiği kişiler olarak yer alır, herhangi bir diyalog ya da monolog içinde bulunmazlar.²⁵⁰

“Hatta şâyân-ı dikkat-i vakâdandır ki doğduğu gün alelâde bir kundak tedâriki bile mümkün olamadığı için komşulardan istifade ettikleri gibi meraktan, endişeden bir aralık validesinin sütü kesilerek o müddet zarfında çocuğa verdikleri koyun sütü bile yine civarda bulunan eshâb-ı hayrın mu’âveneleriyle tedârik olunabilmişti. Zarûretin, fıkâdân-ı kudretin en acı tes’sirleri en dilsûz ıstırâbları böyle ıstırâ-yı ruha sarf olunacak kadar tatlı ümitlere karşı olan mahrumiyette anlaşılır.”²⁵¹

Hikâyenin birinci bölümünü oluşturan bu kısım, Sâkıb’ın ailesine ve onun doğduğu evin tahlillerine yoğunlaşır. Evliliğe umutla başlayan kadının zamanla nasıl bir tükenmişliğe sürüklendiği, babanın ise yetersizlikleri içinde nasıl ezildiği aktarılır. Anlatıcı, güçlü tasvirlerle hem anne hem de babanın çaresizliğini ve bu çaresizliğin yeni doğacak çocuk üzerindeki yıkıcı etkisini ortaya koyar. Hikâye boyunca aktarılan durumlar, sağlıklı bir ailenin yalnızca anne ve babadan ibaret olmadığını; sevgi, güven ve maddi destekle tamamlandığını gösterir. Bu yönüyle hikâye, yoksulluk ve umutsuzluğun çocuklar üzerindeki etkilerini gözler önüne serer.

2.8.3. Yoksulluk

Sâkıb adlı hikâyede yoksulluk teması, sefalet düzeyine varan bir biçimde ele alınır. Yoksulluk, hikâyedeki karakterlerin birçok sorunla karşılaşmalarına sebep olur. Bu sebepten, insanın hayatını etkileyen sosyal bir problem olarak işlenir. Bu problem, Sâkıb ve ailesinin başından geçenler vasıtasıyla okuyucuya aktarılır.

Yoksulluk, Sâkıb karakterinin dünyaya gelmeden önce ailesinde var olan bir durumdur. Sâkıb’ın babası, evlenmeden önce de yaşamını sefalet içinde sürdürür; ancak evlendikten sonra karısıyla birlikte yaşadığı hayat daha da zorlayıcı hâle gelir.

²⁵⁰ Ö. Savaş, ‘Mehmet Vecihî’nin Milli Romanı Sâkıb’ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili’, *Söylem Filoloji Dergisi*, cilt:9, sayı 2, s.977.

²⁵¹ Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.15,16.

Evlendiği dönemde bir kahve sahibi olmayı arzulayan baba, sorumluluklarının artmasıyla birlikte parasını eskisi gibi biriktirmek bir yana, o parayla geçinmeye dahi imkân bulamaz. Bu kısımda, Sâkıb'ın babasının evlilikle birlikte hedeflerinin ve gelecek planlarının aksadığı ele alınır. Geçim kaynağı, babanın birikim yapmasını ve daha iyi bir hayat kurmasını engeller. Ayrıca babanın omuzlarına ev kirası da yüklenir.

“Evlendiği zaman yine tâbi’ idi. Fakat tekraren para terâküm ettirip sonra bir kahve sahibi olmak fikrindeydi. Hâlbuki bad-el-izdivâc velev bir kişiden ibâret de olsa boynuna yüklenen aile bârı ile ev kirası evvelki gibi para artırmaya değil hatta o para ile mümkün mertebe geçinmeye bile imkân göstermedi.”²⁵²

Kadın, yaşadıkları sefaletin ortasında kocasını genç yaşta kaybeder. Bu kayıptan sonra hayatın tüm sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalır ve yaşamın hiçbir yönünden tat alamaz hâle gelir. Geçimini sürdürebilmek için evlenmeyi düşünse de Sâkıb’a duyduğu sevgi buna engel olur. 19. yüzyılda Müslüman Türk kadını, erkek olmadan hayatını devam ettirecek bir güce sahip değildir. Bu o dönemin en önemli sosyal olgusunu oluşturur. Mehmet Vecihî, bu sosyal olguya vakıf olduğu için erkeğin kadın hayatındaki yerini vurgulayarak kadının acizliğine eserlerinde değinir.²⁵³ Sâkıb adlı hikâyede de kocasının ölümü üzerine kadının yeniden evlenmeyi düşünmesi, 19. Yüzyıldaki Müslüman Türk kadınının erkek olmadan hayatına devam edememesinin bir göstergesi olarak ele alınmış ve kadının çaresizliğine vurgu yapılmıştır

“Vâkıâ, dul kaldığı zaman pek gençti. Artık dünyanın hiçbir emeline nazar-ı hüsnü celb edecek renk kalmamış, âlem-i hayatında her ne mevcûd ise hepsinden hayatı kadar bıkmış, usanmış olsa da bâr-ı maişete te’min etmek için başka biriyle akd-i râbıta-yı izdivâc mümkündü. Fakat Sâkıb’a olan muhabbeti buna mâniydi.”²⁵⁴

Ailesinin yoksulluğu, Sâkıb’ı doğrudan etkiler. Anlatıcı, onun daha dünyaya gelmeden kaderinin çizildiğini “âlem-i siyah” tamlamasıyla dile getirir. Sâkıb, karanlık bir dünyaya doğar. Ailesinin maddi imkânsızlıkları nedeniyle kendisine kundak dahi alınamamış; bu temel ihtiyaç, komşular tarafından karşılanmıştır. Sâkıb’ın dünyaya gelirken kundağının bile olmaması, yoksulluğun ne denli temel bir

²⁵² Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 14.

²⁵³ G. Çiftçi, ‘Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri’, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.40.

²⁵⁴ Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.19,20.

sorun olduğunu ortaya koyar. Bu durum, Sâkıb'ın hayatının daha doğduğu anda zorluklarla şekillenmeye başladığını gösterir. Yoksulluk, çocuğun ilk deneyimlerinden itibaren hayatını sınırlar. Anlatıcı, Sâkıb'ın doğumundan itibaren yaşadığı bu zorlukları anlatarak, ekonomik koşulların çocuk gelişimi üzerindeki etkisine dikkat çeker.

“Sâkıb böyle bir evde, böyle bir âlem-i siyah içinde doğdu. Hatta şâyân-ı dikkat-i vakâdandır ki doğduğu gün alelâde bir kundak tedârîki bile mümkün olamadığı için komşulardan istifade ettikleri gibi meraktan, endişeden bir aralık validesinin sütü kesilerek o müddet zarfında çocuğa verdikleri koyun sütü bile yine civarda bulunan eshâb-ı hayrın mu'âveneleriyle tedârik olunabilmişti.”²⁵⁵

Anlatıcı, annenin evladına baktığında onun birçok imkândan mahrum olduğunu fark etmesini ve bu durumdan kaynaklanan sıkıntıyı detaylı bir şekilde tasvir eder: Anne, çocuğunun hem ihtiyaçtan hem de sevgiden yoksun oluşunu bir “yetimlik belâsı” olarak görür. Bu durum, onun yüreğinde onarılmaz yaralar açar. Geçimlerini sağlamak için çamaşır yıkamak ve tahta silmek gibi ağır işleri yaparken, çocuğunu koruyamamanın manevi yükü ona daha da ağır gelir; hatta bu duyguyu, başkalarının evlerinde çalışmaktan bile daha yıpratıcı bulur. Dolayısıyla hikâyede, annenin yaşadığı bu durumlar aktarılır ve yoksulluğun yalnızca maddi bir eksiklik değil, aynı zamanda psikolojik ve duygusal bir yük olduğu vurgulanır.

“Sonra evlâdına bakar, onu onların hepsinden mahrûm bulur, yüreğinde onulmaz, unutulmaz yaralar açılır, minn küll-il vücûh merhâmet ve sıyânetine sâyân bir bîkesin bir de yetimlik belâsı ile kahr u zebûn olmasını te'mîn-i ma'îşet için iki kat çamaşır yıkamaktan, yâhud binlerce hizmetten nadiren mümkün mertebeistirâhat için artırabildiği bir gününün, birkaç saatini de tahta silmek, ötekinin, berikinin bedel ve ücret mukâbilinde işine gitmekten bin kat beter bulmuştu.”²⁵⁶

Anlatıcı, annenin çocuğuna olan sevgisini ve fedakârlığını yoğun bir biçimde ele alır. Anne, kalbindeki tüm duyguları ve umutları yalnızca çocuğuna yöneltir ve gözyaşıyla ifade ettiği sevgisini evladının ihtiyaçlarını karşılamak için harcar. Hayatını, yorucu ve meşakkatli işlerle çocuğunun gereksinimlerini temin etmeye adar;

²⁵⁵ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.15,16.

²⁵⁶ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, s. 21,22

ancak son derece zayıf olan bünyesi her türlü hastalık ve rahatsızlığa açıktır. Hikâyede, bu tasvirlerle annenin duygusal olarak yaşadığı zorluklar ve çocuğuna olan bağlılığı ortaya konur.

“O cihetle gâyet âteşîn, gâyet mukâvemetsiz bir muhabbet-i mâderâneye perveriştigâh olan kalbinin bütün âmâlini yalnız evlâdına hasr eylemiş, yalnız onun için gözyaşı mukâbilinde iştirâ olunur gibi pek azı çok ağlamakla ancak tedârik edebilecek havâyicini te'mîn için ihtiyâr ettiği meşâğlı ömrüne sûret-i güzêrân ittihâz eylemiş idi. Hayfâ ki zaten bünyesi gayet nahîf her türlü ilel ve imrâza son derecelerde müsaid idi.”²⁵⁷

Yoksulluğun doğurduğu sonuçlar, bu bölümden itibaren Sâkıb karakteri vasıtasıyla aktarılır. Sâkıb, anne ve babasını kaybettiğinde onlardan maddi ve manevi hiçbir şey kalmaz. Ailesiyle birlikte yaşadıkları ev kiradır. Ev sahibinin evi başkasına kiraya vermesiyle o evden ayrılmak zorunda kalır. Sekiz yaşında olan Sâkıb hem yetim hem de evsiz kalır. Bu yaştaki bir çocuğun barınacak bir yerinin dahi olmaması, başına her türlü felaketin gelebileceğinin açık bir göstergesidir. Bîkes, bîvâye, yetim ve öksüz olan Sâkıb, neredeyse hiçbir giysi ve korunma imkânına da sahip değildir. Annesinin, hayırsever birinden eski ve yıpranmış giysileri alarak çocuğa giydirdiği kıyafetleri ancak dizlerine kadar örtülür, yıpranmış pantolon paçaları; gömleksiz ve çıplak kalan bedeni, onun korunmasızlığını ve yoksulluğun boyutlarını ortaya koyar. Bir insanın yaşayabileceği en ağır olayların tümü, küçük bir çocuğun hayatında toplanır. Sâkıb'ın dramı, hikâyede şu şekilde ifade edilir:

“Bîkes, bîvâye, yetim, öksüz aç bir çocuk için ne hâl tasvir olunabilir? Zaten validesinin kim bilir kaç ay evvel eski denilebilecek kadar giyilmiş olmak üzere bir sahib-i hayrın yed-i lütfundan kopardığı pantolon paçaları parçalana parçalana dizlerine kadar, sutranın göğsü, kolları yırtılmış, içinde gömlek yok sîne sâd-çâk beden üryan, hâsılı ahkâm-ı meşîyyetin bazen teselliye geçmeye mecbûr eylediği biçarelerde nasıl kıfayet tasavvur olunabilirse o halde idi.”²⁵⁸

Hikâyede yoksulluk; baba karakterinin hayallerini gerçekleştirememesi, annenin tüm yaşamını çocuğuna adayan tükenmiş bir beden ve ruh hâline

²⁵⁷ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 22,23.

²⁵⁸ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, s. 28,29.

sürüklenmesi ve nihayetinde küçük bir çocuğun hem yetim hem de evsiz kalması gibi örneklerle aktarılır. Annenin yaşam mücadelesi içinde tek başına kalması, hikâyenin trajik boyutunu daha da artırırken, 19. yüzyıl toplum yapısına da gönderme yapılır. Bu yönüyle hikâyede, kadın ve çocuğa dair hassas ifadeler ön plana çıkarılır. Yazarın dil tercihleri de bu tematik yapıyı destekler niteliktedir.

2.8.4. Kötü Alışkanlıklar

“Ara Nesil döneminde yazarlar, genelde, aile tarafından sağlıklı bir terbiye almamış çocukların hazin sonla biten vak'alarına eserlerinde yer vererek, çocuğa ebeveyn tarafından verilecek ilk eğitimin önemine atıfta bulunur.”²⁵⁹ *Sâkıb* adlı hikâyede kötü alışkanlıklar teması, Sâkıb'ın ailesinin yokluğunun ahlaki gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri üzerinden ele alınır. Anlatıcı, Sâkıb'ın doğumundan ölümüne kadar olan süreçte, onun kötü bir çocuk olduğu görüşünü sabit bir bakış açısıyla okura aktarır.²⁶⁰

Annesini ve babasını ani ölümlerle kaybeden Sâkıb, geride onu sahiplenebilecek herhangi bir yakını da bulunmadığından kendisini sokakta bulur. Sokakta geçirdiği ilk gecede, barınacak bir yer ve yiyecek bulma kaygısı içinde kıvrılır. İçinde bulunduğu sefaleti düşündüğü sırada, hayırsever bir kimsenin haline acıyıp kendisine sadaka vermesi, onun için büyük bir dönüm noktası olur. Bu yardımın etkisiyle, henüz ilk günden dilencilığe yönelir.

“Binâberin ilk sokakta kalıp da akşama gidecek yer, yiyecek yemek düşünmekle bir köşeye dayanarak bir şekl-i zî hayatt-ı nekbet tasvîr ettiği zaman, önünden geçen bir sâhib-i hayrın halinden cesâret alıp verdiği sadaka pek büyük bir mededres olmuştu. Daha ilk günden dilenmeye başladı. Hilkâtin bazen insanlara doğduğu gün ömür ile beraber gün ömür ile beraber taslit ettiği tabâyaya vardır ki terk ve tebdili pek müşkül hatta muhâl olduğu gibi vücudu en koyu bir vâlîde-i nekbet ve sefalettir.”²⁶¹

²⁵⁹ F. Karagülle, ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s.121.

²⁶⁰ Ö. Savaş, ‘Mehmet Vecihî’nin Milli Romanı Sâkıb’ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili’, *Söylem Filoloji Dergisi*, cilt:9, sayı 2, s.978.

²⁶¹ Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 29,30.

Anlatıcı, Sâkıb'ın ailesizliğinden kaynaklanan sefalet dolu yaşamının, onun davranışlarını daha da olumsuz etkilediğini vurgular. Sâkıb yalnızca yoksulluk içinde büyümemiş, aynı zamanda hayatı boyunca ne doğru bir eğitim almış ne de örnek alabileceği bir insanla karşılaşmıştır. İnsan doğasına dair ne kadar olumsuzluk varsa sanki hepsi Sâkıb'ta toplanmıştır. Bu kötücül tabiat, sokaktaki sefaletle birleşerek onun içindeki karanlık yönleri daha da güçlendirmiştir. “Anlatıcı, Sâkıb'ın hiçbir zaman akıllanmayacağı öngörüsünün gerçekleştiğini okura gösterir. Bu noktada oldukça taraflı bir tutum sergiler.”²⁶²

“Zaten sefil ve perişân büyümüş, güzel bir terbiye değil, güzel terbiye olunmuş bir adam bile görememiş olduktan başka hilkaten kendisi nev'i beşer için ne kadar fenalık tasavvur olunabilirse o kadar fenâ yaratılmış idi ki şimdi pûyân olduğu griye-i sefâlet-i zulmete tesadûf etmiş hırsız gibi mâhiyet-i rezilânesinin bir kat daha kuvvet bulmasına müsâid bir fırsat oldu.”²⁶³

Sâkıb ile yaşıt çocuklar, karınlarını doyurabilmek için bohça taşıyarak emek verirken, Sâkıb bu zahmete katlanmayı tercih etmez; yirmi dakikalık bir mesafeye bohça taşıyıp üç kuruş kazanmayı küçümser. Bunun yerine, gün boyu insanlara yalvararak, aşağılanmalara maruz kalsa da sonunda elde ettiği altmış lirayı bir nimet olarak görür. Nitekim, onun için dilenmek, daha az çaba ile yaşamını sürdürebileceği kolay bir yol hâline gelmiştir.

“Mesela o sîn-i visalde bulunan çocuklar için kuvvetli yetiştirecek derecede yük götürmek, bohça taşımak gibi yiyeceği ekmeğin parasını çıkarabilecek imkânlar mevcut iken Sâkıb yirmi dakikalık bir yola iki okkalık bir şeyi götürüp de üç kuruş almayı sevmez idi. Sabahtan akşama kadar dolaştığı bin kişinin dâmân-ı niyâzına düştüğü binlerce meşterler, yumruklar yediği halde, dilencilikten kazandığı altmış parayı nimet olarak tanırdı.”²⁶⁴

Sâkıb'ın edindiği kötü alışkanlıklardan biri de hırsızlıktır. Bu suça öylesine alışmıştır ki, emek vererek kazandığı yüksek meblağlar bile, birinin dalgınlığından yararlanarak elde ettiği haram paranın verdiği hazza ulaştırmaz.

²⁶² Ö. Savaş, ‘Mehmet Vecihî’nin Milli Romanı Sâkıb’ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili’, *Söylem Filoloji Dergisi*, cilt:9, sayı 2, 978.

²⁶³ Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.30,31.

²⁶⁴ Vecihî, *Milli Roman: Sâkıb*, s. 31,32.

“Teselliden ziyâde zevk aldığı bir vazife varsa o da sirkat idi. Hırsızlığı o kadar severdi ki kendisine ‘atiye veyahûd bir iş mukabilinde bin kuruş verseler veyahut birinin gafletinden bi’l istifâde yüz kuruş aşırabilmek kadar mûcib-ı hıfzı olmazdı.”²⁶⁵

Sâkıb, sokaklardan kurtulmak amacıyla kendine kalacak bir yer aramaya başlar. Pek çok yere başvurmasına rağmen her defasında reddedilir. Son çare olarak, bir tanıdığı aracılığıyla babasının bir dönem çalıştığı kahvehaneye yönelir. Burada, müşterilere hizmet etmesi karşılığında temel ihtiyaçları karşılanmak, geceleri kahvehanede kalabilmek ve haftalık olarak uygun bir ücret almak şartıyla işe kabul edilir.

“Sâkıb barınacak bir mahal aramaya başladı. Pek çok yere ilticâ etti. Pek çok yerden rû-yı red gördü. Nihâyet pederinin hîn-ı hayâtında tâbî’lik ettiği kahvehâneye bir bildik delâleti ile mürâc’at etti. Kahve açık bulunduğu zamanlarda müşterilere hizmet etmek ve mukâbilinde havâyic-i zarûriyesi oradan te’min olunmak, geceleri orada yatmak, hatta haftalık nâmıyla münâsib bir de meblağ verilmek şerâiti ile kahvehâneye kabul olundu.”²⁶⁶

Sâkıb’ın önceki yaşamı, sefalet içinde geçmiştir. Anlatıcı, bu sefaletin boyutunu hem annesiyle yaşadığı döneme hem de sokaklardaki deneyimlerine atıfta bulunarak tasvir eder. Bu geçmişe karşın, kahvehanede bulunduğu yaşam ona daha elverişli koşullar sunar. Üstelik, sokakta sürdürdüğü mücadeleyle karşılaştırıldığında bu hizmet “rahat” olarak nitelendirilir ve neredeyse “lüks” düzeyine çıkarılır. Ancak Sâkıb, kendisine sağlanan bu imkânlarla ne şükür duygusu besler ne de kanaatkâr bir tutum sergiler. Aksine, içinde bulunduğu refaha rağmen suça yönelir; kahvehaneye kabul edilmesinin üçüncü gününde ustasının tenceresini satar.

“Orada yiyip, içtiği öksüz kaldığı günden beri asla görmediği validesinin sağlığında da hafta da on beş günde bir ancak bulabildiği sûrette, haftalığı ise teessül-i sülûkünde ayda kazandığı ziyâde, hizmeti ekmek parası arkasında her gün çektiği müşkülâta nispeten hiç rahatı âdeta medûdiyet idi. Hâlbuki buna şükür ve kanâ’at

²⁶⁵ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.32.

²⁶⁶ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, s, 35,36.

mümkün değildi. Kabul olunduğunun üçüncü günü ustasının tenceresini aşırıp sattı.”²⁶⁷

Sâkıb’ın hırsızlığı, yalnızca ustasının tenceresini çalmasıyla sınırlı kalmaz; müşterinin unuttuğu şemsiyeyi de çalarak yeniden suça yönelir. Bu olay, onun güveni kötüye kullandığını ve fırsat buldukça yanlış davranışlarını sürdürdüğünü ortaya koyar. Bunun sonucunda kahvehaneden kovulur. Kovulmasının ardından ise sefalet dolu yaşamına kaldığı yerden devam eder.

“O yolda efâline lâzım gelen cezâ tertîb olunmadan müşterilerden birini kahvede unuttuğu şemsiyeyi çalıp sattı. Az zaman içinde gösterdiği pek çok melânet üzerine salâh halinde ye’is gelerek üç, dört gün sonra oradan kovuldu yine sokakta kaldı.”²⁶⁸

Sâkıb, sokakta yaşarken kötü alışkanlıklarını bilmeyen bir bakkal tarafından çırak olarak yeniden işe alınır; bu iş ona bir şans kapısını açmışken, o bir ay geçmeden gerçek yüzünü gösterir ve davranışları nedeniyle yeniden işten kovulur. Bu olay, Sâkıb’ın karakterinde olumlu bir değişim göstermeyeceğine dair izlenimi güçlendirir. Hikâye boyunca kötü alışkanlıklarını tekrar eder; her seferinde aynı hatalara düşerek sokaklara geri döner. Sâkıb’ın hikâyesi, tekdüze bir döngü içerisinde ilerler. Bu durum, karakterin ne eylemlerinden ders çıkardığını ne de değişim için çaba gösterdiğini ortaya koyar.

“Bir aralık ahvâlini bilmeyen bir bakkal tarafından ilcâ-yı merâmetle çıraklığa alındı. Orada da mâhiyyetini meydana koymak için bir aydan ziyâde beklemedi. Yine kovuldu.”²⁶⁹

Sâkıb, kovulduğu yerlerden ayrıldığı zaman kaldırım kenarlarında bir tarafi yırtılmış elbisesiyle sokaklarda sürünerek geçirir. Hüngür hüngür ağlamakla geçen karanlık gecelerde, sığındığı yerlerden neden kovulduğunu düşünür. Yaptığı kötü davranışlarına bin kere tövbe eder. Anlatıcı, Sâkıb’ın kötü davranışlarının pişmanlığının yalnızca çaresizlik anlarına özgü olduğunu; sefalet içinde ağladığı

²⁶⁷ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 36.

²⁶⁸ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, s. 37,38.

²⁶⁹ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, s. 38.

gecelerde geçmişte yaptıklarını düşündüğünü, tövbe ettiğini, ancak bu tövbenin içselleşmediğini eleştirel bir üslupla ifade eder.

“Gariptir ki meselâ bir yerden ayrıldığı zaman kaldırım üzerinde bir tarafı kopmuş, yarım sutrası ile zebûn u makhûr vücûdunun ancak bir kısmını örtebilip de hüngür hüngür ağlamakla geçirdiği mazlum müthiş geceler içinde ondan evvel ilticâgâhı olan yerden niçin kovulduğunu düşünür, yaptığına bin kere tövbe ve nedâmet eyler, öyle iken yine bir yere girince redâ’et-i tab-inin mükteziyâtını fakat biraz daha ihtiyât ile icrâ etmekten çekinmezdi.”²⁷⁰

Sâkıb, sokakta perişan bir haldeyken karşısına yeniden bir yardımsever çıkar. Bu yardımsever Râtibe Hanım’dır. Yaşlılık döneminde küçük işlerini halledecek bir evlat edinmek isteyen Râtibe Hanım, kimsesiz bir çocuk arar. Bu vesileyle Sâkıb’ı himayesine alır. Sâkıb, onun yanına kabul edildiği andan itibaren dış görünüşüne çeki düzen verir. Güçlü birinin kucağındaki bir çocuk ne denli huzur bulursa, Sâkıb da o denli rahat bir yaşama kavuşur. Hatta birkaç gün içinde Râtibe Hanım onu okula da kaydettirir.

“Râtibe Hanım nâmında ihtiyâr, bir evle beş on kuruş irâd sahibi, kimsesiz bir kadının yanına kabul olunmuştu ki orada rahatı pek mükemmel idi. Girdiği günden itibaren hâli, kıyâfeti gibi tarz-ı ma’îşeti de kamilen değişti. Oldukça kudretli oldukça müterrahim bir vâlidenin ağışunda perverişyâb olan bir evlâd ne kadar rahat görebilirse öyle yaşamaya başladı. İki üç ay sonra bir de mektebe verildi.”²⁷¹

Anlatıcı, Sâkıb’ın okula başladığında kendini minareye çıkmış gibi hissettiğini belirterek, onun bulunduğu ortama uyum sağlamakta yaşadığı güçlüğü sanatsal bir üslupla vurgular. Sâkıb, okulda kendisini yüksek bir konumda görür; arkadaşlarını küçümser, onları değersiz bulur. Gururu öylesine artar ki, kendisine yöneltilen sözlerle uygunsuz biçimde karşılık verir. Kimseyle arkadaşlık kurmak istemez; bu yakınlığa hiç kimseyi layık görmez.

“Fakat nerdübânsız minâreye çıkmış gibi ne olduğuna, nerede bulunduğuna kendi de akıl erdiremeyerek büsbütün kendini şaşırmış, mevki’ini insanların fevkinde, insanları zîr-pâ-yı te’azzümünde bulmuş, binâenaleyh gururu bir dereceye gelmiş idi

²⁷⁰ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 39,40.

²⁷¹ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, s 40,41.

ki kendisine tevcîh hitâb eden bir diğerrinin velev hitâbı mâkul de olsa fi'lini cür'et tanıyarak mutlak gayr-ı lâıyk bir cevap verir, kimse ile imtizâc etmez, kimse ile imtizâcı şanına layık bulmazdı.”²⁷²

Sâkıb, defalarca kötü tabiatından dolayı okuldan kovulur. Râtıbe Hanım, yaptığı iyiliği tamamlamak amacıyla her seferinde onu başka bir okula kaydettirir. Ancak Sâkıb, olumsuz davranışları yüzünden bir yıl içinde üç farklı okul değiştirmek zorunda kalır.

“Mu’ahheren Râbıte Hanım ettiği hayrı tamam etmek kasdıyla cehline razı olamayarak diğerr bir mektebe verdi. Orada dahi duramadı. Bir senede üç mektep değiştirdi. Hiçbirinde ârâm edemedi.”²⁷³

Râtıbe Hanım, Sâkıb’ın her olumsuz davranışına rağmen ona karşı merhamet besler. Ancak Sâkıb’ın mizacına yerleşmiş olan kötülük, yapılan iyilikleri değerlendirmesine imkân tanımaz. Bu tutum, zamanla çevresindekilere zarar vermesine ve onlardan uzaklaşmasına yol açar. Sâkıb ile Râtıbe Hanım arasındaki ilişkiyi sonlandıran olay, onun çekmecedan otuz lira çalıp ortadan kaybolmasıdır. Bu olaydan sonra Sâkıb iz bırakmadan kayıplara karışır. Böylece Râtıbe Hanım, kötü yaratılışlı bir kimsenin yardım ve destekle ıslah edilemeyeceğini idrak eder. Anlatıcı, bu noktada Sâkıb’ın kötü tabiatının değişmeyeceği yönündeki öngörüsünü doğrulamış olur. Ona ne denli merhametle yaklaşılsa yaklaşılsın, doğasında bulunan kötülük değişimin önünde engel oluşturur. Anlatıcı bu durumu, “tab’an denî yaratılmış bir mahlûkat” ifadesiyle dile getirir.

“Orada görüştüğü kendi meşrebinden birkaç reilin ihtiyâr ve teşvîke ile işler tesviye olunup da avdet edecekleri sırada kadının çekmecesinden otuz lira kadar para savuştu. Râtıbe Hanım bu vuku’at üzerine iki gün içinde mesmûm olan âzimet niyetini te’ahhire mecbur olduysa da Sâkıb’ı bulabilmek mümkün olamadı. Binâenaleyh tab’an denî yaratılmış bir mahlûkatın ekdâr ve mu’avenetiyle tebdîl-i ahvâli nâ-kâbil olduğunu anladı.”²⁷⁴

²⁷² Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.41,42.

²⁷³ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, s.42,43.

²⁷⁴ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, s.45,46.

Sâkıb adlı hikâyede anlatıcı, aile terbiyesinden mahrum kalmış bir çocuğun nasıl kötülüğe meylettiğini gözler önüne serer. *Sâkıb*'ın doğuştan gelen kötü mizacı, sahipsizlik ve eğitimsizlikle birleşince dilencilığa, hırsızlığa ve ahlak dışı davranışlara yönelmesine sebep olur. *Sâkıb*'a sunulan iş, barınma ve okul gibi imkânlar, sağlam bir karakter temeli olmadığında kalıcı bir değişim sağlamaz. Yazar, bu örnek üzerinden terbiyenin ve ahlaki değerlerin küçük yaşta aileyle başlaması gerektiği düşüncesini savunur. Aksi hâlde, sonradan gösterilen şefkat ve yardımlar, kötü alışkanlıklarla şekillenmiş bir karakteri düzeltmekte yetersiz kalır. Bu yönüyle hikâyeye, ahlaki zayıflığın temelinde aile eğitiminin eksikliği olduğunu ve bunun değişmez bir karakter yapısına yol açtığına değinir.

2.8.5. Ölüm

Sâkıb adlı hikâyede ölüm hem anne ve babanın hem de başkahraman *Sâkıb*'ın ölümü üzerinden ele alınır. Ölüm teması, hikâyede ilk olarak *Sâkıb*'ın babasını kaybetmesiyle işlenir. *Sâkıb*, dört-beş yaşlarındayken babasını kaybeder ve bu olay, onun yaşamındaki ilk büyük kayıp olarak görülür.

“*Sâkıb* dört beş yaşlarına geldiği zaman pederinden de ayrıldı. Yalnız vâlidesi kaldı.”²⁷⁵

Sâkıb, babasının vefatının ardından annesiyle birlikte zorlu bir yaşam mücadelesine girer. Anne, hayatın sarsıcı koşulları içerisinde dayanaksız ve çaresiz bir durumda çocuğu için mücadele eder; ancak bu mücadelenin sonunda yorgun düşerek erken yaşta hayata veda eder.

“Hiçbir tarafında bir kûşe-i istinâd bulamamak üzere bir seyl-i hurum-ı hurûşun tenâcüm-i mukâvemet-i berendâzına ma'rûz olmuş gibi her türlü ümid ve penâhtan mahrum olarak çabaladığı o ummân-ı bîkerân, o bâr içinde evde *Sâkıb*'ına ancak sekiz yaşına kadar refâkat edebildi.”²⁷⁶

Sâkıb, anne ve babasının ölümü üzerine hayatta tek başına kalır. Karşısına çıkan fırsatları değerlendiremediği için yaşamını yalnız sürdürmek zorunda kalır. Sahip olduğu kötü huylar nedeniyle ne para isteyecek kimsesi kalır ne de yardım talep

²⁷⁵ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.17.

²⁷⁶ Vecîhî, *Millî Roman: Sâkıb*, s. 23,24.

edecek gücü bulunur. Nihayet aç ve bitap bir hâlde, on üç yaşında hayatını kaybeder. Ölüm sahnesi, bir çaresizlik ve yoksulluk örneği olarak tasvir edilir; Sâkıb'ın naaşı, tıpkı yalnız ve korunmasız birinin cenazesi gibi taşınarak defnedilir. Bu anlatım, onun hayatındaki trajediyi ve genç yaşta ölen bir çocuğun dramatik yalnızlığını vurgular.

“Bir aralık Sâkıb hastalandı. O dereceye geldi ki bulunduğu yerde gidip beş, on kuruş isteyecek hiçbir mededresi olmadığı gibi ümidi olsa bile kalkıp gidecek iktidârı kalmadı. Nihâyet bir hâk-i siyâh-ı sefâlet üzerinde, bir muzlim gecede aç, bitâb olduğu hâlde teslim-i rûh eyledi. O yolda olan bir bîkesin na'sı nasıl nakl olunursa o sûretle defnedildi ki, o zaman henüz on üç yaşında idi.”²⁷⁷

Anlatıcı, Sâkıb'ın henüz on üç yaşında vefat ettiğini belirterek, bu yaştan “ibret ve intibah zamanı” (yani ders çıkarma ve bilinçlenme yaşı) olmadığını ifade eder. Bu, yaştan küçüklüğüne dikkat çekerek okuyucuda merhamet duygusunu uyandırır. Ancak bu tespitin ardından bir değerlendirme yapılır: “Râtibe Hanım'ın yanında, refâh ve rahat içinde veyâhud o surette ölmek imkânı varken.” Bu ifadeyle Sâkıb'ın daha güvenli ve huzurlu bir hayat sürebilme olasılığına dikkat çekilir. Yani anlatıcı, Sâkıb'ın karşısında bir seçenek bulunduğunu ima eder: Sâkıb, refah içinde yaşamak ya da sefalet içinde ölmek arasında bir tercihle karşı karşıyadır ve kötü sonu, sefalet içinde ölme seçeneğini tercih etmesiyle gerçekleşmiştir. Burada anlatıcı, “Suret ve kat'i nazar-ı itibara alınır, bu halin sırf kendi icra'atında ileri geldiği düşünülürse.” ifadesiyle hikâyeden varılacak sonucu ortaya koyar. Bu durumda, Sâkıb'ın hazin sonu görünüş ve kesin gerçeklik birlikte değerlendirildiğinde, kader değil, kendi eylemlerinin sonucu olduğudur.

“Fakat Sâkıb vefâtından henüz on üç yaşında olduğuna nazaran ‘ibret ve intibâh zamanı değilse de Râtibe Hanım'ın yanında, refâh ve rahat içinde yaşamak veyâhud o sûretle ölmek imkânı varken sûret ve kat'inazar-ı itibâra alınır, bu hâlin sırf kendi icra'atından ileri geldiği düşünülürse müddeâ'olan hakîkâti tebeyyün etmek olur.”²⁷⁸

²⁷⁷ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.50,51.

²⁷⁸ Vecîhî, *Milli Roman: Sâkıb*, s 51,52.

Hikâyede anlatıcı, ölümü karakterin hayatla kurduğu ilişki üzerinden anlamlandırır. Sâkıb'ın ölüm süreci aşamalı olarak inşa edilir: önce babanın, sonra annenin kaybı ve nihayetinde Sâkıb'ın kendi sonu, ölüm temasına katmanlı biçimde işler. Anlatıcı, bu temayı duygusal bir dille dramatize etmek yerine, yer yer mesafeli ve muhakeme edici bir üslupla ele alır. Özellikle Sâkıb'ın yoksulluk içindeki vefatı, bir yazgı olarak değil, onun eylemlerinin doğrudan sonucu olarak sunulur. Bu yaklaşım, hikâyenin ahlaki boyutunu öne çıkarır. Anlatıcı, okuyucuyu merhamete yönlendirirken aynı zamanda Sâkıb'ın tercihlerini sorgular; böylece ölüm teması hem insani bir trajedi hem de bir muhasebe zeminine dönüşür.

2.9. Netice Yahût Bir Yetimin Sergüzeşti

Bu bölümde *Netice yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâye aile, aldatma, kötü alışkanlıklar ve ölüm temaları esas alınarak incelenmiştir.

2.9.1. Özet

Netice Yahût Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâyede başkahraman, Vecdi'dir. Vecdi, tek odalı bir evde, fakir bir ailede dünyaya gelmiştir. Ailenin yoksulluğu, Vecdi'nin doğumundan önce de var olan bir durumdur. Vecdi'nin babası Küfeci Hasan, gençliğinde birkaç kuruşa bohça taşımakla geçimini sağlar. Kaldırımında yattığı gecelerin son bulması ümidiyle Vecdi'nin annesiyle evlenir. Evlendiklerinde, ailenin yaşam koşulları Vecdi'nin annesinin hamile kalmasıyla artar. Kadın, kocasının evi geçindirmek için emek verdiğini bilir. Bu sebepten kocasına, hamile haliyle çamaşır yıkayarak ya da temizlik yaparak destek olmaya çalışır. Sefalet ve yorucu hayat koşullarına dayanamayan kocası, o dört aylık hamileyken hastalanır, bir süre sonra da vefat eder. Vecdi'yi dünyaya tek başına getiren kadın, evin bütün sorumluluğunu üzerine alır. Vecdi'nin annesi Vecdi sekiz yaşına geldiğinde hayat koşullarına dayanamayarak vefat eder.

Tek başına hayatta kalan Vecdi, bir süre sokaklarda yatar. Sokaklarda kaldığı ilk gün, bir yardımseverin sadaka vermesiyle dilenmeyi alışkanlık haline getirir. Çeşitli işlere girse de kötü mizacından dolayı edindiği dilencilik ve hırsızlık gibi alışkanlıklarından kurtulamaz ve bu sebeple işten kovulur.

Vecdi'nin hayatını değiştirecek olay, yardımsever bir adamın onu evlatlık olarak konağına almasıdır. Vecdi'yi evlatlık olarak alan adam merhametli ve yardımseverdir; Vecdi'yi sever ve kızıyla evlendirir. Yardımsever adamın ölümü üzerine bütün mal varlığı Vecdi'ye geçer. Vecdi, konakta her gün eğlenceler düzenleyerek gününü geçirir ve Vuslat isimli kadınla karısını aldatır; böylelikle yardımsever adamın ona emanet ettiği kızına ihanet eder. İhanete dayanamayan Vecdi'nin karısı hastalanır ve bir süre sonra acı çekerek hayatını kaybeder. Eğlence ve zevk uğruna malı ve mülkü harcayan Vecdi, eski sefalet dolu günlerine geri döner. Vecdi'nin sefaletini gören Vuslat, onu terk eder. Vecdi, elindekilerin kıymetini bilmediği için kimsesiz kalır. Bunun sonucunda sokaklarda perişan bir şekilde hayatını kaybederek, yaptığı davranışların bedelini öder.

2.9.2. Aile

Netice Yahût Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâye, yoksulluk içinde hayatta kalma mücadelesi veren kimsesiz bir çocuğun, yetişkin olduğunda zevk ve eğlence peşinde koşarak kendisine ve çevresindeki insanlara verdiği zararları anlatılır. Hikâyede olaylar üçüncü şahısla aktarılır. Anlatıcı, kahramanların bütün özelliklerine hakimdir. Hikâye, iki bölümden oluşur. Birinci bölümünde Vecdi'nin eşini aldatması ve zevke düşkünlüğü ele alınırken, ikinci bölümle birlikte geriye dönüş tekniğiyle doğduğu ev anlatılır.

Vecdi, İstanbul'da dünyaya gelir. Mekâna dair hikâye içinde bu bölüm dışında herhangi bir tasvire yer verilmez. Anlatıcı, Vecdi'nin doğumunu aktarırken kullandığı ifadeler aracılığıyla ailenin içine düştüğü sefalet durumunu tasvir eder. Vecdi, ailesinin talihsizliği nedeniyle, bir odalı zemin kattan ibaret evlerinde, keçe parçalarına sarılmış ve bin yerinden yırtılmış bir kıyafetle kucağa alınır.

“Avâlim-i hevâ- perastânedeki rezâilini bu dereceye getirmekle berâber arzûsunu icrâyâ kudret ü imkân bulan Vecdî, ‘an-asl İstanbul’da Yenibahçe civârında, zamânın hayatlarını başlarına belâ eylediği felek-zede-gâna mahsûs bir odalı zemîn

katından ibâret bir evde topraklar üzerine doğmuş, keçe parçalarına sarılmış, binlerce yamadan vücûd bulmuş yırtık bir entârî ile mestûr bir âgûşa alınmıştı.”²⁷⁹

“Tasvîre ağırlık veren bir hikâyenin anlatım tutumunda taraf tutulması ve olayların tasvîrî nakil ile sunulması tabîîdir; zira, yazar, objektif ölçüyü kaybetmiştir.”²⁸⁰ Objektifliğini kaybeden yazar, hikâyede sıkça yorumlarda bulunur. Olayları yalnızca aktarmakla yetinmeyen anlatıcı, değerlendirmelere de yer verir. Özellikle anne şefkatinin en derin, en etkileyici ve en tatlı ruhani hislerden biri olduğunu vurgular. Fakat bu genel eğilimin aksine hikâyede Vecdi’nin doğumu annesi tarafından bir büyük bir nefret ve dehşetle karşılanır.

“İnsan için, husûsiyle gönülleri şefkât-ı mâderâne denilir, en müheyyiç, en müessir, en tatlı bir hiss-i rûhânîyye cîlve-gâh olan kadınlar için evlâd sâhibi olmak, dünyâyâ evlâd getirmek, hemen kıymetime mu’âdil tasavvuru kat’iyyen muhal olan emellerden, arzûlardan ma’dûd iken Vecdi’nin velâdeti vâlidesi indinde bir kevkebe-i ibdâr ü felâket tulû u kadar nefret ve dehşetle telakkî olunmuştu!”²⁸¹

Anlatıcı, annenin bebeğinin gelişini nefretle karşılamasına sebep olan olayları okuyucuya aktarır. “Nasıl olunmasın ki?” ifadesi, annenin yaşadığı çaresizliğe karşı anlayış ve onay içerir; bu yönüyle anlatıcı, annenin duygularını meşru görür ve bu duygulara hak verir. Annenin, dokuz ay geçen hamileliğinde sitem taşı gibi hissettiği, yumruk kadar büyüklüğündeki karnı, doğumun yaklaştığının habercisidir. Doğum anı yaklaşırken, kadının evladını dünyaya getireceği koşullar, yırtık bir döşek, yamalı bir kundaktan ibarettir. Hatta doğum gecesi, basit bir fanila dahi temin edilemez. Kadın, doğum sancılarının ağırlığı nedeniyle iki gündür evden çıkmamış, kırk sekiz saate yakın da aç kalmıştır. En sonunda açlığın vermiş olduğu baygınlıkla güçsüz düşer.

“Nasıl olunmasın ki, dokuz ayı mütecâviz bir zamandan beri karnında mücessem bir seng-i sitem sıkleti ile taşıdığı o yumruk kadar vücûdun hulûl-ı ân-ı tevellüdünü anlayacak emâreler görünmeye başladığı zaman, bedbaht kadın, evlâdının kudûmüne yırtık bir döşek, yamalı bir kundak, hatta doğacağı gece bir fanila getirmek için ücret bulabilmek değil, ücretsiz fanila celbine imkân tasavvur etse bile haber

²⁷⁹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.21.

²⁸⁰ M.Önal, ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985, s.157.

²⁸¹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.21,22.

gönderecek bir adamı bulunmadığı gibi ilcâ-yı haml ile iki günden beri evden dışarı çıkmaması, kırk sekiz saâte yakın aç kalmasını, o ise baygınlıktan müessir bir tûvânsızlığa intac eylediğinden komşulardan isti'âneye de tâb u kudret bulamamıştı.”²⁸²

Vecdi, Küfeci Hasan adında bir fakirin soyundan gelir. Küfeci Hasan, yetim büyümüş bu sebepten okumanın ne demek olduğunu hiç bilmemiştir. Kimsesi olmadığı için hiçbir şey öğrenmemiş, hayatı boyunca rahat yaşadığı bir günü olmamıştır. Genellikle birkaç kuruş karşılığında bohça taşıyarak geçimini sağlamaya mecbur kalır. Bu zorlu yaşam koşulları, Vecdi'nin gelecekteki yaşamına şekil veren yoksulluk ve sefaletin temelini atmıştır.

“Vecdi, yetim büyüdüğü için okumak ne demek olduğunu anlayacak kadar bile kimseden ta'rîf ve teşvik görmemiş, hengâm-ı şebâbında ise, her ne işe tevessül ve teşebbüs ettiyse kaderi bir mâni', bir hâil göstermiş, müddet-i ömründe refâh ile yaşadığı bir günü görmemiş, nihâyet birkaç para mukâbilinde bohça vesâire taşımakla te'mîn-i ma'îşete mecbur olmuş Küfeci Hasan nâmında bir fâkirin sulbünden hâsıl olmuştu.”²⁸³

Vecdi'nin babası, yoksullukla geçen yaşamına rağmen evlenme isteğine engel olamaz; hayatı boyunca sokaklarda sürünerek, kaldırımlarda yatarak geçirdiği gecelere son verme arzusu doğrultusunda Vecdi'nin annesiyle evlenir.

“Küfeci Hasan, fak ü fâkası içinde yine tehhül niyetine men'e kâdir olamamış husûsiyle mâdâmü'l- hayât sokaklarda sürünmek, kaldırımlarda yatmak sûreti ile geçirdiği leyâline bir hatîme vermek tasavvuruyla o arzûnun icrâsına karar vermiş, ba'de Vecdi'nin vâlidesini almıştı.”²⁸⁴

Vecdi'nin annesi ve babası için evlilik, yalnızca birlikteliğin başlangıcı değil, aynı zamanda yaşamın ağır sorumluluklarını da üstlenmelerine neden olur. Evlendikleri günden itibaren bütün zamanlarını sürekli bir mücadele içinde geçirirler. Her ne kadar birbirlerine sevgi besleseler de her ikisi de evlenmiş olmaktan pişmanlık duyar.

²⁸² Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.22.

²⁸³ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s. .22,23.

²⁸⁴ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.23.

“Binâenaleyh, tarz-ı ma’îşetleri birbirlerine ciddi muhabbetleri olmakla berâber ikisi de tehhül ettiklerine bin kere nâdim ü peşîmân eylemişti.”²⁸⁵

Hikâyedeki ailenin sefalet içindeki halleri, hayata yenik düşmüş insanların durumlarını ve tepkilerini gözler önüne serer. Özellikle Vecdi’nin annesi, bir kadın olarak hayatın ağır yüklerini tek başına taşımak zorunda kalır. Kocasını yaşarken bile sorumlulukları üzerine alan kadın, hamileliği sırasında kocasını kaybetmesiyle birlikte hayat mücadelesi daha da güç hâle gelir. Kocasının ölümünden sonra ise zorlukların en dehşetlisi başlar. Vecdi, bu sıkıntılı dönemde, karanlık bir odada, ümitsiz ızdırabın gürültülü sesi eşliğinde hayırsever komşuların ellerine doğar. Kadının durumu trajik ve etkileyici bir üslupla sunulur; karanlık oda, acı dolu çığlıklar ve yardımsever komşular gibi unsurlar aracılığıyla, onun yalnızlığı ve çaresizliği okuyucuya hissettirilir.

Hikâyede komşular hakkında ayrıntılı bilgi verilmez; anlatıcı vasıtasıyla komşuların yardımseverlikleri vurgulanır. Komşular, ailenin zor zamanlarında ortaya çıkarlar ancak herhangi bir diyalog ya da monolog içinde yer almazlar.

“Kadın için müzâyakanın en dehşetlisi bundan sonra başladı. Vecdi’yi o hengâm-ı müzâyakada, bir karanlık odada son ıztırâb-ı nevmîdî ile velvele-endâz olan feryâdının topladığı birkaç sâhib-i hayr komşunun eline doğurmuştu. Hattâ Vecdi’ye o nâm-ı intihâb ü tevsîm eden mahalle kibârından vâlidesi ile çocuğun mümkün mertebe ihtiyaçlarını def’ ü te’mine çalışan bir zat oldu.”²⁸⁶

Başkahraman Vecdi’nin dünyaya geldiği aile, yazar tarafından acı ve sefaletin en yoğun biçimde yaşandığı bir ortam olarak tasvir edilir. Vecdi, sefalet içinde, harabe bir yerde bir dünyaya gelir. Mutluluğun, sevginin yerine hep acı ve hüznle büyür. Süt yerine zehir içer; ninni yerine yas dinler. Annesi için onun gülümsemesi bile bir acı kaynağına dönüşür.

“Hülâsâ Vecdi, öyle bir âlem-i sefâlette, öyle bir harâbede o ihtiyâc-ı şedîd içinde doğmuş, doğduğu günden îtibâren süt yerine zehir içmiş, ninni yerine enîn- i

²⁸⁵ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.24.

²⁸⁶ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.27.

mâtem dinlemiş, her iltifâtı düşman istihzâsı gibi vâlidesinin yüreğinde şerhâlar, sûrahlar açmış, her tebessümü gözünden katre katre yaş dökmüştü”²⁸⁷

Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâyede aile, huzur ve güven veren bir ortamdan çok, geçim sıkıntısının ve umutsuzluğun hüküm sürdüğü bir ortam olarak tasvir edilir. Yazar, özellikle annenin doğum sürecinde yaşadığı çaresizlik ve yalnızlık üzerinden bu durumu etkileyici biçimde işler. Ailenin yaşadığı ev, bir odalı, döküntü bir mekândır; doğum koşulları ise son derece insanlık dışıdır. Baba, geçim sıkıntısıyla boğuşurken, anne duygusal anlamda en ağır yükü taşır. Anlatıcı, bu noktadan itibaren sık sık karakterlerin gelişiminde ailenin önemine vurgu yapar. Bundan sonra Vecdi’nin başına gelecek tüm felaketler, onun yaşadığı yetimlik ve sefaletin doğal bir sonucu olarak okuyucuya aktarılır.

2.9.3. Yoksulluk

Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâye, yoksulluğun insan yaşamı üzerindeki yıkıcı etkilerini ve bu durumun karakterler üzerindeki olumsuz sonuçlarını gözler önüne serer. Hikâyede yoksulluk, Vecdi’nin anne ve babasının evlenmesiyle birlikte daha da derinleşerek sefalet boyutuna ulaşır. Vecdi’nin babası, evlendiğinde karısının da tıpkı kendisi gibi yoksulluk içinde büyümüş olduğunu fark eder. Nitekim, iki yoksul yaşamın birleşmesiyle daha ağır bir sefalet ortaya çıkar.

“Vâkıa aldığı kadın da kendi gibi fakir kulübesinde sokakta topladığı sigara parçalarının mahsûlünü satmak ve ale’l-ekser tese’ül etmekle perveriş-yâb olarak büyümüş takımdan olduğu için karnı doyacak kadar nân ü nemeke, başını sokacak bir odaya kâil ü kâni olanlardan idi.”²⁸⁸

Vecdi’nin babası Hasan, temel ihtiyaçlarını karşılamakta dahi güçlük çeken, geçim sıkıntısı içinde yaşayan bir karakter olarak tasvir edilir. Hasan’ın tek arzusu, evlilik sonrası karısıyla birlikte barınabileceği basit bir oda kiralamak, onu döşemek ve hayatının geri kalanını en temel düzeyde sürdürmektir. Fakat Hasan için doyacak kadar yemek ve eski eşyalarla döşenmiş bir oda dahi ulaşılmaz bir hayaldir.

²⁸⁷ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.28.

²⁸⁸ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.23,24.

“Halbuki Hasan için doycak kadar nân-u nemek tedârik etmek ve evvelâ leyle-i zifâfî için eline geçen eski parçalarıyla tefrîş edipte ba’de eyyâm-ı ömrüne bir güzergâh-ıistirâhat ittihaz etmek istediği o virân odanın bedel-i icârını bilâ- müşkilât i’tâyâ muvaffak olabilmek mümkün olmamıştı.”²⁸⁹

Yoksulluk, yalnızca anne ve babayı değil, dünyaya gelmek üzere olan bir bebeği de olumsuz şekilde etkiler. Bu nedenle aile, bebek haberini aldığı anda sevinemez. Kadın, hamile olduğunu öğrendiğinde şaşkınlığa kapılır ve ne yapacağını bilemez. Ev işlerinden kazandığı az miktardaki parayla eşine destek olmaya çalışır. Ancak hamileliğiyle birlikte bu imkândan mahrum kalması, geçimlerini daha da imkânsız hale getirir. İçinde bulundukları sefaletten ötürü artık çocuk sahibi olmayı bir mutluluk değil, bir yük olarak görürler; hatta bu dünyadan kurtulup hiçliğe ulaşacak bir yol bulmayı bile düşünürler. Nihayetinde, sefalet öyle bir noktaya varır ki, yaşam değil ölüm sığınılacak bir alan olarak tahayyül edilir.

“Hâl böyle iken biçâre kadın bir de Vecdi’ye hâmil olunca büsbütün ne yapacağını şaşırmış, bir taraftan da çağırانların tahtalarını silmek, çamaşırlarını yıkamak, o sûretle birkaç paraya kesb-i istihkâk edib, emr-i ma’îşette zevcine âlî-kaderü’l imkân-ı muâvenet edebilmek için âdet hükmüne koyduğu işlerden de bi’tabi mahrûm olup geçimlerini bir derece müzâkaya girdi ki, dünyâyâ bir evlâd getirmek değil, hattâ kendilerini dünyâdan kurtarıp da âlemi-i ademe nakledecek vâsıta bulsalar, kemâl-i minnetle ilticâ eylerdi.”²⁹⁰

Hikâyede Vecdi’nin babasının çalışmaktan kaçınmadığı, sabah gün doğumundan gece yarısına dek emek harcadığı vurgulanır. Ancak küfecilik yaparak kazandığı gelir, yalnızca kendi geçimini sağlamaya yetecek düzeydedir. Bu nedenle ailesini geçindirecek bir kazanç elde edemez. Bu yoksulluk içerisinde kadın, bazı geceler aç kalır, bazen de komşulardan dilendiği birkaç lokma ile karnını doyurur. Bu durum hem yoksulluğun kadın üzerindeki etkisini hem de anne olmanın bu şartlar altında bir mutluluk değil, daha ağır bir yük haline gelişini gösterir.

“Vâkıa biçâre adam sa’y u amelden çekinmez, sabahleyin güneşle berâber evden çıkarak gecenin sa’ât birlerine kadar uğraşırdı. Fakat, me’âyiş-i gûnâgûn- 1

²⁸⁹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.24.

²⁹⁰ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.24,25.

hayât içinde küfecilikten başka medâr-ı ta'ayyüş göstermeyen tâli'i, ber-vech-i arzû kazancına imkân bırakmazdı ki, kendini, haremine mesûd edebilsin. Hattâ kadın, bazı geceleri aç kalmaya, bazı gün komşulardan dilendiği birkaç lokma ile teskin-ı cû eylemeye, hamlinden sonra başlamıştı.”²⁹¹

Hasan, yetersiz kazancıyla ailesine yalnızca gün aşırı ekmek getirebilir; bu da karısının aç kalmasına ve onun dilenmesine neden olur. Kadının hamileliğinin dördüncü ayında Hasan hastalanır ve aile tümünden geçim gücünü kaybeder.

“Hasan’ın mu’âveneti ise, bir günlük nafakalarını ancak iki günde tedârik edebilmek, yani bir akşam evine ekmek getirirse ertesi akşam haremîni ya aç yatmaya veya tese’üle mecbûr etmek sûretiyle görülürdü. Hayfâ ki, zaman buna da müddet-i medîde müsâade etmedi. Kadının hamlinden dört ay sonra zevci de hastalandı.”²⁹²

Hasan’ın hastalanmasıyla birlikte kadın, güçsüzlüğüne rağmen sabahları sokak sokak dolaşıp ekmek ve yemek dilenmeye çalışırken, evde hem hasta kocasına bakmakla yükümlüdür hem de hamileliğinin artan ağırlığını taşımaktadır. Kocasına yardım edememesi, içinde yakıcı ve ezici bir acı yaratır. Karnındaki çocuğun hareketlerini hissettikçe yaşamın değil, yükün farkına varır; bu farkındalık ona adeta taşınamaz bir sorumluluk gibi gelir. Geceleri, bu dayanılmaz hâl içinde Tanrı’ya ellerini açar ve hem kendisi hem doğmamış çocuğu için kurtuluş yolu diler.

“Tâli’siz kadın bî-tâb vücûduyla sabahleyin dolaşarak biraz ekmek, yemek istemek evde hastasına bakmak, bâ-husûs za’f ü meskeneti ile berâber yine kendisine makbûl u mergûb olan refik-i ömrünün o hâlinden hiçbir arzusunu icrâyâ muvaffak olamamak gibi ateşlerden müessi, dağlardan acı hisler altında zebûn olduğu zaman vücûdunda bir vücûd-ı diğerin hareketini duydukça kalbine nâ-kâbil-i tahammül bir bâr yüklenmiş kadar dilhûn olur; dergâh-ı ehadiyyete ref ü i’lâ ettiği dest-i niyâzi muzlem gecelerin karanlık semâlarında ya kendi veya evlâdı için dâmâsına erişecek eceler taharri ederdi.”²⁹³

Ailenin içinde bulunduğu yoksulluktan Vecdi’de etkilenir. Anlatıcı, Vecdi’nin hayatında yoksulluğun nasıl katlanarak arttığını anlatır. Vecdi, doğduğu andan itibaren

²⁹¹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.25.

²⁹² Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.25,26.

²⁹³ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.26.

hem fakirlik içinde büyür hem de babasızlığın sıkıntısını yaşar. Annesi hayattayken oturdukları yıkık dökük ev, babasının ölümünden sonra da değişmez; ancak ev sahibi, kira olan yirmi kuruşu bağışlayarak ailenin barınmasına izin verir. Bu durum, onlara bir nebze güvenlik sağlar. Fakat annesi de öldükten sonra Vecdi, tamamen yalnız kalır. Artık ne kendi başına bir odada oturabilme olasılığı vardır ne de böyle bir odanın ona verilmesi mümkündür. Anlatıcı, bu noktada sadece yoksulluğu değil, aynı zamanda bir çocuğun savunmasızlığını da vurgular. Vecdi'nin artık bir evi, ailesi, destek alabileceği hiçbir kimsesi kalmaz; çocuk yaşta hem maddi hem de manevi olarak tam bir kimsesizliğe sürüklenir. Bu durum, onun ilerleyen yaşamında taşıyacağı yalnızlığın ve sahipsizliğin temellerini oluşturur.

“Doğdu doğalı fakr ü zarûretle yetimlik yüzünden çektiği mihn ü meşakka büsbütün bî- keslikle berâber bir de öksüzlük munzamm oldu. Vâlidesi sağ olduğu müddetçe oturdukları harâbe yine evvelki kirâ odası olup, vâki'a pederi vefât ettiğinden beri sahib-i hâne, yirmi kuruştan ibaret olan ev kirâsını bağışlamış ise de vâlidesi de irtihâl ettikten sonra ne Vecdi için yalnız başına bir odada oturabilmek, ne de Vecdi'ye bir başına bir oda teslim olunmak ihtimali kalmıştı.”²⁹⁴

Anlatıcı, yoksulluğun küçük bir çocuğun gündelik hayatını nasıl belirlediğini ortaya koyar. Vecdi, sabahları erken kalkar; hayatın, sürekli taşkınlık hâlindeki bir sefalet seline dönüşen ritmine ayak uydurur. Kendisi gibi hayattan darbeler almış insanlarla birlikte sokak sokak dolaşır. Amacı, akşam karnını doyurmak için sırtına yükleyecek bir eşya ya da taşıyacak bir bohça bulmaktır. Bazen yaptığı işten az da olsa para kazanır, bazen ise akşamı eli boş geçirir. Anlatıcı, burada bir çocuğun oyun ve güvenlikten yoksun bir yaşam sürdürdüğünü ortaya koyar. Böylece yoksulluğun, çocukluğun doğasını bozan ve onu erken yaşta yetişkinliğe zorlayan bir gerçeklik olduğu vurgulanır.

“Sabahleyin kalkardı. Hayât denilen şu seylâb-ı her-dem-i hurûşun, ummân-ı bigerân-ı sefâlet içinde yuvarladığı felek-zede-gân ile berâber sokak sokak dolaşır, akşam nevâlisini tedârik için ya götürecektir yük, ya taşıyacak bohça arar. Bazen

²⁹⁴ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.28,29.

kazancına mahsûs bir nispet dâhilinde çokça para alır, bazen bir parasız akşam ederdi.”²⁹⁵

Anlatıcı, küçük bir çocuk olan Vecdi’nin sokakta yaşama olanaklarının da birer birer tükendiğini gözler önüne serer. Önceden kaldırım üstleri, cami avluları, sokak köşeleri gibi mekânlar onun için geçici de olsa birer sığınak işlevi görürken, artık bu yerler de ona kapılarını kapatır. Geceleri dışarıda yatmak bir yana, gündüzleri sokakta dolaşmak bile ancak şansa bağlı, istisnai bir hâl alır. Anlatıcıya göre, bu noktadan sonra Vecdi üzerinde en ağır etkiyi yoksulluk ya da yetimlik değil, artık tamamen barınaksızlık hissi yaratır. Böylece hikâyeye, bir çocuğun yalnızca ailesini değil, barınabildiği son sığınakları da kaybederek giderek artan bir yersizlik duygusuna sürüklendiğini gösterir.

“Kaldırım üzerleri, câmi avluları, sokak köşeleri, cümlesi birden Vecdi için bâb-ı ümîd gibi kapandı. Dışarıda gece yatmak değil, gündüz dolaşmak bile pek nâdir tesâdüf olunur vuslat zamanlarına mütevakkıf kaldı. Artık Vecdi’ye yersizlik, yetimlikten, çâresizlikten, anasızlıktan daha ziyâde icrâ-yı tesîr eder oldu.”²⁹⁶

Yoksulluk, ailede bir sefaletin sınırlarını aşarak, tüm hayatı kuşatan bir çaresizliğe dönüşür. Başlangıçta evlilikle umut bağlanan sade bir hayat hayali, geçim sıkıntısıyla kısa sürede tükenir. Anne ve baba, temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hâle gelirken, doğmamış çocuk dahi bu yoksulluğun yüküyle karşılaşır. Özellikle annenin hamileliğiyle birlikte açlık, hastalık ve bakım sorumluluğu iç içe geçer; ailede yaşam, yerini hayatta kalma mücadelesine bırakır. Nihayetinde baba hastalanır, anne ruhen tükenir, çocuk ise daha dünyaya gelmeden bu sefaletin yükünü taşır. Nitekim, hikâyenin odağı doğrudan çocuğa, yani Vecdi’ye taşır. Vecdi, yalnızca yoksulluğun bir sonucu olarak ailesiz kalmaz; barınabileceği son yerlerden de mahrum olur. Cami avluları ve sokak köşeleri gibi geçici sığınaklar bile ona kapılarını kapattığında, yetimlik duygusu yerini tam anlamıyla yersizlik ve sahipsizlik hissine bırakır. Yoksulluk, bu hikâyede, umutları ve hayatta kalma hakkını tehdit eden, kuşaktan kuşağa aktarılan bir yokluk biçimi olarak belirir.

²⁹⁵ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.31,32.

²⁹⁶ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s. 37,38.

2.9.4. Kötü Alışkanlıklar

Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâyede kötü alışkanlıklar teması, başkahraman Vecdi'nin ailesini kaybetmesinin ardından sokakta yaşamaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkar. Vecdi, bu süreçte hırsızlık ve dilencilik gibi olumsuz davranışlara yönelir. Onun ahlaki yapısının bozuk ve terbiyesinin eksik oluşu, hikâye boyunca sıkça vurgulanan temel unsurlardan biridir. Vecdi, yedi-sekiz yaşlarından itibaren tek başına bir yaşam sürdüğü için ailenin ve eğitimin anlamını bilmeden büyür. Her ne kadar annesinin şefkatli kucağında bir süre yaşamış olsa da yoksulluk sebebiyle ondan öğüt ve nasihat alma imkânı bulamaz. Bu nedenle Vecdi, hayatı boyunca kendisine doğru yolu gösterecek bir söz ya da rehberlik edecek tek bir nasihat dahi işitmeden yetişir.

“Esâsen güzel terbiye gören bir vâlidenin âğuşunda perveriş-yâb olmadığı gibi, şiddet-i fakr ü zarûret hasebiyle, vâlidesi, günde bir türlü sitem-i tâli’ görmekten oğlunun sâyân-ı nush u muâheze ahvâlini görmeye de zaman bulamamış, ondan nâşi Vecdi ömründe hayr- hâhâne bir nasihat bile işitmemişti.”²⁹⁷

Anlatıcı, Vecdi’yi hem terbiyesi eksik hem de ahlaki olarak kötü bir insan olarak tanımlar. Yardıma muhtaç durumda olmasına rağmen, kötü huylu olması yüzünden kimse onunla uzun süre birlikte olmak istemez. Hem yardıma muhtaç hem de yardımı hak etmeyecek kadar kötü biri olması, onun talihsizliğini iki kat artırır. Bu sebepten Vecdi, anlatıcı tarafından doğuştan bahtsız bir karakter olarak tasvir edilir.

“Terbiyesi gâyet, nâkis, ahlâkı son derecelerde bed, daha doğrusu hem âhirin insaf ve himâyetine mecbûr-ı ilticâ olup hem de hiç kimsenin yanına sığmayacak kadar bed-hû olmakla, tâli’sizliği muzâaf olarak yaratılan bedbahtlardan idi.”²⁹⁸

Hikâyede, Vecdi’nin sefalet içindeki ilk günü, onun başkalarının merhametine muhtaç duruma düşmesi açısından önemli bir yer tutar. Nitekim, o gün yoldan geçen hayırsever biri, Vecdi’nin içinde bulunduğu duruma üzülerek ona sadaka vermeye cesaret eder. Böylece Vecdi, ilk kez sadaka aracılığıyla para elde eder.

²⁹⁷ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.30.

²⁹⁸ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.30,31.

“O perişanlık âlemine ilk düştüğü gün şer-râh-ı hayât-ı siyeh- rûzuna müntehâ arar gibi duvara dayanarak mütehayyirâne atfeylediği nigâh-ı tazallüm, önünden geçen sâhib-i hayra tasadduk cesâretini vermiş, kendisine sadakaten o gün para verilmişti.”²⁹⁹

Böylelikle Vecdi, sokakta geçirdiği günler boyunca dilenmeyi bir geçim yolu olarak keşfeder. Bu süreç, Vecdi’nin hayatta kalma mücadelesinin bir parçası hâline gelir. İlk sadaka, onun sadece açlığını gidermekle kalmaz; aynı zamanda dilenmeye alışmasının da başlangıcı olur. Emek gerektiren işlerden çok, başkalarına el açarak kazanç sağlamaktan haz duyar. Çalışarak elde ettiği para ona mutluluk vermezken, dilenerek kazandığı küçük bir miktar bile onu memnun eder. Bu durum, karakterin ahlaki çöküşünü açıkça ortaya koyar.

“Bu ilk lütûf, ilk bî-kes kaldığı geceye nevâle yetiştirmekten ziyâde kendisini zıll-i suâle alıştırmak için sebep- mahsûs oldu. Yük taşımaktan, bohça götürmekten ziyâde zevk aldığı bir iş varsa o da dilenmek idi. Daha garîbi, hizmetle çalışmakla eline geçen para, me’mûlünün birkaç misli o kadar mûcib- i hazza olmaz da, sefilâne dest- küşâ olduğu vakit akşama kadar devâm eden zelîlâne intizârına mukâbil az bir şey eline geçeydi, mes’ûdiyyet telakkî ederdi.”³⁰⁰

Anlatıcı, özellikle sokakta yaşayan bir çocuğun kış mevsimindeki hayatta kalma mücadelesine dikkat çeker. Sokaktaki ağır yaşam koşulları, kış mevsimiyle birlikte daha da belirgin hâle gelir. Özellikle havanın elverişsizliği, onun zaten sınırlı olan kazanç ihtimalini tamamen ortadan kaldırmaktadır. Gün boyu dolaşmasına rağmen temel ihtiyacını bile karşılayamayan Vecdi, kış gecelerinin soğuk ve yalnızlığıyla baş edemez hâle gelir. Bu koşullar altında, ilk kez hayatını çalışarak kazanmayı; hizmetçilik ya da çıraklık gibi bir işe yönelmeyi düşünür.

“Bâ-husûs havanın müsâ’adesizliği bir taraftan kazanca da mâni olmakta idi. Sabahtan akşama kadar dolaşıp akşam nevâlesini tedârik edecek kadar bir şeye mâlik olamamak, kışın uzun gecelerinde ise sıcak altlarında küllâbın av’avelerine demsâz olmaktan ise, hizmet-kârlık, çıraklık sûreti ile bir yere intisâb etme tasavvur etti. Bu

²⁹⁹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.32.

³⁰⁰ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.32,33.

imkânı kendi gibi bir nigâh-ı himâyetten mahrûm bazı bi-çârelerde gördüğü için kendince eshel bulurdu.”³⁰¹

Vecdi’nin birkaç başvurusunun ardından bir bakkal tarafından işe alınması, onun için bir “başarı” gibi görünse de aslında çalışma yeteneğinden çok acınacak hâline duyulan merhametin sonucudur. Ona dükkânda yatma, temel ihtiyaçlarının karşılanması ve az da olsa harçlık verilmesi teklif edilir.

“Vâkıa ümidine tehî-dest çıkmadı. İki üç mürâcat üzerine geceleri dükkânda yatmak, hevâyic-i zarûriyyesi oradan te’mîn ü tedârik edilmek, hattâ haftada birkaç kuruş harçlık da verilmek üzere bir bakkalın yanına kâbul olundu ki, ümidine bir dereceye kadar fâik bulunan muvaffakiyet vâkı’ası, kendisine ihtiyaçtan ziyâde hâline merhamet neticesi idi.”³⁰²

Bu kısımda, Vecdi’nin karakterindeki ahlaki zaafı ön plana çıkar. Ustası, ona merhametle haftalık verir ve bu miktar, Vecdi’nin sokakta kazandığı toplam gelirden fazladır. Ancak buna rağmen, Vecdi ustasından gizli bazı kazanç yollarını kullanmaktan, yani küçük çıkarlar elde etmekten kendini alıkoyamaz. Vecdi, kendisine gösterilen iyi niyete rağmen fırsatçılığı tercih eder. Burada anlatıcı, Vecdi’nin içinde bulunduğu yoksulluğun onu ahlaki olgunluğa ulaştıramadığını; tam tersine, çıkarıcılığa eğilimli iradesiyle zayıf bir yapı sergilediğini gözler önüne serer.

“Ustasının ilcâ-yı merhametle verdiği haftalık, hiçbir ihtiyacı onda dâhil olmamak üzere sokaklarda sürünüyorken bir ayda eline geçen paradan ziyâde olduğu halde, Vecdi, ustasından gizli bazı istifâdelerden de tecrîd-i nefsi bir türlü terevvüc edemedi.”³⁰³

Vecdi’nin küçük hırsızlıklarla başlayan suistimali, zamanla bir alışkanlığa dönüşür. Başlangıçta yalnızca ustasının yokluğunda satışlardan elde edilen gelirin bir kısmını gizlemekle sınırlı kalan davranışı, zamanla dükkândan fırsat buldukça taşınabilir eşyaları çalmaya kadar ilerler. İlk zamanlar bu kusurları fark edilmez; fark edildiğinde ise birkaç kez hoşgörüyle karşılanır.

³⁰¹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.38,39.

³⁰² Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.39.

³⁰³ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.41.

“Evvelâ usta dükkânda bulunmadığı zamân sattığı şeylerin kısmen esmânını yedd-i kitmânına geçirmek sûretiyle başlayan irtikâbı mürûr-ı zamân ile dükkândan vakti boş buldukça sıkletine tahammül edeceği şeylerin cümlesini aşımak derecesine vardı. Kusuru bir iki defa görülemedi. Birkaç kere müsâmaha olundu.”³⁰⁴

Vecdi’nin hataları fark edildiğinde, önce nasihatle uyarılır, ardından azarlanır ve nihayetinde defalarca dayakla cezalandırılır. Ancak Vecdi, gördüğü bu muameleler karşısında pişmanlık duymak ya da hatasını anlamak yerine ustasına karşı kin beslemeye başlar. Öyle ki, yüz kuruşluk bir hırsızlık nedeniyle cezalandırıldığında, ertesi gün bir miktar bile olsa bir şey çalmaya ya da zarar vermeye yönelir. Hatta bunu başaramadığı durumda dahi, ustasına zarar vermek amacıyla kasıtlı olarak bir eşyayı ziyan etmeye çalışır.

“Ondan âdem-i intibâhı anlaşarak ibdiâ nasihat, sonra tekdîr daha sonra ise mükerreren darb sûretiyle cezâlandırıldı. Vecdi, o muameleleri görünce mütebennih olmaya bedel ustasına husûmet peydâ etti. Hattâ meselâ yüz kuruşluk bir sirkât için dûçâr-ı mücâzât edildiyse, ertesi günü bir kuruşluk şey aşımak, ona muvaffak olamazsa bâri o kadar bir şey ziyân ederek, bî-çâre ustayı izrâr etmek sûretiyle ahz-i sâra kalkıştı.”³⁰⁵

Merhamet duygusuyla ona yardım etmek isteyen usta, bu iyiliğini sürdürebilmek için tüm sabrını zorlar; ancak Vecdi’nin olumsuz davranışlarına yalnızca üç ay dayanabilir. Üç ayın sonunda Vecdi, sergilediği kötü tutumların bir sonucu olarak, soğuk, karlı ve yağmurlu bir gecede sabaha kadar sokaklarda dolaşmak ve hayatını sürdürmek zorunda kalır. Bu durum, Vecdi’nin kendi hataları nedeniyle kaderinin tekrar sefaletle birleştiğini gösterir.

“Tabi’î bir el adamı nazarında çok zaman şâyân-ı tesâmüh görülmez. Îlcâ-yı merhametle başladığı hayrı ikmâl için olanca kuvvetini kalbinde toplamış olan usta, Vecdi’nin icrâatına üç ay dayanabildi. Üç ay sonra yine Vecdi, yine bir mağmûm günün karlı, yağmurlu gecesini sabaha kadar dolaşmakla geçirmeye mecbûr kaldı.”³⁰⁶

³⁰⁴ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.41.

³⁰⁵ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.41,42.

³⁰⁶ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.42.

Vecdi için dükkândan kovulmak, yeniden eski sefalet dolu yaşamına dönmek anlamına geldiğinden, yaptığı hatalar karşısında pişmanlık duyuyormuş gibi bir izlenim verir. Ancak, doğasından kaynaklanan kötü mizacı göz önüne alındığında, bu pişmanlığı kısa sürede geçer. Nitekim, çırak olarak çalışmaya başladığı kahveden de benzer hatalar nedeniyle kovulması, onun karakterindeki bozukluğun geçici bir pişmanlıkla giderilemeyeceğini ve suça eğilimli yapısının devam ettiğini göstermektedir.

“Dükkândan kovulmak Vecdi için eski hâl-i sefâlete avdet demek olduğundan fi’line gûyâ fenâ halde nâdim ü peşimân oldu. Fakat muktezâ-yı cibilliyetine nazaran nedâmeti, hırsızlık ettiğinden ziyâde, ettiği hırsızlığı anlattığına mebnî olmalıdır ki, az müddet sonra yine çıraklık sıfatıyla kabul olunduğu bir kahveden daha evvel tard edildi.”³⁰⁷

Vecdi’nin hırsızlıktan vazgeçemediğini gösteren bir diğer örnek, dört farklı iş yerinde çırak olarak kabul edilmesine rağmen her birinden aynı sebeplerle kovulmuş olmasıdır. Bu durum, kendisine yapılan hiçbir iyiliğin kıymetini bilmediğini ve verilen fırsatları değerlendiremediğini ortaya koyar. Bu nedenle Vecdi, girdiği hiçbir yerde huzur bulamaz ve her seferinde aynı hataları tekrarlayarak kendi sefaletini sürdürür.

“Hattâ bu kavli müeyyed olmaz üzere yalnız o kış içinde dört yere kabul olunup dördünde de tard edildiği, kendisine hiçbir iyiliğin kadrini bilmekle imkân binâenaleyh hiçbir yerde ârâm ü ikâmete istidâdı olmadığına delîl-i kâfi idi.”³⁰⁸

Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâyede Mehmet Vecihî, yoksulluk ve ailesizlik içinde büyüyen bir çocuğun, karşılaştığı fırsatlara ve gördüğü iyiliklere rağmen, kötü alışkanlıklarından vazgeçemeyecek kadar zayıf bir karaktere sahip olduğunu ortaya koyar. Anlatıcı, Vecdi’nin her defasında aynı hatalara düşerek yeniden sefalet ve yalnızlığa sürüklenmesini hem ahlaki çöküşünün hem de irade zayıflığının kaçınılmaz bir sonucu olarak sunar. Hikâye boyunca Vecdi, yaşamını bizzat kendi seçimleriyle biçimlendirir. Mehmet Vecihî, böylece kötü alışkanlıkların insanı felakete sürüklediğini ve hiçbir iyiliğin, sağlam bir irade ile karakter temeline dayanmadıkça, kalıcı bir değişime yol açamayacağını gözler önüne serer.

³⁰⁷ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.42,43.

³⁰⁸ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.43.

2.9.5. Aldatma

“Hem erkeğin hem de kadının ihanetinin ele alındığı Ara Nesil Dönemi hikâyelerinde erkeğin aldatmasının işlendiği hikâyeler nispeten daha fazla olup ihanete uğrayan kişilerin ruhsal yönden darmadağın olduğunu görmek mümkündür. İhanetin acısını kalbine gömüp hayatını devam ettirmeye çalışan hikâye kahramanları olduğu gibi; bazıları da ruhunun çektiği ıstıraba dayanamaz ve sonları ölümle biter ki bu durum Ara Nesil Dönemi hikâyelerinde daha sık karşılaşılan bir neticedir.”³⁰⁹ Bu durumu yansıtan örneklerden biri de Mehmet Vecihî’nin *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyesidir. Hikâyede, Vecdi’nin karısını aldatması, kendisine yardım eden hayırsever bir adamın ölümünden sonra gerçekleşir ve “aldatma” teması, Vecdi ile Vuslat arasındaki yasak ilişki üzerinden işlenir.

Hikâyenin giriş kısmında baş karakter Vecdi Bey’in sahibi olduğu konaktan bahsedilir. Mehmet Vecihî’nin eserlerinde mekânlar ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmese de önemli bir yer tutar. Yazar, mekân olarak ev ve tabiatı belirler. Kahramanların yaşadığı evlerin ayrıntılarına değinmez. Kahramanlar genellikle İstanbul’un Boğaz’a yakın yerlerinde ve büyük konaklarda yaşar.³¹⁰ Nitekim, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyede de mekân tasviri konakla ele alınır.

Vecdi Bey’in sorumluluğunda olan konağın güzel ve büyük bir bahçesi vardır. Bu konak, senelerden beri miras yoluyla kuşaktan kuşağa geçer. Konağın bahçesi ise önceki sahipleri tarafından bakım ve hizmet görmüştür. Bu sayede, yaratanın kudretinin, yağmur ve baharında ne kadar bolluk ve bereket varsa hepsi, insan kabiliyetinin gücüyle birlikte bulunduğu yeri şahane bir güzellik haline getirmiştir. Anlatıcı, bahçenin kuşaktan kuşağa geçen emeğini sanatsal bir üslupla ifade eder.

“Vecdi Bey nâmında bir zâtın uhde-i tasarrufunda mâ’mur u cesîm bir bağ-ı lâtif mevcûd idi. Senelerden beri ırs ü intikal sûretiyle zîr-i temellüğüne geçtiği zevâtın cümlesinden umrân u intizâmına himmet u hizmet görmüş, o sâyede Kuvve-i Fâtıra’nın bârân ü bâhârında ne kadar feyz ü bereket, ihtimâm u isti’dâd-ı beşerin gâye-

³⁰⁹ N.M. Baytimur, ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2012, s.58.

³¹⁰ G. Çiftçi, ‘Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri’, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.72.

i kemâlinde ne kadar kuvvet ü kifâyet varsa, hepsini kendinde toplamış da bulunduğu zemîn-i müsâid üzerine şûhâne uzanmış bir hüsn-i ezeli haline girmişti.”³¹¹

Hikâye, anlatıcı tarafından konağın tasvir edilmesiyle devam eder. Bu konak, hikâyede bir talih evi olarak ifade edilir. Bahçenin tam ortasında inşa edilmiş konak, köşelerinden bağ hariç benzer hizalarda dörde ayrılmıştır. Bölünen yerlerin bir kısmı sebze bostanı, biri üzüm ve meyve bağıdır. Üçüncü kısmı ise kapı ve pencereleri selamlık tarafına açılan mutfak, ahır, arabalık ve hamamın yer aldığı harem bahçesine ayrılmıştır. Dördüncü bölüm ise selamlık bahçesi bölümüdür. Konak, Vecdi Bey’e geçtiğinden beri en büyük özen selamlık bahçesine gösterilir.

“Dâhilinde, hakîkâten bir kâşâne-i ikbâl, bir ma’mûre-i sa’âdet vasfına sezâvâr olan cesîm bir binâ, tam orta yerinde te’sîs ü inşâ olunmuş, bağ onun köşelerinden îtibâren hudûd-ı hâricisine muvâzî hizâlarda dörde taksîm edilerek biri sebze bostanı, biri üzüm ve meyve bağı, üçüncüsü -kısmen kapı ve pencereleri selâmlık tarafına küşâde olan mutfak, ahır, arabalık, hamam vesâirenin işgâl ettiği mahalle terk olunmuş olmak üzere harem, diğeri de selâmlık bahçesi idi ki, şimdiki mutasarrıf olan Vecdi Bey’in uhde-i tasarrufuna geçtiği zamandan beri en ziyâde bu kısma, yani selâmlık bahçesine himmet ü i’tinâ olunmuştu.”³¹²

Konakta her akşam, memleketin müzisyenleri bir ticarethane hükmünde yerlerini alır. “O dönem Türk kültür hayatında eğlenmek için, meyhaneler haricinde belli mekanlar yoktur. Eğlenceler genellikle köşk veya yalıların bahçelerinde, havuz kenarında, kameriye altında ya da evin selamlık kısmında yapılır.”³¹³ Hikâyenin başlarında sıcak ve samimi olarak tasvir edilen konak, Vecdi Bey’le birlikte tamamen eğlence mekânı haline gelir. Onun dairesindeki bulunan hizmetkarların bir kısmı sadece arzu ve heves için Vecdi Bey’in yanında bulunur. Vecdi Bey, ahlaksızlıklarına devam ettiği konakta, o günde eğlence sofrası kurmuş, akşamına da yemek vermek gibi devam eden adetlerini yerine getirmiştir. O gün, haremde can çekişen bir hasta olduğunu dikkate bile almaz. Bu bölümde bahsedilen hasta kadının kim olduğu bilinmez. Bu bilgiler hikâyedeki merak unsurunu oluşturur.

³¹¹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.1

³¹² Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.3.

³¹³ G. Çiftçi, ‘Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri’, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 1999, s.66.

“Evâhir-i nev- bahâr ile beraber geçen Arabî aylardan birinin evâsatına tesâdüf ettiği için bir takım erâzil ü esâfil ile teşkîl-i bezmi, akşamın ta’âmına mahsûs sefere izhâr ettirmek gibi âdet-i dâima hükmünde koyan beyefendi, yine cemiyeti toplamış idi. Husûsiyle haremde muhtazır bir hasta, hem de onların cümlesine sâhib bir hasta bulunduğunu nazar-ı îtibâre almamış, dairesinde bulunan bende-gânının bir kısmı zaten hevâ ü hevese hizmetle orada yer bulmuş oldukları gibi, memleketin te’arif etmiş musiki erbabı içinde daire her akşam bir ticarethâne hükmünde idi.”³¹⁴

Konakta, sayısı otuza ulaşan hizmetkârlardan ikisi dışında kimsenin selamlığa girmesi yasaklanır. Bunun nedeni selamlık dairesinde yer alan toplantıların, yalnızca nefsi arzulardan oluşmasıdır. Hikâyede bu bölüm ‘selamlık dairesi’ olarak geçer. Selamlık kadın ve erkeğin birbirlerini görmemeleri için yapılan bir kısım iken burada sefahatin ve aldatmanın mekânı olarak kullanılmıştır.³¹⁵ Bu durum konağın yapısının bütünüyle değiştiğini gösterir. Vecdi Bey, haftada bir, hatta mümkün olduğunca günde bir kadın değiştirir. Fakat o sıralar eğlenceleri yalnızca bir kadın için düzenler hale gelir.

“Dâirenin adedi otuza bâliğ olan hizmet- kârânı için iki kişi müstesnâ olmak üzere selâmlığa girmek men’ olunmuştu; çünkü bu meclisler, bu âhenkler, dünyânın zevkini yalnız hevesât-ı nefsâniyyesinden ibâret bulmuş, hevesât-ı nefsâniyyesine ise haftada hattâ mümkün olsa günde bir kadın değiştirmekle kâbil-i icra görmüş olan Vecdi Bey’in o aralık matmah-ı inzâr-ı iştiyâkı olan bir sefile kadın, bir şâhid-i bâzâr bir ferş- pâ-y-i umûm için teşkîl olunurdu.”³¹⁶

Konak, ahlaksızlığın boy gösterdiği bir yer halini alır. Vecdi Bey’in her ne kadar farklı kadınlarla ilişkisi olsa da onun için en önemli kadın Vuslat olur. Hikâyede Vecdi Bey’in beraber olduğu kadınlar arasında ismi geçen tek kadın Vuslat’tır. Bu kötü kadın, Vecdi Bey’in ahlaksızlıklarının kaydedildiği listeye yazılmış olan kadın isimlerinin şimdilik sonuncusudur. Bu durum, Vuslat’ın Vecdi Bey’in hayatında özel bir yeri olduğunu ortaya koyar. Vuslat aşüfte bir kadın olarak ifade edilir.

³¹⁴ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 8,9.

³¹⁵ Ç. Arslan, ‘Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar Türk Romanında Çok Eşlilik ve Aldatma’, Doktora Tezi, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2018. s.307.

³¹⁶ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s. 10,11.

“Vuslat tevsîm edilen bu âşüfte,beyin sahîfe-i fesad ahlâkına kaydettiği esâmî-i muhtelif-i nisvâna şimdilik hatîme olmakta idi.”³¹⁷

Vecdi Bey, Vuslat’ın yanından neredeyse hiç ayrılmaz. Vuslat’ın yanından ayrılmak onun sıcak ve coşkulu olan eğlence meclisine zarar vermek anlamına gelir. Fakat o gün Bey’i çağırmak için bir hizmetli odasının kapısını çalar. Çağırın kişi, olayın önemli olduğunu izah eder. Vecdi Bey, Vuslat’tan geç kalmamak şartıyla izin alarak odadan çıkar.

“Beyi, o bezm-i germâ-germ-i neşattan çağırmak, zevkine zehrin bir hâlel îrâs etmek demektir. Ancak küstahlığa mecbûriyyet tevlîd eden nasıl bir sebep olduğunu bildiğinden Vuslat’tan bi’l-istîzen geç kalmamak şartıyla içeriye girdi.”³¹⁸

Vecdi Bey, hareme girdiğinde merdivenlerde kendisini karşılayan cariye, hastanın son günlerini yaşamakta olduğunu bildirir. Bey bu sözlere herhangi bir yanıt vermez; ancak yüz ifadesinden, “Hâlâ ölmedi mi?” anlamına gelebilecek bir öfke okunur ve bu ifadeyle hastanın odasına yönelir. Hikâyede söz konusu hasta, Vecdi’nin karısıdır. Onun hasta yatağındaki karısına karşı sergilediği bu ifade, en temel insani duygu olan merhametten tamamen yoksun olduğunu ortaya koyar. Mehmet Vecihî, eserlerinde ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini gündeme taşıırken aynı zamanda kötü evlilik düzeni içinde çocukların mutsuz hayatlarını yansıtır. Kahramanların vasıflandırmaları, kötü olabileceğinin en kötüsü, iyi ise tersine en iyisi şeklinde en uç değerdedir.³¹⁹ Hikâyedeki Vecdi, aldatma sonucu karısına gösterdiği davranışlar, kötülüğün en uç noktasını oluşturur.

“Bey hareme girdiği zaman, merdivenden karşılayan câriye, hastanın son dem-i vedâ’ında bulunduğunu söyledi, Vecdi ise, câriyeye hiç cevap vermeyerek yalnız, çizgilerinden ‘hâlâ gebermedi mi’ mefhumû anlaşılır bir çîn-i infî’âl ile hastanın yanına girdi.”³²⁰

Vecdi Bey’in karısının yanına gitmeye karar vermesiyle birlikte, hikâyede ilk kez kadının durumu açık bir şekilde ortaya konur. Kadın, hasta yatağında solgun yüzlü

³¹⁷ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.11.

³¹⁸ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.12.

³¹⁹ F. Karagülle, ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004, s. 23.

³²⁰ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.13.

bir biçimde tasvir edilir. Bulanık bir havada solgun ay ışığının ayçiçeği üzerindeki etkisi nasıl renk değişimine yol açarsa, kadın da benzer şekilde perişan ve soluk bir hâle bürünmüş olarak tasvir edilir. Kadının yaşadığı acılar anlatılırken, bedeninin artık ölümle yüzleşmeye hazır olduğu vurgulanır. Kadın, yatağın üzerinde, yoğun duygular arasında son nefesini vermek üzeredir. Yaşadığı sıkıntılar hem bedenini hem de ruhunu tüketmiştir. Bu bölümde, iç çözümleme tekniği kullanılarak kadının ruhsal durumu sanatsal bir üslupla aktarılır.

“Bulanık bir havada, soluk mâh-i tâb ziyâsı ile teşhis olunan ay çiçeğinde nasıl renk tasavvur edilirse öyle soluk bir sîmâ ile, perişân bir giydi içine bürünmüş, gözlerinin bûr- ı zinde gânîsi, nûr-ı ümîdi görmüş gibi sönmüş, ecel üzerine istidâd-ı fenadan bir misâl tasvir etmişçesine müthiş, bî- tâb bir çehre bağlamış, zîr-ı berf u bârânda üzerinin hutûtu bile mahvolarak tesîr-i rutûbet-i hevâ ile sararmış bir seng-i mezâr hâline girmiş bir vücûd, cism-i nâ-tüvâninin bâr-ı muvakkati altında ezile ezile âdetâ yok olmuş bir döşek üzerine, cesed ile hissiyây arasında son vâsıta-i vedâ olan infâsına ikmâle çalışmakta idi.”³²¹

Vecdi, karısının odasına girdiğinde, umutsuzluktan kaynaklanan bir öfkeyle onu dikkatle süzer. Kadın, boğulacakmışçasına boğuk bir sesle, “Sizi rahatsız ettim, değil mi?” diyerek sorar. Vecdi, bu soruya karşılık verirken hastaya nazik davranma gereği duymaz ve rahatsız edildiğini inkâr etmez. Bu durum, Vecdi’nin huzurunu ve konforunu, karşısındaki kişinin sağlık durumu ya da duygusal ihtiyaçlarını gözetmeksizin, kendi arzuları doğrultusunda şekillendirdiğini gösterir.

“Vecdi içeriye girdiği zaman nevmîdâne, fakat fart-ı muhabbette hâsıl olmuş gayz-ı me’yûsâneye delâlet eden bir nigâh-ı bî-tâb ile bir müddet süzdü. Ba’de gark olurcasına boğuk, havl-i can feryâd-ı kadar dil-hıraş bir sadâ ile:

-Sizi rahatsız ettim değil mi?... dedi.

Vecdi, hastaya o zamânında olsun dil-nevâze bir mu’amele ibrâzına lüzum görmediğinden olmalıdır ki, inkâr etmedi.”³²²

³²¹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.13,14.

³²² Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.14,15.

Vecdi'nin karısının itirafları, hikâyenin çözüm sürecini hızlandıran bir unsur olarak öne çıkarken, aynı zamanda Vecdi karakterinin derinlemesine analizine imkân tanıyan önemli bir bölüm olarak dikkat çeker. Bu kısımda, karakterlerin iyi ya da kötü yönleri net bir şekilde ortaya sunulur. Bu durum olayların gelişimine dair önemli detayları da ortaya çıkarır. Anlatıcı, kadının konuşmasıyla savunmasızlığını ve mağduriyetini aktarırken aynı zamanda Vecdi Bey'in nankörlüğünü ve sorumsuzluğunu gözler önüne serer.

“Şu yatağın içinde kanlar kusarak geçirdiğim günlerin bugün doksanıncısıdır. Bu üç ay içinde, belki üç gece zevkinizi, rahatınızı terk etmediniz... Üç defa Vuslatınızdan ayrılmadınız... İnsan evinde olan bir halayıkla bile hasbe'l-insâniyye böyle yapamaz... Komşusunda hasta olsa bile böyle sabâhlara kadar çalıp çağırılmaz... Siz ise komşunuz halayığınız değil hareminiz iken hiç düşünmediniz.”³²³

Nitekim bu bölümde, karısının konuşmaları aracılığıyla, Vecdi'nin sokaklarda sürüldüğü dönemlerden sonra elde ettiği maddi gücün aslında karısının sayesinde mümkün olduğu vurgulanır. Kadın, onun geçmişte yaşanan sıkıntıların bugünkü refaha ulaşmadaki belirleyici etkisini hatırlatarak elde edilen başarının, başkalarının özverileriyle şekillendiğini dile getirir. Böylece anlatıcı, refahın ardındaki emeğin unutulmaması gerektiğini ve vefasızlığın bu noktada en büyük kusur olduğunu ima eder.

“Sokaklarda sürünür bir bî-kes iken bugün nail olduğunuz saâdet kimin yüzünde olduğunu hatırlınıza getirmediğiniz... Vakıa bunları söylemeye hakkım yoktur; çünkü kendi amelimin cezasını çekiyorum... Fakat siz de bugünleri bâkî sanmıyorsunuz... Bana teveccüh eden mücâzât-ı maneviyye sizin de eteğinizi bırakmayacaktır...”³²⁴

Vecdi Bey'in karısı, yüzleşme anında, sahip oldukları tüm servetin Vecdi'nin eğlence ve zevk düşkünlüğü uğruna tüketildiğini, geriye kalan varlığın ise yalnızca Vuslat'la birlikte harcandığını dile getirir. Bu açıklamalar, Vecdi'nin hem maddi kaynakları sorumsuzca harcadığını hem de manevi anlamda ciddi hatalar yaptığını

³²³ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.15,16.

³²⁴ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.16.

ortaya koyar. Dahası, bu hatalardan ders çıkarma yetisine sahip olmaması, onun kişiliğindeki derin zaafı ve olgunlaşmamış yapısını gözler önüne serer.

“Günâhınızı itirâf ediniz... Korkmayın... O kadar itirafınızdan sonra yüz bulup da gasp ettiğiniz mülkü istirdâda kalkışmaz... Zâten neyi istirdâd edecek? Elhamdülillâh, elde avuçta ne varsa bitti! Yüzlerce senede kazanılmış serveti, beş altı sene içinde mahv ü harâb ettiniz. Elinizde kalan şu birkaç parça şey de Vuslat’ınızın arzûsuna sarf olunur gider.”³²⁵

Vecdi’nin kötü huyları, karısının ölümüne yol açan önemli bir etkidir. Karısı, onunla konuşarak yanlışlarından döndürmeye çalışsa da Vecdi, aynı hataları tekrarlamaktan vazgeçmez ve Vuslat adlı kadınla olan ilişkisini sürdürür. Bu sadakatsizlik ve ilgisizlik, kadının ruhsal sağlığını sarsar. Sürekli olarak ihmal edilen ve duygusal olarak yıpratılan kadın, sonunda bu yükü daha fazla taşıyamaz ve hastalık sürecinin ardından hayatını kaybeder.

“Ba’de gâyet müessir bir âheng-i sabâ ile perdeleri dolaştıktan sonra düğâhta karar etmek üzere bulunan kemanın sadâsı ile berâber kesilen nefesi, hâtıme-i enfâs-ı vâpesîn oldu. Yanında bulunanlar, hâli anlayarak yatağına uzattılar.”³²⁶

Vecdi, karısının cenazesinde bile bulunmayarak karakterindeki kötülüğün derinliğini gözler önüne serer.

“Ölüm kadar mühim bir vak’anın ihbârına karşı fütûr etmediği gibi birkaç sa’ât sonra cenâzeyi kabrine götüren cem’iyyet için de bulunmadı.”³²⁷

Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâyede Mehmet Vecihî, aldatma temasını yalnızca bir evlilik ihlali olarak değil, aynı zamanda insanlık ve vicdan duygusunun çöküşü olarak ele alır. Vecdi karakteri üzerinden gösterilen sadakatsizlik, aynı zamanda bir yuvayı, geçmişte verilen emekleri ve insani değerleri de hiçe sayan yıkıcı bir tutumdur. Karısının göz göre göre ölümüne sürüklenmesi ve Vecdi’nin buna karşı duyarsız kalması, ihanetin bir zaaftan öte, tüm ahlaki sorumluluklardan kaçışın simgesine dönüşmesini sağlar. Yazar, ihanetin sonunda aldatanın da bedel ödeyeceğini ima ederek, olayların trajik yoğunluğunu artıran ayrıntılı tasvirler, karakterlerin iç

³²⁵ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.16,17.

³²⁶ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.20.

³²⁷ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.20.

dünyasını açığa çıkaran diyaloglar ve beklenmedik gelişmelerle derinleştirerek, okurda hem duygusal hem de ahlaki bir sarsıntı yaratacak biçimde işler.

2.9.6. Ölüm

Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti adlı hikâyede ölüm teması; yoksulluğun sebep olduğu hastalıklar, aldatılma sonucunda yaşanan ruhsal çöküntüyle birlikte yaşanan ölüm ile hataların yol açtığı trajik sonuçlar çerçevesinde ele alınır. Mehmet Vecihî'nin diğer hikâyelerinde olduğu gibi, bu hikayesinde de yetim kalmış bir çocuk merkezde yer alır. Hikâyede Vecdi'nin babası, yoksulluğun yarattığı sefaletin etkisiyle hastalanır. Soğuk havanın tetiklediği hastalık kısa süre içerisinde ölümle sonuçlanır.

Hasan'ın, henüz yüzünü görmediği çocuğunu ve karısını Allah'a emanet etmesi, hikâyenin duygusal yoğunluğunu artırırken, dini teslimiyet duygusunu da öne çıkarır. “Hâb-gâh-ı ebedî” ifadesiyle ölüm, ebedî bir uyku gibi yumuşatılarak dile getirilir. Böylece anlatıcı, babasının ölümünü hem acı verici hem de tevekkülle kabul edilen bir kader olarak, sanatlı ve mecazlı bir dille sunar.

“Ne fâide ki o hâtîme, hâtîme-i ömr-i şitâbânı oldu. Bir soğuk te'sîriyle başlayan hastalık bir buçuk ay içinde Hasan'ı mahvetti. Haremini, henüz yüzünü görmediği evlâdıyla berâber Allâh'ın der- gâh-ı azametîne havâle ederek hâb-gâh-ı ebedîsine çekildi.”³²⁸

Mehmet Vecihî'nin hemen her hikâyesinde önce baba, ardından anne ölür. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyede de yazar, bu yapıyı aynen tekrar eder. Babasını hiç tanımayan Vecdi, annesinin şefkatli kucığında da uzun süre kalamaz ve henüz yedi yaşını doldurmadan annesinden ayrılmak zorunda kalır. Annesinin ölümü, Vecdi'nin karakter gelişiminde önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Bu kayıp, aynı zamanda, bir çocuğun aile kavramına ilişkin anlayışının yok olmasına neden olur.

“Pederini hiç bilmeyen Vecdi, vâlidesinin sâye-gâh-ı âgûşunda da çok zaman bulunamadı. Henüz yedi yaşında ikmâl etmemiş, yani erbâb-ı hayâta cidden bir nümûne-i gayret, bir insan için ne kadar mümkünse o kadar mesûdâne yaşadıkları

³²⁸ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.27.

halde tabi'atleride, gözlerinde topraktan başka hiçbir şeyle doymaya imkân ü istidâd olmayan harîsâne Hakîkâten medâr-ı tesliyyet olan eyyâm-ı siyâhtan, o sengistân ı belâdan daha yedi sekiz senelik müddet ü mesafe kat etmeden vâlikesinden de ayrıldı.”³²⁹

Vecdi, henüz küçük yaşta olması nedeniyle annesinin bakım ve himayesine muhtaçtır. Bu sebeple bulunduğu her ortamda farkında olmadan sürekli annesini arayış içerisinde. Hikâyede geçen “zulmet-i hîcî” ifadesi onun bu yokluğu ne kadar derinden hissettiğini ve ruhunda yarattığı karanlık ve çaresizlik duygusunu anlatır. Nitekim hikâyede annesinin ölümü, Vecdi'yi yokluğun karanlığına sürükleyen bir felaket olarak sunulur.

“Mütemâdiyyen bir şey arar gibi bakar düşünür, öyle bir zulmet-i hîcîye, öyle bir ka'r-ı ademe attığı vâlidesi o zamanlarında hiç hatırında ayrılmaz idi.”³³⁰

Hikâyede, Vecdi'nin annesine duyduğu özlem ve bu özlemin yarattığı çaresizlik, son derece trajik bir biçimde işlenir. Vecdi, sabahın erken saatlerinde uyanır uyanmaz, annesinin kaybolan bedeninden geriye kalan toprak parçasına yüzünü sürmeyi arzu eder. Anlatıcı, ölüm ve özlem arasındaki ilişkiyi, bir çocuğun ruhsal çöküşü üzerinden yansıtır.

“Bazen bî- keslik, tenhâlık, yalnızlık tahassürüne o derece kuvvet verdi ki, ertesi gün fecr-i kâzible berâber açılan gözleri, teşhîs-ı eşyâya iktidâr bulur bulmaz gidip o cesed-i gaîbin tahavvülünden hâsıl olan bir avuç toprağa yüz sürmek isterdi. Bazen o tasavvurunu icrâ ederdi.”³³¹

Vecdi, annesinin gömüldüğü yeri bilse de mezarının tam olarak nerede olduğunu tespit etmek onun için imkânsız gibidir. Bu durum, yazar tarafından “hayâl-hâne-i tahassür” ifadesiyle, zihninde yarattığı kurgusal bir mekâna benzetilerek tasvir edilir. Vecdi, annesinin gerçek mezarını bulamasa da hayalinde bir mezar kurarak teselli bulmaya çalışır. Böylece, gerçekte ulaşılamayan mekân, duygusal ve hayalî bir varlık hâline gelir; bu da hikâyeye hem hüznün hem de güçlü bir anlam yükler.

³²⁹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.28.

³³⁰ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.35,36.

³³¹ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.36.

“Vecdi için vâlidesinin gömüldüğü köşeyi bilse de yattığı nokta tayin edebilmek hayaline hayâl-hâne-i tahassüründe bir medfen tedarik eylemek kabilinden idi.”³³²

Ailesiz büyüyen bir çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştiremeyeceği düşüncesi, Vecdi’nin tutum ve davranışları aracılığıyla okuyucuya hissettirilir. Vecdi’nin sefalet içinde geçen hayatı, evlendiği kadının sahip olduğu servet sayesinde köklü bir biçimde değişir. Ancak Vecdi, bu değişimin asıl kaynağı olan karısının kıymetini bilmez ve onu aldatır. Vecdi’nin bu vefasız tutumu, karısının ölümüne sebep olur. Kadının ölümü, kocasının ilgisizliği ve ihaneti karşısında yıllarca katlanmak zorunda kaldığı acıların bir sonucudur.

Vecdi’nin karısının ölüm anı, estetik ve müzikal bir dille anlatılır. Keman sesi, onun son nefesiyle özdeşleştirilir. Kemanın sabâ makamındaki dolaşımı ve dügâhta karar verme hazırlığı, karısının can çekişme ve nihayetinde ölüm ânını temsil eder. Nefesinin kesilmesiyle keman sesinin susması eşzamanlıdır. Etrafindakiler, artık kadının öldüğünü fark edip cesedini yatağa yatırır.

“Ba’de gâyet müessir bir âheng-i sabâ ile perdeleri dolaştıktan sonra dügâhta karar etmek üzere bulunan kemanın sadâsı ile berâber kesilen nefesi, hâtıme-i enfâs-ı vâpesîn oldu. Yanında bulunanlar, hâli anlayarak yatağına uzattılar.”³³³

Vecdi, karısının cenazesine dahi katılmaz; onun ölümü karşısında yas tutmaz. On yıllık evlilikleri boyunca yerine getirmesi beklenen sorumlulukları ve insanlık gereği üstlenmesi gereken görevleri ihmal ettiği gibi, son vazifesini de yerine getirmez. Bu durum, bir zamanlar sahipsiz ve yoksulken karısı sayesinde sahip olduğu rahat ve refah dolu hayatı dahi hatırlamadığını gösterir. Anlatıcı, Vecdi’nin bu ilgisizliği aracılığıyla onun karakterindeki bencillik ve nankörlüğü okuyucuya aktarır.

“Hastanın vefâtı kendisine tebliğ olunduğu zaman on yıllık hukûk-ı zevciyyet ve vâzife-i lâzime-i insâniyyetten sarf-ı nazar, âtide arz olunacağı üzere uryân ü bî-kes iken sâyesinde nâil olduğu ni’met-i refâhı düşünmedi. Ölüm kadar mühim bir vak’anın

³³² Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.37.

³³³ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s.20.

ihbârına karşı fütûr etmediği gibi birkaç sa'ât sonra cenâzeyi kabrine götüren cem'iyyet için de bulunmadı."³³⁴

Mehmet Vecihî'nin diğer hikâyelerinde olduğu gibi, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyesinde de karakterler, sergiledikleri olumsuz davranışların bedelini öder. Vecdi, sahip olduklarının kıymetini bilmediği için yeniden sefalet ve yoksulluk dolu eski hayatına dönmek zorunda kalır. Bir süre sonra ise perişan bir durumda hayata veda eder. Bu son, yazarın hikâye boyunca işlediği "hataların karşılıksız kalmayacağı" düşüncesini pekiştirir.

“Ma'mâfih Vecdi'nin bu halleri, kendi yanına kalmamış, nihâyet o da sefil ve ser-gerdân bir sûrette vefât ermiştir.”³³⁵

Vecdi'nin küçük yaşlarda ailesini kaybetmesi, onun sahipsiz ve eksik bir şekilde yetişmesine neden olur. Bu durum, karakterinin olumsuz yönde şekillenmesine zemin hazırlar; aile terbiyesinden mahrum kalması, kötü tabiatının kökleşmesine yol açar. Vecdi, bu olumsuz kişilik özelliklerinin etkisiyle çeşitli yanlış ve zarar verici davranışlar sergiler. Nihayetinde, sergilediği vefasızlık ve ilgisizlik nedeniyle karısının ölümüne sebep olur. Karısının ölümü, Vecdi'nin duygusal anlamda köreldiğini ve merhamet duygusundan ne denli uzaklaştığını ortaya koyar. Vecdi'nin ölümü ise yazarın sıklıkla başvurduğu "cezalandırma" anlayışı çerçevesinde ele alınır. Mehmet Vecihî, ahlaki yönden eksiklik taşıyan karakterleri ölümle cezalandırarak, bu tür zaafların kişiyi nasıl bir felakete sürüklediğine dikkat çeker.

³³⁴ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899, s.20.

³³⁵ Vecihî, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*, s. 47.

SONUÇ

Bu çalışmada, Mehmet Vecihî'nin *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*'nda yer alan *Hakîkât*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbü* ve *Pervîz* ile yazarın mecmua dışında yayımlanan *Hasbihâl*, *Vuslat*, *Sâkıb* ve *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyeleri tematik açıdan incelenmiştir.

Ara Nesil Dönemi hikâyelerinde çocuk kahramanlar genel olarak anne ve babasını kaybetmiş olarak kurgulanmaktadır. Bu dönemin hikâyelerinde karakterlerin önemli bir kısmı ya annesiz ya da babasızdır; bazıları ise tamamen ailesiz olarak yer almaktadır. Mehmet Vecihî'nin tematik açıdan incelemiş olduğum *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*'nda yer alan *Hakîkât*, *Teessür*, *Pervîz* ve ayrıca *Vuslat*, *Hasbihâl*, *Sâkıb*, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyelerinde de anne ve babanın yokluğundan kaynaklanan sorunlar ele alınmıştır. *Hakîkât*'te Ahmet, *Teessür*'de ismi verilmeyen küçük kız, *Pervîz*'de başkarakter Pervîz, *Vuslat*'ta Râzî Bey, *Hasbihâl*'de ismi verilmeyen kimsesiz çocuk, *Sâkıb*'ta başkarakter Sâkıb, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*'nde Vecdi, ailelerini küçük yaşlarda kaybederler. *Hakîkât*'te Ahmet, ailesi olmadığı için tek başına sokaklarda yaşamaya mecbur kalır. *Teessür*'de kimsesiz küçük kızın, babasının kaybından habersiz biçimde babasının iyileşmesini beklemesi, çocuk ruhunun masumiyetini görünür kılacak şekilde işlenmiş; aynı zamanda ailesinin çaresizliğini de yansıtmıştır. *Pervîz* adlı hikâyede, belirli bir yaşa kadar anne ve babanın hayatta olduğu nadir bir örnek söz konusu olsa da hikâyedeki anne ve baba karakterlerinin oldukça etkisiz olduğu görülmektedir. Pervîz, ailesi hayatta olmasına rağmen yoksulluk içinde büyür ve kendini yetim gibi hisseder. *Vuslat*'ta ailesini kaybeden Râzî Bey, yalnızlığın etkisiyle yanlış bir evlilik yapar. *Hasbihâl*'de, ailesiz ve kimsesiz bir çocuğun yalnızlığı üzerinden yaşadığı acılar dile getirilir. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*'nde Vecdi, ailesini kaybettikten sonra kötü alışkanlıklara yönelir. Bahsedilen hikâyelerde aile içi ilişkiler ön plana çıkarılmış; özellikle ailenin yokluğunun çocuklarda yarattığı kimsesizlik duygusu işlenmiş ve onların zorlu yaşam koşullarıyla yalnız başlarına mücadelesi okuyucuya aktarılmıştır.

İncelenen hikâyelerde, *Hakîkât*'te Ahmet, *Teessür*'de ismi verilmeyen küçük kız, *Pervîz*'de Pervîz, *Sâkıb*'ta Sâkıb, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*'nde Vecdi

öncelikle babalarını kaybeder. Nitekim hikâyelerde dikkat çeken temel unsur, öncelikle babanın yitirilmesidir. Bu kayıp sonucunda, hayatta çocuğuyla birlikte yalnız kalan anneler, hayatın yükünü tek başlarına omuzlamak zorunda kalır ve sonunda onlar da yaşamlarını yitirirler.

Mehmet Vecihî, *Hakîkât* adlı hikâyesinde Ahmet'in anne kaybını 'makber-i hîcî' (hiçlik mezarlığı) şeklinde ifade eder. Bu noktada Ahmet, ölümü anlamlandırmaya çalışır; yazar, gökyüzünün boşluğu ile ölüm arasında bir bağ kurar. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyede ise Vecdi'nin annesinin ölümü 'öyle bir zulmet-i hîcîye, öyle bir kar-ı ademe attığı vâlidesi o zamanlarında hiç hatırlıdan ayrılmaz idi.' ifadesiyle dile getirilir. Burada 'zulmet-i hîcî' (hiçliğin karanlığı) derin bir yokluk duygusunu ve annesizliğin yol açtığı eksiklik ile boşluğu temsil ederek yetim kalmanın yarattığı acıyı anlatmaktadır. Dolayısıyla hikâyede Vecdi'nin annesinin ölümü, Vecdi'yi karanlığa sürükleyen büyük bir felaket olarak tasvir edilmiştir. Bu yönüyle Vecihî, hikâyelerinde ölüm ve yetimliği 'hiçlik' duygusu etrafında şekillenen varoluşsal bir tecrübe olarak ele almaktadır. Bu durum, çocukluk döneminde yaşanan kayıpların çocukların ruh dünyasında kalıcı izler bıraktığını ortaya koymaktadır.

Ara Nesil döneminde yazarlar, aileden yeterli eğitimi almayan çocukların hazin sonla biten yaşam hikâyelerine yer vermiş ve çocuğun aile içi eğitimle kazandığı değerlerin önemine dikkat çekmiştir. Mehmet Vecihî de bu anlayışı hikâyelerinde ortaya koymuştur. *Pervîz* adlı hikâyede başkarakter Pervîz, *Vuslat* adlı hikâyede Vuslat, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyede Vecdi, *Sâkîb* adlı hikâyede başkarakter Sâkîb'ın olumsuz kişilik özellikleri, aile eğitimindeki eksikliklerle ilişkilendirilmiştir. Yazara göre çocukların aile içinde aldıkları eğitim, yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde sergiledikleri kişilik özelliklerini ve ahlaki tutumlarını doğrudan etkilemektedir. Bu görüş, kahramanların çocukluklarındaki ev ortamlarının tasvirleriyle desteklenmiştir. Bahsedilen hikâyelerde aileler, yoksullukla mücadele etmekte ve bu nedenle çocuklarına yeterli terbiyeyi sağlayamamaktadır. Bu durum, karakterlerin olumlu yönde bir değişim göstermemeleriyle vurgulanmıştır. Örneğin, *Pervîz*'de başkarakter Pervîz, kötü tabiatı sebebiyle konaktaki cariyelere zulmetmektedir. *Vuslat*'ta konakta mutlu bir yaşam sürdüren ailenin huzuru, kötü kalpli Vuslat'ın gelişiyile bozulmuştur. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*'nde Vecdi,

Sâkıb adlı hikâyede Sâkıb hırsızlık ve dilencilik yapmaktadır. Yazar, *Hakikât* adlı hikâyede Ahmet'i bu gruptan farklı bir şekilde ele almıştır. Ahmet kimsesizdir ve ailesi yoktur, fakat kötü alışkanlıklardan kaçınarak geçimini sağlamak için mücadele ederken kendisini fark eden yardımsever bir adam tarafından okutularak yüksek mevkilere gelmiştir.

İncelenen hikâyelerde *Hakikât*'te yazar, Ahmet'in hayatını “seyl-i hurûşân-ı meşiiyet” tamlamasıyla kaderin onu sürüklediği karanlık ve fırtınalı bir hayat biçiminde tasvir eder. Ahmet'in hayatı, “meşiiyetin dalgaları arasında sürüklenen” bir varlık gibi gösterilir. Bu girişte kader ve çocuğun perişan hâli iç içe anlatılır. Yani hikâye, Ahmet'in hayat mücadelesini ve sefaletini simgeleyen duygusal manzara tasvirleriyle başlar. *Teessür* adlı hikâye, tabiat tasviriyle başlamaktadır. Bu tasvirler, hikâyenin genel duygusal atmosferini oluşturmaktadır. Karanlık, fırtınalı ve soğuk deniz manzarası, ilerleyen bölümlerde ele alınacak ölüm, ayrılık ve hüznün ön hazırlığı niteliğindedir. Böylece hikâye, teessür (derin üzüntü) duygusunu daha ilk paragraftan itibaren doğanın kasvetli görüntüleri aracılığıyla okuyucuya hissettiren melankolik bir manzara tasviriyle aktarılmaktadır. *Heyhat* adlı hikâyenin girişinde yer alan tabiat tasviri, kahramanların ruh hâlini yansıtır. Güller, sabah ışığı, bahar rüzgârı, çiçekler gibi unsurlar, aşkın saflığını, masumiyetini ve ruhsal canlılığını sembolize eder. Hikâyenin ilk paragrafı boyunca, baharın neşesiyle iç içe geçmiş bir sevdanın doğuşu anlatılır. Dolayısıyla hikâye duygusal ve sembolik bir doğa tasviriyle başlar. Bu tasvir, ilerleyen bölümlerde yaşanacak aşk, mutluluk ve ardından gelen trajedinin temel duygusal atmosferini kurar. Yani hikâye, baharın renkleri ve canlılığıyla başlayan, fakat sonunda hazan hüznüne dönüşecek bir sevdanın ön izlemesi niteliğinde bir bahar tasviriyle sunulur. *Tekâbül* adlı hikâye, doğrudan mektup biçiminde kurgulanmış içsel ve ahlaki bir çözümleme ile başlamaktadır. Bu yönüyle hikâye, diğer hikâyelerde görülen tasvire dayalı girişlerden ayrılmaktadır. Hikâyede tasvir unsurları yerine, insan ilişkilerini, vicdanı ve ahlaki değerleri öne çıkaran düşünsel ve vicdani bir atmosfer kurulmuştur. *Pervîz* adlı hikâye, Pervîz'in tasviriyle başlar. Yani hikâyenin girişinde doğa, mekân ya da çevre değil, doğrudan Pervîz'in kişiliği ve geçmişi anlatılır.

Yazar, Pervîz'i “henüz otuz beş yaşını doldurmamış, talihin yardımıyla mutlu bir genç” olarak tanıtır. Ancak hemen ardından, bu mutluluğun arkasında acı, yoksulluk ve değişimlerle dolu bir geçmiş olduğunu ima eder. Böylece hikâye,

okuyucuya karakterin iç dünyasındaki çelişkileri tanıtarak başlar. *Hasbihâl* adlı hikâyede girişte anlatıcı, hazan gecesi-sabahı ekseninde yaşadığı iç sarsıntıyı aktarırken, mevsimler (hazan, bahar, sayf, şitâ) ve tabiat unsurları (jâle/gözyaşı, rüzgâr, çiçeklerin açıp solması) aracılığıyla melankolik bir doğa tablosu kurar. Bu doğa tasviri, içsel hasbihâli destekleyerek hikâyenin hüznü ve hatıra merkezli duygusallığını daha ilk paragrafta oluşturur; böylece hikâyeye iç monolog ile tabiat tasvirinin bir arada bulunmasıyla aktarılır. *Sâkıb* adlı hikâyeye, yoksul bir mahalle ve harap bir ev tasviriyle başlar. Bu tasvir hem hikâyenin geçtiği çevreyi tanıtır hem de karakterin doğuştan içine düştüğü sefalet ve çaresizliği yansıtır. Böylece hikâyenin teması olan yoksulluk daha girişte gerçekçi bir mekân tasviri aracılığıyla kurulmuş olur. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyesinde Vecdi Bey'in köşkünün ve çevresindeki bağın ayrıntılı bir tasviriyle başlar. Yazar; mermer havuz, fiskiye, çiçekli yollar, ağaçlar ve suyun ışıqla birleştiği sahneleri anlatır. Bu tasvir köşkün görkemiyle içeride yaşanan ahlaki çöküş arasında güçlü bir karşıtlık oluşturulur. Selâmlıkta eğlence sürerken haremde ölüm döşeğinde yatan eşin varlığı, hikâyeye trajik bir derinlik kazandırır. Böylece doğa ve mekân tasviri karakterin ruh hâlini ve hikâyenin temel çatışmasını yansıtır. *Hasbihâl*, *Teessür* ve *Heyhat* adlı hikâyelerde, tasvirlerin diğer hikâyelere göre daha uzun tutulduğu görülmektedir. *Pervîz* adlı hikâyede ise diğer hikâyelere kıyasla tasvire daha az yer verilmiş, doğrudan başkarakterin tanıtılmasına geçilmiştir.

İncelediğimiz hikâyelerde, Mehmet Vecihî'nin Arapça ve Farsça tamlamalara sıkça yer vererek ağır bir dil kullandığı görülmektedir. Bu yönüyle Mehmet Vecihî'nin, Ara Nesil döneminin özelliklerinden biri olan süslü ve sanatlı dil anlayışını yansıttığı görülmektedir. *Hakikât* adlı hikâyede “seyl-i hurûşân-ı meşîyyetin”, “tâli-i nâ-sâzı”, “te'sîr-i iştiyâk”, “âğuş-ı şefkat”, “hâlâ fezâ-yı tasavvurunda tanîn-endâz olan sadâ-yı mâzîsinden aksederdi”, *Teessür* adlı hikâyede “Hâlik-i Azîmü's-şân, en büyük isti'dâd-ı hüsn ü ân”, “devre-i tufûliyyetinin bile evâhir-i mukaddemâtını ikmâl etmemiş”, *Heyhât* adlı hikâyede “Bahâr-ı şebâbın gülleri gibi inkişâf eden neşât-ı tâzesi”, “Fecrin, envâr-ı âlem-şümûlü ile berâber hâb-gâhından çıkar”, *Tekâbül* adlı hikâyede “şu cihân-ı nâ-pây-dârın hepimiz gelip geçici bir misâfiri iken efrâd-ı beşerde”, *Pervîz* adlı hikâyede “mestî-i gaflet içinde gelmiş, dünyâda herkes gibi gözünü bir girye-i garîbâna, dehânını bir enîn-i mütehayyirâne ile açmış”, “Leyâlin

mütatâbi'zulmetlerini", *Hasbihâl* adlı hikâyede "Fakr u fakâ, sefâlet, inkisâr-ı hâtır gibi tehâcumât-ı ahvâlin en girânlarına tecelli-gâh olan bu âciz-i masumun hâlini anlamak ar-zusu bana tabî'î-i ârız oldu." şeklinde kullanılan uzun ve tasvirli cümleler, özellikle doğa tasvirleriyle ve karakterlerin iç dünyalarının yansıtılmasında kullanılmıştır.

Teessür ve *Heyhat* adlı hikâyeler dışında, diğer tüm hikâyelerde yoksulluk sorunu işlenmiştir. Yazarın yoksulluğa değinmesi, hikâyelerini kaleme aldığı dönemde Osmanlı Devleti'nin yıkılma tehlikesi içinde olmasına dayanmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda yoksulluğun artışı, büyük ölçüde ülkenin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanmaktadır. Bu durum, Mehmet Vecihî'nin hikâyelerinde yoksulluk temasına sıkça ve geniş ölçüde yer vermesine zemin hazırlamıştır. Yazar, *Hakîkât*'te "şuûn-ı hayâtın en tâb-fersâ bir bâr-ı felâket ile ezdiği cism-i bî- tuvânı pek câlib-i rikkat, pek girye- fezâ bir hâli tasvir eylerdi.", "fakr ü fâka", "Bin parça bir örtü, bin yamalı bir entârî ile setr olunan cism-i bî-tâbî, târ-ı mâr giysileri" ifadeleriyle Ahmet ve annesinin giysilerini yırtık ve eski; hâllerini ise bitkin ve ezilmiş olarak tasvir eder. Bu tasvirler, okuyucuya zorlu yaşam koşullarını ve yoksulluğun yıpratıcı etkilerini doğrudan hissettirmektedir. Benzer şekilde, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyede "Doğdu doğalı fakr ü zarûretle yetimlik yüzünden çektiği mihn ü meşakka büsbütün bî- keslikle berâber bir de öksüzlük munzamm oldu." ifadesiyle yoksulluk, yetimlik duygusuyla birleşerek Vecdi'nin yalnızlığını ve yaşadığı sıkıntıları gözler önüne sermektedir. *Sâkıb* adlı hikâyede ise "hatta şâyân-ı dikkat-i vakâdandır ki doğduğu gün alêlâde bir kundak tedârîki bile mümkün olamadı." ifadesiyle yoksulluğun Sâkıb'ın yaşamına doğrudan sirayet ettiği görülmektedir. Nitekim Sâkıb için yoksulluk, doğduğu andan itibaren hissedilen bir eksiklik olarak tasvir edilmekte ve bu durum karakterin yaşamının seyrini baştan belirleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Mehmet Vecihî'nin hikâyelerinde evlilik teması, beklentilerin boşa çıktığı ve hayal kırıklıklarıyla sonuçlanan bir süreç olarak ele alınmıştır. *Vuslat* adlı hikâyede evlilik kurumu, Râzî Bey'in kötü tabiatlı Vuslat ile yaptığı ahlaki açıdan uyumsuz evlilik üzerinden ele alınmış ve söz konusu evlilik mutsuzlukla sonuçlanmıştır. Hikâyede, evlilikle ilgili başlangıçtaki beklentilerin, kötü huylu bir eşin varlığı nedeniyle zamanla huzursuzluğa ve pişmanlığa dönüştüğü anlatılmıştır. Böylece, aile kurarken ahlaklı bir eş seçmenin aile içi huzurun temelini oluşturduğu vurgulanmıştır.

Heyhât adlı hikâyede Râik ve Mâlike, birbirlerini severek evlenmiş; ancak evliliklerinin ertesi sabahı Râik'in ani ölümüyle ayrılmışlardır. *Pervîz* adlı hikâyede evlilik, aşk ya da uyumdan ziyade toplumsal statü kazanma amacıyla gerçekleştirilmiş; bu yönüyle, yazar evliliğin sınıfsal bir araç hâline gelmesini eleştirmiştir. Nitekim *Pervîz* ve *Vuslat* adlı hikâyelerde, evlilik; çıkar beklentileri, sosyal statü farklılıkları ve kişilik uyumsuzlukları gibi etkenlerle şekillenmiş ve nihayetinde karakterlerin mutsuzluklarına zemin hazırlamıştır.

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde, genç kızlar ve erkekler, okudukları tercüme eserlerin etkisiyle geleneksel evliliğe karşı çıkarak, Batı örneklerinde olduğu gibi eşini seçme hakkını daha yaygın biçimde talep etmeye başlamışlardır. Görücü usulü evliliklerin yerini aşk evliliği talepleri artmasıyla bu konu dönem eserlerinde sıkça işlenmiştir. Bu eserlerden biri de Mehmet Vecihî'nin *Heyhât* adlı hikâyesidir, Yazar, *Heyhât* adlı hikâyesinde Râik ile Mâlike'yi görücü usulü evlilik yerine aşk evliliğiyle bir araya getirmiştir. Yazar, bu aşk evliliğiyle bu tür bir evliliğin mümkün ve meşru bir tercih olduğunu ortaya koymaktadır.

Hakîkât'te Ahmet'in annesi, *Pervîz*'de Pervîz'in annesi, *Hasbihâl*'de kimsesiz çocuğun ablası, *Sâkıb* adlı hikâyede Sâkıb'ın annesi, *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*'nde Vecdi'nin annesi ve karısı, mağdur durumdaki kadın karakterleri yansıtmaktadır. Bu kadınlar hikâyelerde, çocuğunu yalnız başına büyötmeye çalışan ancak eşini kaybettikten sonra yoksulluğa düşen bir kadın olarak ele alınmıştır. Söz konusu kadınlar, toplumda erkek desteği olmadan hayatta kalamayan karakterler olarak tasvir edilmiştir. Kadınların, iş hayatında yeterince yer almadığı dönemde, eşlerinin ölümünün ardından perişan bir şekilde tasvir edilmeleri, dönemin toplumsal yapısıyla ilişkilidir. Henüz çalışma hayatına katılmamış olan kadınların, hayatlarını devam ettirebilmek için erkeğe ihtiyaç duymaları bu bağımlılığı ortaya koymuştur. Sâkıb'ın babası öldükten sonra annesinin maddi zorluklardan dolayı yeniden evlenmeyi düşünmesi, o dönemde evliliğin kadınlar için bir kurtuluş yolu olduğunu ortaya koymaktadır. Yazar, Sâkıb'ın annesi aracılığıyla dönemin kadınlarının çaresizliğine ve sosyal güvencesizliğine dikkat çekmiştir. Nitekim yazarın hikâyelerinde kadınlar ne doğrudan kötülenir ne de idealleştirilir; yalnızca mevcut sistem içinde ayakta kalmaya çalışan kişiler olarak tasvir edilir.

Tanzimat dönemi eserlerinde olduğu gibi, Mehmet Vecihî'nin hikâyelerinde de karakterlerin büyük çoğunluğu tek yönlü çizilmiş; ya “ahlaklı ve masum” ya da “cezaı hak eden” karakterler olarak kurgulanmıştır. Yazar, ahlakî değerlerden uzak tiplerin karşısına masum ve iyi yönleriyle ön plana çıkan karakterleri çıkararak, ahlakî değerler arasındaki farklılıkları gözler önüne sermiş; böylece okuyucuyu hem yönlendirmiş hem de düşünmeye sevk etmiştir. *Tekâbül*'de en yakın arkadaşı Kerim'e ihanet eden Hüsnâ; *Pervîz* adlı hikâyede Nebahat'a eziyet eden Pervîz; *Sâkıb*'ta, kimsesiz bir çocuk olarak sokaklarda sürünürken Râtibe Hanım tarafından evlat edinilen, hırsızlık ve kötü alışkanlıklarıyla ona defalarca ihanet eden Sâkıb; *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*'nde ise yardımsever bir adam sayesinde yoksulluktan kurtularak bu adamın kızıyla evlenen, ancak adamın ölümünden sonra hem eşine ihanet eden hem de mal ve mülkün satılmasına sebep olan Vecdi karakteri yer almaktadır. Hikâyelerde bu karakterler, kötü yaradılışları ve olumsuz tutumlarıyla öne çıkar ve ahlaki düzenin dışında kalan tipler olarak konumlandırılır. Kötü alışkanlıkları olan karakterler, hikâyelerin sonunda yaptıklarının cezasını öderler. Örneğin, Sâkıb işlediği kötülükler sonucunda sefalet içinde, on üç yaşında hayatını kaybetmiştir; Hüsnâ, Kerim'e nankörlük yapması nedeniyle sefil bir şekilde yaşamını yitirmiştir; Pervîz, eziyet ettiği Nebahat'ın evine sığınmak zorunda kalmış ve hayatını burada kaybetmiştir. Vecdi ise mal ve mülkünü kaybettikten sonra, uğruna karısını aldattığı Vuslat adlı kadın tarafından terk edilmiştir.

Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti olay örgüsü bakımında Sâkıb adlı hikâyeye benzerlik göstermektedir. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyedeki başkarakter Vecdi, Sâkıb gibi yoksul bir ailede doğmuş, her ikisi de kötü mizaçlı yapıda oldukları için sokaklarda dilencilik ve hırsızlık yaparak hayatlarını geçirmektedir. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti*'nde Vecdi'nin karısını aldatması, karakterinin olumsuz yönlerinin bir diğer göstergesi olarak sunulmaktadır.

Mehmet Vecihî'nin incelenen dokuz hikâyesinde de anlatıcı, olayların akışını keserek kişiler ve olaylar hakkında düşüncelerini belirtmektedir. *Hakîkât*'te yoksulluk ve eğitimin önemiyle birlikte emeğe, merhamete ve azme vurgu yapar. *Heyhât*, *Pervîz* ve *Vuslat* hikâyelerinde aşk, sadakat ve aile kurumunu toplumun temeli olarak işler. *Tekâbül*'de vefa ve minnettarlık kavramlarını öne çıkararak çıkarıcılığı eleştirir. *Hasbihâl*'de kimsesizliğe dikkat çekerken, *Sâkıb*'ta kötü alışkanlıkları ahlaki bir

yozlaşmanın simgesi olarak sunar. *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyede ise yetimlik, yoksulluk ve aldatma temaları üzerinden insanî erdemlerin önemini vurgular. Araya girişleri, okuyucuyu düşünmeye sevk etme amacından kaynaklıdır. Anlatıcının düşünceleri toplumun değer yargılarıyla örtüşür. Toplumda tabu olarak değerlendirilebilecek ‘ayıp’ ya da ‘ahlak dışı’ davranışlar, *Netice Yâhud Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyede Vecdi’nin eşini aldatması üzerinden verilmiş ve toplumsal açıdan hassas bir mesele olarak ele alınmıştır. Yazar, aldatılan kadının yanında olduğunu hikâyede yorumlarıyla açıkça belli etmiştir. Hikâyenin sonunda, Vecdi, karısına yaptıklarının cezasını sefalet içinde ve sürünerek sokakta ölererek ödemiştir. Hikâye, okuyucunun ibret alacağı bir şekilde son bulmaktadır.

Hakîkât, Teessür, Heyhât ve Sâkıb adlı hikâyelerde olaylar kronolojik sırayla aktarılırken, *Tekâbü, Pervîz, Vuslat* ve *Netice Yâhut Bir Yetimin Sergüzeşti* adlı hikâyelerde geriye dönüşler aracılığıyla karakterlerin geçmişleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu anlatım tekniği sayesinde, karakterlerin geçmişte yaşadıkları travmaların, onların davranış ve tutumlarını belirlediği görülmektedir.

İncelenen dokuz hikâyede de olayların merkezinde genellikle bir ya da iki ana karakter yer alır. Yan karakterler çoğunlukla isimlendirilmez; “bir yardımsever adam”, veya “komşular” gibi tanımlamalarla geçer.

İncelenen dokuz hikâyede yazar, İstanbul’un kenar mahallelerini ve kimsesiz karakterlerin yaşadığı izole mekânları ele alır. Bu mekânlarda yaşayan karakterler, çoğunlukla kaderin bir kurbanı olarak tasvir edilmiştir. Söz konusu durumun sebebi yazarın hikâyelerini Osmanlı Devleti’nin çözülme ve çöküş döneminde kaleme almış olmasıdır. Bu dönemde II. Abdülhamit’in uyguladığı baskıcı yönetim anlayışı, yazarların doğrudan siyasî tartışmalara girmekten kaçınmalarına yol açmıştır. Bu nedenle yazar, dönemin toplumsal konularını ve siyasî meselelerini dile getirmekten kaçınarak kenar mahallelerdeki kimsesiz karakterleri konu edinmiştir. Bu doğrultuda, çalışmamız, Mehmet Vecihî’nin dokuz hikâyesini ilk kez tematik açıdan incelemiş ve bu hikâyelerde Ara Nesil dönemi özelliklerinin görüldüğünü tespit etmiştir.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. ‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında Kişiler ve Karakterizasyon’, Yüksek Lisans Tezi, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Manisa, 2012.
- Arslan, Ç. ‘Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Türk Romanında Çok Eşlilik ve Aldatma’, Doktora Tezi, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Rize, 2018.
- Aysel, S. ‘Mehmed Vecihi’nin Feryad İsimli Eseri (İnceleme-Metin)’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul, 2025.
- Baytimur, N. M. ‘Ara Nesilde Hikâye’, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 2018.
- Çakmakçı, S. ‘Mehmet Vecihî’nin Halime Adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme’ *Korkut Ata Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, sayı: 7, Nisan 2022, 290-307.
- Çetiner, İ. ‘Mehmet Vecihî’nin Feryat Adlı Romanının İncelenmesi’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2024.
- Çiftçi, G. ‘Mehmet Vecihî Efendi: Hayatı- Şahsiyeti ve Eserleri’, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü*, İstanbul, 1999.
- Enginün İ. ‘Vecihî’, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, 324-325.
- Gövsa, A. İ. ‘Vecihî’, *Meşhur Adamlar: Hayatları - Eserleri (Cilt 4)*, Sedat Simavi, İstanbul, 1933, 1553-1554.
- İnal, İ.M. K. *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- Karagülle, F. ‘Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2004.
- Kaplan, M. *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997.

- Kolcu, İ. A. *Ara Nesil Edebiyatı*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2018.
- Kudret, C. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1979.
- Önal, M. ‘Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1985.
- Özön, M. N. *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- Özön, M. N. *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.
- Özman, Ö. ‘Mehmet Vecihi’nin Sevda-yı Masumane Eserinin İncelenmesi’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul, 2021.
- Savaş, Ö. ‘Mehmet Vecihi’nin Milli Romanı Sâkıb’ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili’, *Söylem Filoloji Dergisi*, cilt:9, sayı:2, 2024, 924- 987.
- Vecihî. *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314/ 1898.
- Vecihî. *Vuslat*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
- Vecihî. *Hâsbihâl*, Asaduryan Şirket-i Mürettibe Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
- Vecihî. *Netice Yahûd Bir Yetimin Sergüzeşti*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
- Vecihî. *Sâkıb*, Asır Matbaası, İstanbul, 1315/1899.
- Yalçın, M (Ed.). ‘Vecihî’, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (Cilt 2)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s.1063.
- Yalçın, S.D. ‘XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman’, Doktora Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1998.

İnternet Kaynağı

- Benhür, Ç. Ardiç, M. ‘İkdâm Gazetesi’, *Atatürk Ansiklopedisi* <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/743/%C4%B0kd%C3%A2m-Gazetesi>, E.T: 4 Mart 2025.

Gürpınar, H. ‘Muharrirler Nasıl Öler?’, *Cumhuriyet*, 7 Birincikânun 1939, s.5.
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1939/12/7/5> E.T: 10 Mart 2025.

Kubbealtı Lügati, <https://www.lugatim.com/s/kubbealti> E.T: 29 Mart 2025.

Polater, D. ‘Hasbihâl (Vecihi)’ *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*,
<https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasbihal-vecihi> , Erişim Tarihi: 15 Nisan 2025.

Tonga, N. ‘Vecihî’, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Vecihî>, E.T: 3 Mart 2025.

TOPLUMSAL KATKI

Bu araştırma, Mehmet Vecihî'nin hikâyelerinde öne çıkan yoksulluk, sefalet, nankörlük, aile, eğitim ve karakterlerin kader karşısındaki konumları aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan toplumsal sorunları ele almaktadır. Bu problemler yalnızca geçmişe ait değildir; günümüz toplumunda da farklı biçimlerde varlığını sürdüren ekonomik eşitsizlikler, toplumsal yabancılaşma ve insani değerlerin zayıflaması gibi güncel meselelerle doğrudan ilişkilidir. Araştırmanın ele aldığı temel toplumsal problem, insani değerlerin ve eğitimin özellikle çocuk karakterlerin gelişimi üzerindeki belirleyici rolüdür. Mehmet Vecihî'nin hikâyelerinde tasvir edilen sefalet, yoksulluk, nankörlük ve eğitim temaları, karakterlerin yaşadığı sosyal kopuşlara ve ahlaki çözümlere ışık tutmaktadır.